

**T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI**

KUR'ÂN'DA "ZEKÂT" KAVRAMI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Muhammed ZUTİÇ

BURSA 2015

**T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI**

**KUR'ÂN'DA "ZEKÂT" KAVRAMI
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)**

HAZIRLAYAN
Muhammed ZUTİÇ

DANIŞMAN
Yard Doç Dr Mustafa BİLGİN
Tefsir Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

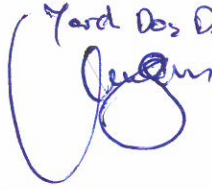
BURSA 2015

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, 701223053 numaralı Muhammed Zutic'in hazırladığı "KUR'ÂN'DA Zekât KAVRAMI" konulu yüksek lisans tezi çalışması ile ilgili tez savunma sınavı 24/07/2015 Günü 14:30/16:00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin başarılı (başarılı / başarısız) olduğuna oy birliği (oy birliği / oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

(Tez Danışmanı ve
Sınav Komisyonu Başkanı)
Yar. Doç. Dr. Mustafa Bilgin
Uludağ Üniversitesi

Yar. Doç. Dr. Mustafa BİLGİN

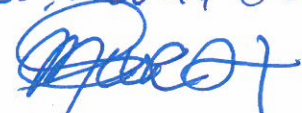
Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi
Doç. Dr. Celil KIRAZ
Uludağ Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Prof. Dr. Murat SUTUN

24/07/2015

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı	: Muhammed Zutiç
Üniversite	: Uludağ Üniversitesi
Enstitü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	: Temel İslam Bilimleri
Bilim Dalı	: Tefsir
Tezin Niteliği	: Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı	:xiii+150
Tez Danışmanı	:Yar. Doç. Dr. Mustafa Bilgin

“Zekât” kelimesi, Arap dilinde (Z.K.V / Z.K.Y) maddesinden türetilmiş bir isim olup, sözlükte, “artmak, çoğalmak, bereket, temiz olmak, iyi, düzgün, uygun ve verimli olmak” gibi anlamlara gelmektedir. Terim olarak da “zekât”, “belli bir malvarlığının belli bir kısmını belli yerlere vermekten ibaret olan, toplumda da sosyal güvenliği sağlayan, bu yüzden de psikolojik, sosyolojik ve ekonomik boyutları önemli olan bir ibâdet” olarak tanımlanır.

Dinide: “mali bir ibadet” olarak tanımlanan “Zekat”, çalışmamızda bir kavram araştırması olarak, “genel” ve özel” çerçevede, iki ana bölümde tasarlanmıştır.

“Genel Olarak Zekât Kavramı” başlıklı Birinci Bölüm’de, “Zekât” kavramı “Tanım” ve “Tahlil” olmak üzere iki alt başlığa ayrılarak incelenmiştir. “Tanım “ alt başlığında “Sözlük” ve “Terim” anlamları ışığında Zekât’ın bir tanımı yapılmış, “Tahlil” alt başlığında da önce “Zekât” kavramının Temel İslam Alanları’ndaki yerleri belirlenmiş, sonra da Temel İslam Bilimleri’ndeki kavramsal alanları tasvir edilmiştir. Böylece Birinci Bölüm’de, “Zekât” kavramının İslam literatüründeki kullanımlarını derleyip tasvir eden genel bir kavramsal tablo elde edilmeye çalışılmıştır.

“Kur’an’da Zekât Kavramı” başlıklı İkinci Bölüm’de de “Zekât”, dînî hükümdeki özgünlüğünü ve benzer ibadetlerde farkını yansıtmak amacıyla, öncelikle, Kur’an lügatına bir üst-kavram olarak kullanılan “infak” kavramından yararlanılarak, “Farz Olan İnfak: Zekat” ve “Nafile Olan İnfak: Sadaka ve Hibe” alt-başlıklarına ayrılmıştır. Birinci alt-başlıkta, önce “Zekâtı veren”, “Zekâtı Alan” ve Zekât Malî” açılarından yaklaşılarak “Kur’an’da Zekât Kavramı”nın bir tasviri yapılmış, sonra da Klasik ve Modern dönemlerde Zekât’la ilgili sorunlara işaret edilmiştir. İkinci alt-başlıkta da, malî bir ibadet olarak “Zekât”a benzeyen, fakat dînî hükmü bakımından ondan farklı olan benzer uygulamalar olarak “Sadaka” ve “Hibe” tasvir edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Semavi Din, Kur’ân, Zekât, Sadaka, Hibe Zekâtın Sarf Yerleri.

ABSTRACT

Author's Name and Surname	: Muhammed Zutiç
University	: Uludağ University
Institute	: Social Sciences Institute
Department	: Fundamental Islamic Sciences
Major	: Interpretation
Nature of the Thesis	: Master's Degree Thesis
Number of pages	: xiii+150
Thesis Consultant	: Asst. Assoc. Dr. Mustafa Bilgin

The word “Zakat” was derived from the Arabic language (Z.K.V /Z.K.Y), according to the dictionary it has the following meanings : “ to increase, reproduce, abundance, to be clean, good, proper and fruitful”. As a term it is defined as follows :” a form of religious service comprising of giving away a certain portion of one’s wealth to certain places, and the owner’s acquittal from his wealth and self-indulgence, and a worship that provides social security in the community, therefore it is a significant financial religious service in terms of psychological, sociological and economics dimensions.

In terms of religion “Zakat” is defined as a “Financial religious service”, in our research work this subject has been divided into two main sections as “general” and “private”.

In the First Section entitled “Zakat Concept in General”, the concept “Zakat” has been divided and analyzed under two subtitles namely, “Definition” and “Analysis”. Under the subtitle “Definition” the definition of Zakat was made in light of the meanings “Dictionary “ and “Term”, and under the subtitle “ Analysis” firstly, the place of the concept “Zakat” under the Fundamental Islamic Sciences has been depicted. Thus, in the First Section, by compiling and depicting the concept “Zakat” in Islamic Literature we have endeavored to arrive at a general conceptual outlook.

In the Second Section entitled “The Zakat Concept in the Holy Quran”, “Zakat” has been divided into the following subtitles: “Religious Duty: to Help: Zakat” and Help that is Futile: Charity and Donation”. In the first subtitle, firstly we have approached the subject in terms of “Giver of Zakat”, Receiver of Zakat” and “Zakat Goods“ and thereby depicted the “The Zakat concept in the Holy Quran”, next the various issues regarding Zakat in Classical and Modern times have been pointed out. In the second subtitle, “Charity “ and “Donation” similar to “ Zakat” in terms of financial religious duty, but differing in similar applications and in terms of religious decree have been depicted.

Key Words: Divine Religion, the Holy Quran, Zakat, Charity, Donation, the Places where Zakat is Given.

ÖNSÖZ

Bilindiği gibi, bir toplumda, bütün bireyler, diğer tüm alanlarda olduğu gibi, ekonomik alanda da aynı seviyede değildir. Genellikle geçim yollarındaki farklılıklar, gelir kaynaklarındaki farklılıkları oluşturur. Bu farklılıkların artmasıyla da ekonomik yönden zengin ve fakir olarak nitelediğimiz bireyler ve gruplar oluşur. İşte bir toplumda, bireyler arasında hoşnutsuzluğun ve gerginliğin, sürtüşme ve çatışmanın önelenemesi, toplumsal huzur ve barışın sağlıklı biçimde devam edebilmesi, geniş ölçüde, o toplumda zenginler ve fakirler arasında bir dengenin kurulabilmesine, bir sosyal yardımlaşma ve dayanışma kurumunun oluşturulabilmesine ihtiyaç duyar. Kur’ân, bu temel ihtiyaca “Zenginlerin mallarında fakirlerin belirli bir hissesi olduğunu” (el-Meâric 70/24-25) haber vererek işaret eder. Ayrıca, yapılacak bu malî yardımı” zenginin fakire bir lutfu ve minneti” olarak değil de, “Fakirin zenginin malındaki hakkı ve hissesi” olarak sunması da insan onuruna uygun bir ahlâkî temellendirilmedir. Bu ayetlerde sözü edilen “ malum hak” miktarı belirlenmiş olan zekât”tır. İşte “zekât” hem bu ahlâkî temeli, hem de taşıdığı bir tür “ sosyal güvenlik kurumu” özelliği dolayısıyla, insanlık tarihi boyunca tüm şeriatlarda emir ve tavsiye edilmiş bir dînî hükümdür. Bir toplumda zekâtın varlığı o toplumda toplumsal huzur ve barışının teminatı anlamına gelir. Aynı zamanda bir toplumda zekâtın yokluğu da o toplumda toplumsal huzursuzluğun ve çatışmanın mevcudiyeti anlamına gelir.

Kur’ân, İslam toplumundaki bu sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı mutlak ve mukayyed (amm ve has) olarak kullandığı çeşitli kavramlarla ele alır ve işler. Miktar, zaman, sarf yerleri gibi kayıtları koymaksızın mutlak olarak “Zenginin fakire mali yardımı”ndan söz ederken “infak” kavramını kullanır. Buna karşılık, zenginin fakire yapacağı bu yardımın özel türlerini açıklarken de mukayyed olarak “zekât” (el-Bakara 2/43), “sadaka” (el-Bakara 2/196), “vasıyye” (el-Bakara 2/180), “Karz-ı hasen” (el-Bakara 2/245) gibi terimleri kullanır. İşte “zekât”, “zekât verecek kişi”, “zekât alacak kişi”, zekâta konu olan malın cinsi ve miktarı” gibi, şari’ tarafından öğeleri kayıt ve şarta bağlanmış, özel ve zorunlu bir yardım türünü anlatan özel bir terimdir, özel bir kavramdır. Biz bu özel kavram üzerinde özel bir çalışma yapmak, bu çalışmada da önce genel bir çerçeve içinde İslamî literatürde “Zekât” kavramını tarif, tahlil ve tasvir etmeyi arzu ettik. Zekât’ın İslam’ın şartlarından biri olması, onun, dinin amelî inşasında kullanılan temel direklerinden biri olması anlamına gelir. Ancak zekât aynı zamanda bireysel ve toplumsal huzur ve barışın da anahtarı olan, İslâm toplumdaki sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı

kurumsallaştıran bir kavramdır. Onun, adı “ esenlik ve güvenlik” olan bir dinin içinde işlevi, bireyin malını ve nefsinı arıtıp damıtmasından başlayıp, sosyal adaletin, toplumsal huzur ve barışın tesisine uzanan, canlı ve dinamik bir alt-sistem olduğunu da söyleyebiliriz.

Son olarak da, başta, çalışmanın her safhasında her türlü lütfeden danışmanın hocam Sayın Yard. Doç. Dr.Mustafa BİLGİN olmak üzere, emeği ve katkısı olan diğer hocalarıma, dost ve arkadaşlarıma içtenlikle minnet ve şükranlarımı sunmayı, ifası zorunlu bir borç saydığımı belirtmek isterim.

Muhammed Zuti

Bursa 2015

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR.....	xiii
GİRİŞ.....	1
1-Çalışmanın Amacı ve Kapsamı	1
2- Çalışmanın Kaynakları ve Metodu	2

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK “ZEKÂT” KAVRAMI

I- “ZEKÂT” KAVRAMININ TANIMI.....	4
A- SÖZLÜK ANLAMI	4
1. Arap Dili’nde “ZKV/ZKY” maddesi	4
a. Kökü	4
a. Fiil türevleri.....	5
aa.) Sülası mücerred fiilleri.....	5
ab.) Sülası mezid filler	6
b. İsim Türevleri	6
ba.) “ كاة الز ”.....	6
bb.) الزكا.....	8
bc) وديرزكا.....	8
bd.) ازكى.....	8
be.) ارض زكية.....	8
bf.) زكية.....	8
bg.) زكاة رض الا.....	9
bh) الزكاء.....	9
bi.) زكي.....	9
bi.) هذا لامر لا يزكو بفلان.....	9
2. Diğer Sami Dillerde “ Zekat” Sözcüğü	9

a. Süryanice’de Diko Kökü	9
b. Akkadça’da Zaku Kökü.....	9
c. İbranice’de Zakat Kökü	10
d. Ge’ ezde Maswata kökü	10
B. TERİM ANLAMI	10
II. ZEKÂT KAVRAMININ TAHLİLİ.....	12
A-TEMEL İSLAM ALANLARINDA “ZEKAT”	12
1- İtikad	12
2- İbadat.....	13
3- Ahlak.....	15
4- Muâmelat	17
5- Ukubat.....	22
a. Zekât Vemekten Kaçınan Ahiretteki Cezası.....	22
b. Zekât Vermeyenin Uğrayacağı Zarar	22
c. Zekat Vermeyen için Şer’i Ceza	22
d. Zekât Vermekten Kaçınanlara Karşı Savaşı:.....	23
e. Zekatı İnkâr eden Kâfirdir	24
B-TEMEL İSLAM BİLİMLERİNDE “ZEKÂT “	25
1. Nasslarda “Zekât“	25
a. Kur’ an’ da Zekât Kavramı	25
aa)Kur’an’da “Zkv / Zky “ Maddesi.....	29
ab) Kur’an’ da ‘Zekât‘ İsmi ve Semantik Alanı	30
1) Zekât ve Birr	42
2.) Zekat ve“Salah“	44
3) Zekat ve “Tezkiye “	45
4) Zekât ve “ Tuhr “	48
5) Zekat ve Sadaka-i Fıtır.....	50
b. Hadisler’ de“Zekat“Kavramı	52
ba) Hz. Peygamber döneminde “Zekat“	52
1) Mekke Döneminde Zekât.....	53
2) Medine Dönemin’ de Zekat	55
bb-Hadisler’de“ZEKAT“la ilgili hükümler	56
1) Zekâtın Farzıyeti	56
2) Altın ve Gümüş Zekâtı.....	57
3) Zekât Verirken Okunacak Dua	58
4) Zekât vermeyenin günahı ve cezası	58
5) Zekâtın Fazileti	60
2. Fıkıh’ta “Zekât” kavramı	61
a. İbadetin hükmü olarak Zekat	61
aa) Zekât’ın Farz Oluşu	62
ab) Zekât’ın Sebebi ve Rükünü	63
b. Muamelat Hükmü Olarak “ Zekat“	64

ba) Devlet Açısından“ Zekât “	64
3. Bir Dini Ahlaki Hüküm Olarak“Zekat“	65
4. Bir İktisadi Kurum Olarak“ Zekât “	67
a. Zekâtın Kurumlaştırılmasının Önemi	67
b. Zekât Kurumunun Güçlenmesi ve Zayıflanması Sebepleri.....	68
bb-Fertler Açısından“Zekat“	69
1) Birey Açısından Zekât	69
ab)Zekât Cimrilikten Temizler	69
ac.) Zekat Allah’ ın Ahlakıyla Ahlaklanmayı Sağlar:	70
ad) Zekât Allah’ın Nimetine Bir Şükürdür	70
ae) Zekât Zenginin Şahsiyetini Geliştirir	70
af.) Zekât Sevgi Doğurur	71
ag)Zekât Malı temizler	71
ah) Zekât Malı Artırır	71
2) Toplum Açısından Zekât	72
aa) Zekât Toplumsal Çatışmayı Önler.....	72
ab) Zekât sosyal güvenliğe Katkı Sağlar	72
ac) Zekat Ve İktisadi Hayat	73
3) Tasavvuf’ ta Zekât Kavramı	73
a. Zekâtın Faziletleri ve Adabı	73
b. Zekât ve İhlâs.....	75

İKİNCİ BÖLÜM

I- FARZ Ve Nafile Olan İNFAK	83
A) ZEKÂT’IN TASVİRİ.....	83
1. Zekât Veren Açısından.....	85
a. Zekât kişiyi vermeye ve harcamaya alıştıırır	85
b. Zekât kalbi dünya sevgisinden kurtarır	86
c. Zekât Haram malı temizlemez.....	87
2. Zekât alan açısından	88
a. Zekât, alan kimseyi ihtiyaç sahibi olmaktan kurtarır.....	88
b. Zekât Kin ve Kıskançlıktan temizliktir	89
3. Zekâtın Sarf Yerleri.....	90
aa) Fakir ve Miskinler (Fukara ve Mesakin)	90
1) Fakir ve Miskini aynı kabul edenler	90
2) Fakir ve Miskini ayrı kabul edenler.....	91
ab) Zekât Memurları (Amilun).....	91
1) Kurum.....	91
a) Zekât Toplama Kurumu	92
b) Zekât Dağıtma Kurumu	92
2) Zekât Görevlileri bulunması şartları.....	93

ac) Kalpleri İslam'a ısındırılanlar (Müellefe-i kulub)	94
1) Hz.Peygamber (s) dönemindeki durum	94
2)Müellefe-i Kulubun Hz. Peygamberden Sonraki Durumu	96
a)Tarihi süreç içindeki durum	96
b) Günümüzdeki Durum.....	98
ad) Köleler(Rikab)	99
ae) Borçlular(Ġârimûn)	100
af) Allah Yolu(Fi Sebilillah)	101
ag) Yolculara(İbnu-s-Sebil)	102
b) Zekât Alması Caiz Olmayanlara	103
ba) Müslüman Olmayanlara	103
bb.) Hz.Peygamber'in Yakınları.....	105
bc)Yakın Akrabalara (Ana, baba, eş ve çocuklar).....	105
bd)Zenginler	106
be) Çalışıp kazanabilecek durumda olanlar	107
bf) Hakkı olmayanlara verilen zekâtın hükmü	107
3. Zekât Malı Açısından	109
a. Zekât'a Tabi Olan Mallar	109
aa.) Canlı Mallar	110
1) Büyükbaş Hayvanlar	110
a) Develerin Zekâtî	110
b) Sığırların Zekâtı	111
c) At, Katır ve Eşeklerin Zekâtı.....	111
2) Küçükbaş Hayvanlar	112
a.)Koyunların- Keçi Zekâtî.....	112
ab)Cansız Mallar	113
1.)Para ve Zinet Eşyaları	113
2) Toprak Ürünlerinin Zekâtı	114
3) Madenlerin Zekâtî.....	115
b-Zekât'ın Ödenmesi.....	117
ba) Zekâtın Ödenme Zamanı	117
1)Zekât Vakit ile Alakası	118
2)Zekât'ın Zamanından Önce Ödenmesi	119
3)Zekât'ın Ödenmesinin Tehiri.....	120
4)Zekât Malının Kaybolması	120
bb) Zekât'ın Ödenme Şekli	122
c. Zekâtın Adabı ve Yasakları	124
d. Zekât-Vergi İlişkisi	125
da) Zekâtın Vergiye Benzeyen Tarafları	126
db) Zekâtın Vergiye Benzemeyen Tarafları	127
B-ZEKÂT'LA İLGİLİ SORUNLAR	128
1)Klasik Dönemle İlgili Sorunları.....	128
a)Fakirlik Problemi.....	128

b)Dilencilik.....	129
2)Modern Dönemle ilgili Sorunlar.....	131
a)Sosyal Çatışma Problemi.....	131
b)Bekarlık Problemi	133
II. NAFİLE OLAN İNFÂK	134
A. “SADAKA”.....	135
B. “HİBE”	137
SONUÇ.....	144
BİBLİYOĞRAFYA.....	147

KISALTMALAR

a.g.e.	:Adı geçen Eser
a.g.m.	:Adı geçen müellif
a.g.md.	:Adı geçen madde
a.g.mk.	:Adı geçen makale
a.s.	:Aleyhi's-Selam
b.	:İbn
bk.	:Bakımız
bs.	:Baskı
C.	:Cilt
ev.	:eviren
D.İ.B.	:Diyanet İşleri Başkanlığı
h.	:Hicri
haz.	:Hazırlayan
H.z.	:Hazreti
Ö.	:Ölüm
s.	:Sayfa
s.a.v.	:Sallallahu Aleyhi ve Selem
sy.	:Sayı
tah.	:Tahkik
T.D.V.	:Türkiye Diyanet Vakfı
Trc.	:Tercume Eden
Ts.	:Tarihsiz
U.Ü.İ.F.	:Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Vb.	:Ve Benzeri
yy.	:Yüzyıl
y.y.	:Yayın yeri yok

GİRİŞ

1-Çalışmanın Amacı ve Kapsamı

Dinimizin adını teşkil eden “İslam”, Arapça’da “S.L.M.” maddesinden türetilmiş, “if’âl” babındaki fiil kullanımının mastarı olup” (savaş, huzursuzluk ve güvensizlikten çıkararak) barış, huzur ve güvenliğe girme” anlamına gelir. Öyleyse “İslam”, mensuplarına hem fert, hem de toplum olarak, barış, huzur ve güvenliği sağlayan sistemin genel ismidir.

Daha önceki Semavi dinlerde de farz kılınmış olan “zekât”, çeşitli ayetlerde de belirtildiği üzere, bizim dinimizde de farz kılınmıştır. Zekât İslam’ın beş şartından biridir. Bu farz Kur’an ve Sünnet’le sabit olmuştur. Nasslar bu farzı yerine getirenlere mükafat vaat ederken, onu terk edenler de cehennem azabıyla tehditte bulunmuştur. Öyleyse zekât farzası, din dediğimiz sistemi amelî alanda ayakta tutan temel rükünlerden biridir.

“İslam” ve “Zekât” kavramları arasındaki ilişkiyi tanımlamak istediğimizde, “organik” ve “işlevsel” olmak üzere iki temel ilişki formu karşımıza çıkar.

1)Organik ilişki : “İslam”, insanın bedensel ve ruhsal boyutlarıyla yerine getirmek zorunda olduğu dînî sorumlulukların (“tekalîf-i dîniyye”) bütününe kapsayan küllî bir isimdir.”Zekât “ ise insanın bu sorumluluklarından sadece bir tanesini kapsayan cüz’î bir isimdir. Öyleyse “İslam” ve “Zekât” arasında, mantık açısından bir “külliyyet-cüz’iyyet”, fıkıh usulü açısından da bir “ıtlak ve takyîd” ve/veya “umûm ve husûs “ ilişkisi vardır.

2)İşlevsel ilişki : “İslam”daki dînî sorumluluklar, din sistemindeki çift kutupluluğa paralel olarak ya Allah merkezli (Hukûkullah) ya da İnsan merkezli (Hukûku’l-ibâd) olur. İşte dinin bütün sorumlulukları da önce bu çift kutupluluk dikkate alınarak, sonra da onların alt-alanları gösterilerek, Hukûkullah: 1)İtikâd, 2)İbâdet, Hukûku’l-ıbad da : 3)Ahlâk, 4)Muâmelat, 5)Ukubat kısımlarına ayrılır. Kur’an zenginine fakire yapacağı muayyen infâkı, “ dilenci ve yoksul için bir hak”¹ (لِلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ) (24) وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ (25) (مَعْلُومٌ) olarak tanımlarken, onun Hukûku’l-ibâd’la ilgili bir hüküm olduğu açıkça

¹ el-Meâric 70/ 24-25.

görülür. Ancak zekât, insanın Allah'a karşı bireysel sorumluluklarının başlıcalarını kapsayan sistematik ibadetlerden biri olması dolayısıyla Hukûkullah'la da ilgili bir kavramdır. Öyleyse, bir amelî hüküm, bir malî ibâdet özelliğiyle bildiğimiz zekât, gerçekte çift kutuplu ve çok alanlı bir kavram olarak karşımıza çıkar. Hatta onun alan mesafesini, bireyin “malını ve nefsinin tezkiyesi” gibi çok bireysel ve cüz'î bir noktadan başlatmak, sonra da “barış, huzur ve güvenliğe girme” temasıyla bağlantısı olan bütün alanlara genişletmek mümkündür. İşte “zekât” kavramının dinin temel sahalarındaki varlığını, bu varlıkların birbirleriyle olan bağlantılarını ve bu bağlantıların oluşturduğu semantik çehreyi tanımlamak, bu konuyu seçmemizdeki ana amacı teşkil etmiştir.

“İslâm” ve “zekât” terimlerinin kavram alanları doğal olarak iki temel boyut ve iki temel ölçek ortaya koyar. Bu temel boyutlar ve ölçekler (Mutlak ve mukayyed, Amm ve hâss) de bir bakıma çalışmanın çerçevesini çizer ve kapsamını belirler :

- a- Genel olarak İslamiyât'ta zekât kavramı,
- b- Özel olarak Kur'ân'da zekât kavramı.

2- Çalışmanın kaynakları ve metodu

Belirtildiği gibi, çalışma, “Genel “ ve “Özel” olarak iki ana bölümde tasarlandığı için, “Zekât “ kavramının Birinci Bölüm'de genel bir çerçevesi verilecek, ikinci Bölüm'de de Kur'ân'daki özel kullanımları incelenip tahlilleri yapılarak, “Kur'ân'da zekât kavramı, konusunda genel bir tasvire ulaşılmaya çalışacaktır.

“Zekât”, temel dînî kavramlardan, İslam'ın şartlarından biri olduğu için, Birinci Bölüm'de, öncelikle onun İslâm literatüründeki kavramsal çerçevesinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu amacı gerçekleştirmek için öncelikle “ sözlük” ve “ terim” anlamlarının incelenmesine ihtiyaç duyulur. Bunun için de “Z.K.V / Z.K.Y” maddesinin Arap dilindeki türevleri ve kullanımları, el-Ezherî'nin Tehzîb'i, el-Cevherî'nin es-Sihâh'ı, İbn Fâris'in Mekâyis'i, ez-Zamahşerî'nin Esâs'ı, İbnü'l-Esîr'in en-Nihaye'si, İbn Manzûr'un Lisan'ı ve ez-Zebîdî'nin Tâc'ı gibi temel sözlüklerden araştırılacak, er-Rağîb'in Müfredât'ı, el-Cürcanî'nin, et-Ta'rîfât'ı, Ebû'l-Bekâ'nın külliyyât'ı ve et-Tehânevî'nin Keşşaf'ı gibi ıstılah kaynaklarından da terim anlamı tespit edilecektir. Daha sonra da bu kavramın Temel İslâm Alanları'ndaki yeri belirlenmeye çalışılacak, peşinden de bu kavramın Tefsir, Hadis, Fıkıh, Tasavvuf gibi Temel İslam Bilimleri'ndeki kullanımları ilgili kaynakları çerçevesinde gözden geçirilerek, “Zekât”la ilgili genel bir tanıma ulaşılmaya çalışacaktır.

“Zekât”la ilgili özellikle Kur’an’daki kullanımlarının araştırılmasının amaçlandığı İkinci Bölüm’de de klasik ve Modern dönemlerde yazılmış çeşitli tefsir kaynaklarına başvurularak, ilgili âyetlerin tefsir bilgileri toplanıp değerlendirilmesi, bu suretle de “Kur’ân’da Zekât Kavramı “ konusunda genel bir tasvire ulaşılması amaçlanmıştır. Klasik tefsir kaynakları arasında et-Taberî’nin Câmi’i, er-Râzî’nin Mefatîh’i, el-Kurtubî’nin el-Cami’i, Modern tefsir kaynakları arasında da Elmalılı’nın Hak Dini, Vehbe Zuhaylî’nin et-Tefsîr’i, bu amacı gerçekleştirmek için başvuracağımız başlıca kaynaklar arasındadır.

Araştırmamızın başlıca eserleri tefsir kaynakları olmakla birlikte, yeri geldikçe ve ihtiyaç duyuldukça konuyla ilgili müstakil eserlere, çeşitli ilmihallere, ansiklopedi maddelerine ve çeşitli dergilerde yayımlanmış bilimsel makalelere de mütemmim kaynaklar olarak başvuracağımızı da eklemeliyiz.

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK “ZEKÂT” KAVRAMI

I- “ZEKÂT” KAVRAMININ TANIMI

A- SÖZLÜK ANLAMI

1. Arap Dili’nde “ZKV/ZKY” maddesi

a. Kökü

Etimolojik olarak (Z.K.Y ve Z.K.V) kökünden türeyen zekât kelimesi, sözlükte; artmak, çoğalmak, bereket, temiz olmak, iyi, düzgün, uygun ve verimli olmak gibi anlamlara gelmektedir.²

Bunları iki temel anlama irca edecek olursak, birinci artmak, çoğalmak ikincisi ise, temiz olmak, arınmak’ olur. Arap dilcisi İbn Manzur (ö.711/1311), zekât kelimesinin artmak, çoğalmak anlamına geldiğini belirttikten sonra, erdun zekiyyetun örneğini vererek, bunun güzel ve verimli toprak anlamında olduğunu ifade eder. Yine Reculun Zekiyyun ifadesinin, iyi insan anlamına geldiğine yer verir.³

Ez-Zemahşeri (ö.538-1143) de Raculun zekiyyun ifadesinin iyilik ve hayır yönü baskın, bu hasletiyle temayüz etmiş olan kimse anlamında olduğunu belirterek, zeka kelimesinin artmak, çoğalmak kök anlamıyla bağlantı kurar.⁴

İbn Manzur ve ez-Zebîdî (ö.1205/1884) Hz.Ali’nin;” İnfak malı azaltırken, ilimse aksine onu infak etmekle artar”. Sözüdeki zekât’ın artmak anlamında kullanıldığını belirtir.⁵

Er-Rağib el-İsfehanî (ö.502/1108) ise, zekât kelimesinin kökü olan zekâ’nın, Allah’ın bereketi sonucu meydana gelen artma anlamında olduğunu, hem dünyevi hem de uhrevi işlerdeki artma ve çoğalma manası için kullanıldığını ifade eder ve Arapça’da,

² ez-Zemahşeri, Mahmud b.Ömer, **Esasu’l-Belağa**, Daru Sadır, Beyrut 1992, s. 273, İbn Manzur, Cemaluddîn Muhammed b.Mukerrem, Lisanu’l-Arab, Daru Sadır, Beyrut 1968, XIV, 358-359.

³ İbn Manzur, XIV, 358.

⁴ ez-Zemahşeri, **Esasu’l-Belağa**, s. 273.

⁵ İbn Manzur, XIV, 358; ez-Zebîdî, X, 164.

Zeka-z-Zere ifadesinin, ekinin artması, çoğalması ve bereketlenmesi anlamında kullanıldığı örneğine yer verir.⁶

Dini yönden şöyle tanımlayabiliriz:”Belli bir malvarlığının belli bir kısmını belli yerlere vermektten ibaret sosyal güvenliği sağlayıcı ekonomik bir ibadettir.⁷

b-Türevleri

a. Fiil türevleri

Zekât kelimesinin fiili türevleri 2 tanesi sülasi mücerred 1 tanesi sülasi mezid olmak üzere 3 şekilde gelir

aa.) Sülasi mücerred fiilleri

Birinci babdan, يزكو زكو بيزكو şeklinde gelir.

زكو: Malı ekini ve diğerlerini artırdı demektir.⁸

Med ile يزكو زكاء ; fetha ile “زكو”.el- Muhkemdeki nüshasında gelişmek ve otlamak manalarına gelen علو gibidir.

Ali hadisinde: “mal nafakayı ve ilmi eksiltir, infak edildiğinde artırır. ”

الزكاء: Cismi olan somut bir şey gibi değil soyut olana istia redir Artan ve gelişen her şey يزكو ve زكاء olarak isimlendirilir. Şeyhimiz der ki “يزكو” ifadesi sonradan ilavedir (aslında yoktur). Çünkü onun ıslahatında muzarinin zikredilmemesi onun “ketebe” gibi olduğuna delildir, aynı manadadır. “Sâhibu'l-Misbâh naklinde⁹

Birinci babdan زكا زكو بيزكو şeklinde gelir.

زكا يزكو: İyi oldu manasındadır. İyi olmakla Allah-ü Teâlâ kavlinde açıkladı ki: “sizden kimse iyi olmadı” “ما زكى” yani iyi olmadı demektir. “زكا يزكو” : Nimet içinde yüzmek, bolluk

⁶ el-İsfahanî, 380.

⁷ Yavuz, Yunus, Vehbi, **Sosyal Güvenlik Kuruluşu Olarak Zekât**, Tuğra Neşriyat İstanbul 1992,15.

⁸ İbn Manzur, Ebû'l-Fadl Cemaluddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Ali b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî, **Lisânu'l-Arab**, I-XV, 2.b., Dâru Sâdır, Beyrût, tsz, XI, 430-431; el-Fîrûzâbâdî, Ebû't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kub b. Muhammed, **el-Kâmûsu'l-muhît**, 5.b., Müessesetü'r-Risâle, Beyrût, 1416/1996, s. 1331; ez-Zebîdî, es-Seyyid Muhammed Murtezâ, **Tâcu'l-arûs**, I-X, Dâru Sâdır, Beyrût, 1306 h., XXVIII, 220; ez-Zâvî, et-Tâhir Ahmed, **Tertîbu'l-kâmûsi'l-muhît alâ tarîkati'l-Misbâhi'l-münîr ve Esâsi'l-belâğa**, I-IV, 2.b., Matbaatü İsa el-Bâbî el-Halebî, Mısır, 1970, II, 464.

⁹ el-Cevheri, Ebû Nasr İsmail b. Hammad, **Es-Sihah Tacu'l-Luğa ve Sihahu'l-Arabiyye**, I-VI, Daru'l-İlmili'l-Melayın, Beyrût, 1979, VI, 2368; İbn Faris, Ebû Hüseyin Ahmed b. Zekerriyya b. Muhammed er-Razî el-Kavzımî el-Hemedânî, **el-Mu'cemu Mekayisi'l-Luğa**, I-XV, (thk. Abdusselam Muhammed Harun), Daru'l-Cıl, Beyrût, 1392/1972, III; 745; İbn Manzur, **a.g.e.**, XI, 430; ez-Zebîdî, **a.g.e.**, XXVIII, 220.

içinde yaşamak demektir. Cevheri'nin ümesinden naklinde bir kavimden “زكى” nimet içinde yüzmek, bolluk içinde yaşadığı manalarında çoğulu “ازكياه” gelir¹⁰

Dördüncü Babdan يزكو زكاه şeklinde gelir.

Cevheri bu kullanımı ihmal etti. İbn Sideh Lihyani'den nakletti ki geliştirdi ve artırdığı manasında يزكو زكاه nimetlendirdi de تزكى gibidir. Susadığında “زكى زكى” denir. زكى maddesi olmadığı için vav da zikrettim demiştir.¹¹

ab.) Sülasî mezid filer

Tef' il kalıbı

(ازكاه تزكية زكاه الله تعالى) ; Geliştir , onda bereket kıldı demektir. Cevheri sadece “ازكاه” zikretti “زكاه” zikretmedi.¹²

زكاه: İslah etti demektir ve Allah'ü Teala'nın kavlinde

(ولكن الله يزكي) yani islah etti manasındadır (ما زكا منكم من احد) şedde ile okunur yani islah etmedi manasındadır. Avucuna bir şey aldığımda tek mi çift mi denir “مزكى” kelimesini “محدث” gibi oku Kadiya şahitlerin hallerini tezkiye eden ve onları tarif eden kişidir Ebu İshak İbrahim bin Muhammed bin Yahya el Müzekki onlardan olan asrındaki Nişabur şeyhidir Hakim olan rivayet etmiştir.¹³

Malının zekâtını verdi manasında “Zekkâ maluhu tezkiyeten” denilir.¹⁴

Nefsini övdü manasında “زكى نفسه تزكية” denilir.¹⁵

Zekâtını aldı manasında “زكاه” denilir.¹⁶

Sadaka verdi ve aynı zamanda temizledi manasında “تزكى” denilir.¹⁷

b. İsim Türevleri

ba.) “كاه الز”

Zekât, Hz. Ali'ye göre her şeyin özüdür. El-Muhkem'de ise “malından malımı temizlemen için çıkardığın şey” şeklindedir. El-Misbah'ta ise maldan çıkarılan miktar “zekât” diye isimlendirilir. Çünkü kendisiyle temizlenme umulan sebeptir. İbnü Esir

¹⁰ ez-Zebîdî, **a.g.e.**, XXVIII, 220; Asım Efendi, Ebû'l-Kemal Ahmed, **El-Ukyanusu'l-Besit fi Tercemi'l-Kamusi'l-Muhit**, I-IV, Asitane, İstanbul 1304, III, 836; ez-Zavi, **a.g.e.**, II, 464.

¹¹ ez-Zebîdî, **a.g.e.**, XXVIII, 220; Asım Efendi, **a.g.e.**, III, 836; ez-Zavi, **a.g.e.**, II, 464.

¹² el-Cevherî, **a.g.e.**, VI, 2368; Ez-Zamahşeri, Carullah Ebî Kasım Muhammed b. Ömer el-Havarizmi, **Esasü'l-Belağa**, I-II, 2.bs., Matbaatü Daru'l-Kütüb, y.y., 1972, 404; ez-Zebîdî, **a.g.e.**, XXVIII, 220.

¹³ el-Cevherî, **a.g.e.**, VI, 2368; ez-Zebîdî, **a.g.e.**, XXVIII, 220.

¹⁴ İbn Faris, **a.g.e.**, VI, 1-11, 437; Ez-Zamehşeri, **a.g.e.**, 404; ez-Zebîdî, **a.g.e.**, XXVIII, 220.

¹⁵ Ez-Zebidi, **a.g.e.**, XXVIII, 220; Asım Efendi, **a.g.e.**, III, 836; Ez-Zavi, **a.g.e.**, II, 464.

¹⁶ Ez-Zebidi, **a.g.e.**, XXVIII, 220; Asım Efendi, **a.g.e.**, III, 836; Ez-Zavi, **a.g.e.**, II, 464.

¹⁷ İbn Faris, **a.g.e.**, 1-11, 437; Ez-Zamahşeri, **a.g.e.**, 404; ez-Zebîdî, **a.g.e.**, XXVIII, 220.

demiştir ki: “Lugatte zekât temizlik, gelişme, bereket ve övme manalarındadır. Bütün bunlar Kur’an’da ve Hadis’te kullanılmıştır vezninde gibidir. Vav harekelenip ondan önceki harf fethalanınca vav elife döner. Ve o, mastar ve fiil arasındaki müşterek isimlerdendir. Kendisiyle, Zekât verilen malın kendisine izafe edilir ve Zekât fiilinin kendisine denir. “O” Teâlâ kavliyle bunu açıklamıştır ki “Onlar ki zekâtı yapmışlardır”. Burada kastedilen Zekât verme işidir, Zekâtın kendisi değildir. Zekât mallar için temizlenmedir. Fıtır Zekâtı ise bedenlerin temizliğidir.

Rağib’in “Kitab’ı Müfredat” ındaki kelamı bu harf konusunda gördüğüm şeylerin en derli toplusudur. Ve metni şöyledir Zekâtın aslı Allah’ın bereketinden hâsıl olan gelişme, artmadır. Dünyevi ve uhrevi işlerde bu şekilde itibar edilir.

Onda artma ve bereket hâsıl olduğunda “زكا الزرع يزكو” denir. Azze ve Celle’nin “kimin yemeği daha temiz bakın” kavli helal olana işarettir, cezasından endişe edilene değil. İnsanın Allah’ın hakkından fukaraya çıkardığı şeye Zekât denmesi de ondandır. Ve bununla isimlendirilmesi umulan bereketten dolaydır veya nefsin tezkiyesinden dolaydır. Yani nefsin hayırla, bereketle veya her ikisinden dolayı geliştirilmesidir. Çünkü iki hayır ikisinde de mevcuttur. Allah “Namazı kılınız, Zekât veriniz”¹⁸ kavliyle zekâtla Namazı Kur’an’da birleştirmiştir. Nefsin zekâsı ve tahareti insanın dünyada güzel vasıfları, ahirette ise ecri ve sevabı hak edecek haysiyette olmasıdır. Zekât demek insanın kendi temizliğine olan şeyi araştırmasıdır. Ve bu tathir ilk olarak kendi kesbinden (kendi yapmış olmasından) dolayı insana nisbet edilmiştir. Azze ve Celle ’nin “nefsini tezkiye eden kurtuluşa ermiştir” kavli gibi. Bazen de hakikatte bunun faili olmasından dolayı peygambere izafe edilir. “Mallarından, onları tathir ve tezkiye edecek sadakayı al” ve “size Allah’ın ayetlerini okuyan ve size tezkiye eden” kavli gibi Bazen de bu sözde ki “وَحَنَانًا مِنْ لَدُنَّا وَزُكُورًا وَكَانَ تَقِيًّا”¹⁹ alet olmasından dolayı ibadetlere izafe edilir. Ve Teâlâ’ nın kavlinde “sana tertemiz bir oğlan verdik.” Yani buradaki kullanım hilkat bakımından ictiba olarak zikrettiğimiz yol üzeredir. Ve “O” bazı kullarını teallüm ve mümaresi ile değil aksine bütün Enbiya ve Resullerin olması gibi ilahi kuvvetle âlim kılmasıdır .

Müzekkâ ile isimlendirme istikbaldeki halin olması için şuan değil, manası ise tezkiye edilecektir. Teâlâ’nın kavlinde “onlar ki zekâtı yapanlardır” yani yaptıkları

¹⁸ El-Bakara, 2/110.

¹⁹ Meryem,19/13.

ibadetleri yapar. Allah'ın kendilerini temizlemesi için veya kendi nefislerini temizlemesi içindir. Her iki mana da aynıdır. Azze ve Celle'nin kavli failun kavli için zekâta meful değil, bilakis "Lam" kasıt ve illet içindir. İnsanın nefsi tezkiye etmesi iki çeşittir. Birincisi bilfiil kendisi yapmak, o da övülmüş ve "O" Teâlâ'nın kavliyle kast edilmiştir ki "Zekkâ eden kurtuluşa ermiştir" ve "tezekki eden kurtuluşa ermiştir." İkincisi Mezmum olan adalet ve bunun dışındaki tezkiye gibi söz ile olandır. Ve Allah şu kavliyle nehyetmiştir "Kimin daha muttaki olduğunu o daha iyi bildiği halde, nefsinizi tezkiye etmeyin". Buradan nehyi insanın nefsinin övmesini aklen ve şer' en kötü olduğunu öğretmek içindir. Filozofa soruldu Hak olsa bile güzel olmayan Şey nedir? Bunun üzerine dedi ki Adamın kendisini övmesidir.²⁰

bb.) الزكا

Meksur olarak âdetten çift demektir. tekili için "el-Hasa" denir. Çift içinde "زكا" denmiştir. Çünkü iki eş birden daha fazladır. El-Hasa ve Zekkaen "tenvinlenmeden bazı kabilerde de tenvinli olarak elif lam gelmeden aktarılmıştır."²¹

bc.) وديرزكا

Fetha ile şeddelenerek maksur olarak Kiliselerden biridir Ebu Ubeyd onu "kaf"ta da zikredilmektedir.²²

bd.) ازكى

Kesre ile Umman'da bir karyedir.²³

be.) ارض زكية

İstidrak edildiğine göre hoş, otluk, semine- besleyici demektir.²⁴

bf.) زكية

Zekiyetun (Ganiyyetun) gibi okunur. Basra ile Vâsıt arası şehirdir.²⁵

²⁰ ez-Zebidi, **a.g.e.**, XXVIII, 220; Asım Efendi, **a.g.e.**, II, 836; Ez-Zavi, **a.g.e.**, II, 464.

²¹ el-Cevheri, **a.g.e.**, VI, 2368; Ez-Zamahşeri, **Esas-ul Belağa**, 404; Ez-Zebidi, **a.g.e.**, XXVIII, 220.

²² İbn Faris, **a.g.e.**, 1-11, 437; ez-Zamahşeri, **a.g.e.**, 404; ez-Zebidi, **a.g.e.**, XXVIII, 220.

²³ Asım Efendi, **a.g.e.**, III, 836; ez-Zavi, **a.g.e.**, II, 464.

²⁴ el-Cevheri, **a.g.e.**, VI, 2368; ez-Zebidi, **a.g.e.**, XXVIII, 220; Asım Efendi, **a.g.e.**, III, 836.

²⁵ el-Cevheri, **a.g.e.**, VI, 2368; ez-Zamahşeri, **Esas-ul Belağa**, 404; ez-Zebidi, **a.g.e.**, XXVIII, 220.

bg.) زكاة الا رض

“Yubsuha” Yani necasetten taharettir.²⁶

bh) الزكاء

Allah’ın çıkardığı meyvedir.²⁷

bl.) زكي

Zukuvvun ve Uluvvun gibi okunur Ahfeş’e göre. Bütün bunlar es-Sihhhta mevcuttur.²⁸

bi.) هذا لامر لا يزكو بفلان

*Bu işi filancaya yakışmaz demektir.*²⁹

2. Diğer Sami Dillerde “ Zekat Sözcüğü”

a. Süryanice’de Diko Kökü

Kelimenin kökü Süryanice (diko)’dur. Temiz olmak veya temiz yapmak anlamına gelmektedir. (Dikito) ise temiz ve saf demektir.³⁰ Arapça زكوة kelimesi Süryanice’de (de) sesi ve harfi ile gösterilmektedir. Kelime Süryanice harfi ile yazılmaktadır. Bu şeklinin orijinal olduğu, Arapça’da bu şekilde yazılmasında Akkadça’nın veya İbranice’nin etkisi altında kaldığı görülmektedir.

b. Akkadça’da Zaku Kökü

Kelime Akkadça’da zaku olarak geçmektedir. Temiz, saf, düzenli olmak ve vergi anlamlarına gelmektedir.

Şa me dalhute için işattu u me za-ku-te la işattu.

(Kim kirli suyu içer ve asla temiz suyu içmez)

Şumma amelu ana sinişti la za-ku-ti gina igdanallut.

²⁶ ez-Zebidi, **a.g.e.**, XXVIII, 220; Asım Efendi, **a.g.e.**, III, 836; ez-Zavi, **a.g.e.**, II, 464.

²⁷ İbn Faris, **a.g.e.**, 1-11, 437; ez-Zebidi, **a.g.e.**, XXVIII, 220; Asım Efendi, **a.g.e.**, II, 836.

²⁸ el-Cevheri, **a.g.e.**, VI, 2368; ez-Zebidi, **a.g.e.**, XXVIII, 220.

²⁹ İbn Faris, **a.g.e.**, 1-11, 437; ez-Zamahşeri, **a.g.e.**, 404, ez-Zebidi, **a.g.e.**, XXVIII, 220.

³⁰ Payne Smith, **A Compendious Syriac Dictionary**, Oxford 1903, s. 91.

(Zekat Temiz ve düzenli, gelişmek, artmak, çoğalmak demektir.)³¹.

c. İbranice’de Zakat Kökü

Kelimenin kökü İbranice (zaka)’dır. (Zaka) ahlâkî anlamda temiz, saf olmak demektir. Fiil bu kök anlamıyla Eski Ahit’te geçmektedir.³²

A.Jeffery sadaka kavramının İbranice (tsdeka) Kökünden türediğini ve bu dini teknik terimin Yahudi ve Hıristiyan kaynaklı olduğu konusunda hiçbir şüphe olmadığını belirtmektedir.³³

d. Ge’ ezde Maswata Kökü

Zekât vermek, Geez’de maswata kelimesi ile karşılanmıştır. Tamaswata zekâtı alan kişi, meswat ise zekât anlamına gelmektedir. Ayrıca sedgat kelimeside zekât vermek anlamında Geez’de bulunmaktadır.³⁴

B. TERİM ANLAMI

الزكاة Vezn ve Kitabet olarak الصلاة kelimesi gibidir. Tezkiyeden, tezkiye kökünden alınmış bir isimdir. İkisi de aynı anlamda kullanılır “Müfredat” isimli eserde şöyledir, Zekât lügatta Allah’ın bereketinden hâsıl olan artma demektir. Şeriatta (dini terim) ise nisaptan yıllanmış muayyen miktardır. Hür, Müslüman, mükellef olan kişi Allah rızası için Haşimi olmayan Müslüman fakire (malından) çıkarır, verir . Her bir vecihten (yönden) ondan menfaatin kelimesiyle birlikte Haşimi’nin kölesine de verilmez. Sadakayı da bu şekilde içine alır (sadaka da aynı şartlara haizdir) .³⁵

- 1.) معين Sözüme gelince Sadakayı hariç bırakır ; çünkü sadakada teayyun (miktar , kişi) belirtme yoktur.
- 2.) المسلم الحر لمكلف Sözüme gelince Zekatın farz olmasının şartı. hürriyet, Müslümanlık, akıl, buluştur.

³¹ The Assyrian Dictionary, 1961, XXI, 23-30.

³² Francis Brown, S.R. Driver, Charles A.Briggs, **A Hebrew and English Lexicon of the Old Testament**, Oxford trz., s. 269.

³³ A.Jeffery, **a.g.e.**, s.194.

³⁴ Wolf Leslau, **Dictionary of Geez (Classical Ethiopic)**, Otto Harrassowitz, Wiesbaden, 1991, s. 371.

³⁵ et-Tahanevi, Muhammed Alı b. Alı b. Muhammed el-Hanefi, **Keşşafu Istilahati’l-Fünun**, I-IV, tah. Ahmed Hasen, Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrût, 1418/1998, s.310.

شرح الفارضية القصيد شرح de Zekat lügat olarak temizlik ve artma demektir. Şer'an da nisaba ulaşmış malın o mala ihtiyaç duyanların gediğinin kapanması için ihtiyaçtan fazlasını çıkarmak suretiyle temizlenmesidir. Hakikatte (Tasavvufta) ise kemal haddine ulaşmış nefsin temizlenmesidir. Hacetinden fazlasını başkasına akıtmak, taşımak suretiyle Rabbani feyizden ihtiyaç duyanlara taşımak suretiyle temizlenmesidir.

الانسان الكامل isimli eserde Zekat insanın kendisini halka karşı hakkı tercih etmek suretiyle temizlemesidir. Yani veren kişi Hakkın şهادetini varlıkta halkın şهادetine tercih eder.

التزكية: Lügate boğazlama işinin ismi “Zekat”tır. Şeriatte ise necis kanı akıtmak demektir.

صيد المبصوط de de böyledir. Uçurumdan atlayan ve boynuzlanmak suretiyle ölen bu tanımdan hariçtir; çünkü “et-Tezkiyetu” damarların kesilmesi demektir, manasına söyleyen sözün “Zekatu Daruretu” hariç olmakla birlikte anlamı yoktur.

“Zekatu-l-Daruretu” Zekât-ı Izdırar olarak isimlendirir. Zekât-ı Izdırar avlanma sırasında zebihanın bedeninin neresinden olursa olsun yaralamadır zekatu-l-Ihtiyar“ise damarların kesilmesidir. لرموزا جامع da bu şekildedir.³⁶

II. ZEKÂT KAVRAMININ TAHLİLİ

A-TEMEL İSLAM ALANLARINDA “ZEKAT”

1- İtikad

Zekat, La İlahe illallah sözüdür.

أَلَّذِينَ لَا يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ (4.)

“Onlar zekâtı vermezler, ahreti inkâr edenler de onlardır.”(Fussilet 7).

³⁶ et-Tahanevi, Muhammed Alı b. Alı b. Muhammed el-Hanefi, **Keşşafu Istilahati'l-Fünun**, I-IV, tah. Ahmed Hasen, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, 1418/1998, s. 311.

Bu ayette göre zekâtı vermezler yani la ilahe illallah demezler. “Zekâtı vermezler” ifadesi, “ahirete iman etmezler” den önce kullanılarak aslında Allah’a iman vurgulanmıştır.³⁷

2- İbadat

Zekât, İslam dininin beş temel şartlarından biridir. Bunun en güzel ifadesi Peygamberimizi (s.a.v)’in şu hadisidir “İslam beş şey üzerine bina edilmiştir. Allah’tan başka ilah olmadığına ve Muhammed (s.a.v.)’in O’nun kulu ve elçisi olduğuna şahadet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, hacca gitmek ve oruç tutmaktır.”³⁸ Bu münasebetle Müslümanlar, bu ibadeti eda ederken Allah’ın emrine yerine getirmiş olmaktadır. Zekât ibadeti ancak bu şekilde eda edilirse bir anlam ifade eder ve Allah katında bir değer kazanır.³⁹ İbadetlerde Müslümanların getirecekleri niyetler, büyük bir önem arz eder. Çünkü peygamberimiz (s.a.v) “Ameller niyetlere göredir”⁴⁰ diye buyurmuştur. Bu da samimi bir niyete dayanmayan ibadetlerin makbul olmaması demektir.

Zekât’ın, Kur’an-ı Kerim’de geçen “Dini yalnız kendine has kılarak ve hanifler olarak Allah’a kulluk etmeleri, namaz kılmaları, zekât vermeleri için ancak onlara Müslüman olmaları emir olundu İşte sağlam din odur.”⁴¹ Ayetinde Allah’ın bir emri olduğu açıktır. Bu emir Allah tarafında yeryüzünün halifesi olarak tayin edilen insan içindir. Bütün bunlar aynı zamanda insanların ahrietlerini kurtarmaya yöneliktir. İbadetlerini Allah rızası için yerine getiren kişi, ahiret hayatında cennete ve Allah’a yakın olur.⁴² Zekâtın farz bir ibadet olduğu, Kur’an, sünnet ve İslam ümmetinin icması ile sabittir.⁴³ Müslümanların yerine getirmesi gereken mali ibadetlerden olan zekât, Kur’an-ı Kerim’in birçok yerinde kesin bir şekilde emredilmektedir. Çokça zikir edilen “Namazı kılın zekât verin”⁴⁴ ayeti bunu ifade etmektedir. Ayrıca zekâtın, Zekâtı verirler ve onlar ahirete de kesin olarak iman edenlerdir.”⁴⁵ Ve “Sizin dostunuz ancak Allah’tır, Resulü’dür,

³⁷ ed-Damegani, a.g.e., s. 397.

³⁸ el-Buhari, **İman**, 1; Müslim, **İman**,2.

³⁹ el-Kardavi, Yusuf, **Fıkhu-z-Zekat**, el-Mektebetu Vehbe, Kahire 2003, II, 345.

⁴⁰ el-Buhari, **Bedü-l-Vahiy**, 1; Müslim, **imâret**, 155; en-Nesai, **Tahâret**, 60; Ebû Davûd, **Talak**, 11.

⁴¹ el-Beyyine, 98/5.

⁴² el-Kardavi, **Fıkhu’z-Zekat**, II, 346.

⁴³ el-Kâsânî, Alâaddin Ebû Bekr b. Mes’ûd, **Bedâi’u’s-Sanâ’i fi Tertîb-i Şerâi’**, Daru-l-Kütubu-l-İlmiyye, Beyrût, 1986, II., 2.

⁴⁴ el-Bakara, 2/110, ayrıca şu ayetler de bkz. el-Ahzâb, 33/33; et-Tevbe, 9/103; el-Maide, 5/12; el-Hac, 22/74.

⁴⁵ el-Lokman, 31/4.

iman edenlerdir; onlar ki Allah'ın emirlerine boyun eğerek namazı kılar, zekâtı verirler."⁴⁶ Ayetlerinde olduğu gibi namaz ile birlikte sık sık geçmesi yine onun önemine işaretler. Kardavi, ayet ve hadislerin perspektifinde İslam dinine bakıldığında, nassların bu iki ibadeti birleştirdiği, Zekâtın, namazın sanki kardeşi olduğu ifadesini kullanmaktadır. Dolayısıyla ikisinin arasını ayırmak caiz olmaz. Çünkü Allah onları birleştirmiştir. Bunu da Hz. Ebu Bekir (13/634)'in uygulamasına dayandırıyor. Zira Hz. Ebu Bekir halifeliği sırasında zekât vermeyenlere karşı savaş ilan etti ve onlara dedi ki "*Allah'a yemin ederim ki namaz ile zekâtı birbirinden ayıranlarla elbette savaşacağım. Çünkü zekât malın hakkıdır.*"⁴⁷

Bu karardan sonra Hz Ebu Bekir (13/634) zekât vermeyenlerle savaşmış ve güç kullanarak, mallarının zekâtını almıştır. Sahabe de O'nun bu uygulamasını doğru bulmuş ve kendilerini desteklemişlerdir. Bu durum gösteriyor ki İslam, Zekâtı toplama konusunda devlete geniş bir yetki tanımıştır. Öyle ki, eğer zekât vermeyen kuvvetli bir grup ise, onlara bu hareketlerinden dolayı savaş açılır. Ayrıca devlet eğer bir kimsede mal bulunduğunu ve bu malın zekâtı vermediğini tespit ederse, zekât miktarını alacağı gibi, mali bir ceza olarak da malının bir kısmını da alabilir.⁴⁸ İslam hukukuna göre zekât vermeyenler cezalandıracağı gibi inkâr edenler de dinden çıkar ve mürted olur.⁴⁹ Çünkü daha önce geçtiği gibi zekât İslam'ın şartlarından bir olarak kabul edilmiştir. İslam'ın bir şartını bile kabul etmemek, kişinin dinden çıkmasına yetiyor. "*Allah, size kendisine halife kılıp sarf yetkisi verdiği şeylerden harcayın*"⁵⁰ ayetinde anlaşıldığı gibi, insan malın hakiki sahibi değildir. Asıl sahibi tarafından tayin edilmiş bir emanetçidir. Mülkün asıl sahibi ise, malı başıslayan, yaratan ve rızık veren Yüce Allah'tır. İnsanın bu yaratana ve rızık verene boyun eğmesi ve O'nun emirlerini olduğu gibi yerine getirmesi görevidir. Bu malda veya olsun mecburiyetindedir.⁵¹

Zekât ibadetinin yerine getirilmemesi müşriklerin bir vasfı olarak takdim edilir. Kur'an-ı Kerim, müşrikleri, "*yazıklar olsun o müşriklere ki onlara zekât vermezler ve*

---

⁴⁶ el-Maide, 5/156.

⁴⁷ el-Kardavi, **Fıkhü-z-Zekat**, II, 364.

⁴⁸ el-Buhari, **İ'tisâm**, 2; Muslim, **İman**, 3; Ebû Davud, **Zekât**, 11.

⁴⁹ Zuhayli, Vehbe, **el-Fıkhü-'l-İslamî ve Edilletuhu**, Daru'l-Fıkr, Dimeşk 1986, II,733; Havva, **el-İslam**, I, 152.

⁵⁰ el-Hadid, 57/7.

⁵¹ el-Havva, **el-İslam**, I, 153.

ahireti de inkâr ederlere"⁵² diye zem ederken, onların kötü özelliklerden birinin zekât vermemek olduğunu açıklar.

Sonuç olarak zekât imanı takviye eder ve kişiyi Allah'a yaklaştırır. Allah'a iman etmede ve emirlerini yerine getirmede kişiye yardımcı olur. Çünkü din zekâtı emretmiş ve onun hükümlerini, miktarını ve sınırlarını belirlemiştir. Ayrıca zekâtı ihtiyaç sahiplerine bir yardım mekanizması kılmış, kalpleri birleştirici bir etken haline getirmiş ve yeryüzünde Allah'ın kelamının yükselmesine vesile kılmıştır.⁵³

Ancak bugün Müslümanların zekâtın farz bir ibadet olduğunu neredeyse unutmuş ve dini açıdan önemini kavramaktan uzaklaşmışlardır. Zekâtın hakikatini tam anlamayan Müslümanlar, zekâtın edasını da haliyle ihmal etmektedirler.

3- Ahlak

İslam dininde, bütün ibadetlerde temel hedef, kişiye güzel ahlakı kazandırmak ve onu dünya ve ahiret saadetine ulaştırmaktır. Dolayısıyla ibadetler, toplumun maslahatını gözetir. Kişi ve toplumun olgunlaşması, manevi olarak yüksek derecelere ulaşmasını sağlamak, yine İslami ibadetlerin hedeflerindedir.

Bu açıdan güzel huyların kazanılması, elbette birlikte yaşama düzenini korumak; muhtaçları duyurmak, selam yaymak ve her türlü yardımlaşmada bulunmak gibi hasetlerle mümkün olur. Bu yüzden bunların yapılması dinimiz tarafından emir olunmuş ve bunlar sadaka sayılmıştır. Bu emirlerden olan zekât, malın bereketini artırır ve ilahi rahmeti harekete geçirmesi sebebiyle Allah(c.c.)'ın gazabını söndürür, cimrilik için takdir olunan ahiret azabını ortadan kaldırır ve meleklerden yeryüzünü ıslahla görevli olanların o kula hayır dua etmelerini sağlar.⁵⁴

Zekât vermeyen kişi, Allah'ın geniş olan rahmetinden mahrum kalacaktır. Allah (c.c.) Kur'an'da şöyle buyuruyor "*Rahmetim her şey kaplamıştır Onu (kötülükten) sakınanlara, zekât verenlere ve ayetlerimize inananlara yazacağım.*"⁵⁵

Yine Kur'an-ı Kerim'in başka bir ayetinde mallarını infak etmeyenlere cezanın verileceği noktasında tehdit vardır. Allah(c.c) "*Altın ve gümüşü yığıp da onları Allah*

⁵² Fussilet, 41/7.

⁵³el- Kardavi, **Fıkhu-z-Zekat**, II, 633.

⁵⁴ Dihlevi, Şah Veliyullah, **Hüccetullahi'l-Baliğa**, trc. Mehmet Erdoğan, Yeni Şafak, İstanbul 2003, I, 265.

⁵⁵ el-A'raf, 7/156.

yolunda harcamayanlara hemen acıklı bir azabı müjdele! (Bu paralar) cehennem ateşinde kızdırılıp bunlarla, onların alınları, yanları ve sırtları dağlanacağı gün (onlara denilir ki) İşte bu kendinizi için biriktirdiğiniz servettir. Artık yağmakta olduğunuz şeylerin (azabın) tadın.”⁵⁶

İnsanın nefsi cimrilik üzere yaratılmıştır. Cimrilik edip infakta bulunmamak ise, ahiret hayatı için en zararlı hasletlerden biridir. Cimri olan kimse öldüğünde, kalbi mala bağlı kalır ve bu yüzden azap görür. Dolayısıyla bir kimse kendisini zekât vermeye alıştıtır ve cimriliği yok ederse, bu hem dünyası hem de ahireti için daha yararlı olur.⁵⁷

Cimrilikten korunmak, malını yerinde infak etmeyi adet edinmekle mümkündür. Bir şeyden sevgiyi kesmek, kendini ondan ayrılmakla mümkün olur. Bu manada zekât, temizlik demektir. Sahibini tehlikeli olan cimrilik pisliğinden temizler.⁵⁸

Allah (c.c.) “*onların mallarından sadaka (ve zekâti) al ki, bununla onları (günahlardan) temizleyesin, onların sevaplarını artırıp yüceltesin*”⁵⁹ buyurmaktadır. Bu ayette zenginin hem maddi hem de manevi olarak nefsinin ve malının temizlenmesini ve arınmasını içine almaktadır.

Zekât veren kişi, başta cimrilik olmak üzere birçok kötü huy ve alışkanlıklardan arınır. Çünkü topluma zarar veren kötü hastalıklardan biri de cimriliktir. Dolayısıyla zekat kişinin duygularını mala olan tutkunluk zilletinden temizler ve kişiyi paraya olan kulluk bağından kurtarır.⁶⁰

Zekât, aynı zamanda kişinin cömertlik ve kerem ile ahlaklanmasını sağlar. Bu vesile ile kişi, hoşgörü kazanır, emanetleri yerine teslim etmek ve hakkı hak sahiplerine ulaştırmak bakımından alışkanlık kazanmış olur.⁶¹

Temizlik anlamını taşıyan zekât, Allah (c.c.) tarafından müstahaklara verilmek üzere farz kılınmış bir haktır. Mükellef olan kişi onu ödemekle borçtan kurtulur ve nefsi de manevi kirlere temizlenmiş olur. Çünkü insanın gözünde mal çok sevimidir ve mülk sahibi olmak da hoş bir duygudur. Bu çerçeveden bakıldığında nefis, ancak başkalarına

⁵⁶ el-Tevbe, 9/34-35.

⁵⁷ Dihlevi, **Hüccetullahi-l-Baliğa**, C. II, s. 118.

⁵⁸ el-Gazzalî, Ebû Hamîd Muhammed, **İhyâu-Ulûmi'd-Din**, trc. Ahmet Serdaroğlu, Bedir Yayınevi, İstanbul 1989, C. I, s. 539.

⁵⁹ Et-Tevbe, 9/103.

⁶⁰ Erkal, **İlmihal**, C. I, s. 425.

⁶¹ el-Havva, **el-İslam**, C. I, s. 152.

karşı maldan cömertlik gösterince temizlenir, yücelir ve aydınlanır. Öbür taraftan maldaki hakkın ödenmesiyle o malın temizlenmesi demektir.⁶²

Allah kişinin iyi, sadık ve muttakiler zümresinden olabilmesi için ölçülerden bir de kişinin zekât vermesidir. Asıl iyiliğin ise minnetle yapılan olmadığıdır. Allah (c.c.) iyiliği şöyle ifade etmektedir “*Gerçek iyilik yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmenizi değildir. Asıl iyilik, o kimsenin iyiliğidir ki, Allah’a, ahiret gününe, meleklerle, kitaplara, Peygamberlere inanır. Allah rızası için yakınlarla, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dilencilere ve boyunduruk altında bulunan köle ve esirlere sevdiği maldan harcar, namaz kılar, zekât verir, sıkıntı, hastalık ve savaş zamanlarında sabır eder. İşte doğru olanlar, bu vasıfları taşıyanlardır. Muttakiler ancak onlardır.*”⁶³

İslam dini, toplum kesimleri arasındaki farklılıkları hoş karşılamaz. Zenginler için ruhu vicdanı yozlaştıran bencillik, katılık ve tamah vardır. Öbür taraftan zenginlerin bu duruma muhtaçları hırsızlığa, gaspa zorunlu olarak götürür. Ayrıca zillete, şerefini ve yüceliğini satmaya mecbur eder. Bütün bunlar ahlaki açıdan aşağılık şeylerdir. İslam dini, toplumu bundan uzak tutar.⁶⁴

Bencillikten kurtulan, paraya ve mala düşkünlükten temizlenen, darda kalmışların yardımına koşmayı huy edinen kimselere Allah (c.c.)’ın ve Resulü (s.a.v.)’nün ahlakı ile ahlaklanırlar.⁶⁵ Dolayısıyla zekât, toplumdaki mala olan düşkünlüğü ve cimriliği azaltır. Aksi takdirde cimrilik yapıp malın zekâtını vermeyen bir toplum Peygamberimiz (s.a.v.)’in şu hadisine muhatap olur. “*Cimrilikten sakının, çünkü cimrilik önkileri helak etmiştir.*”⁶⁶

4- Muamelat

İslam’ın temel ibadetlerinden biri olan zekât, oruç ve hac gibi peygamberler silsilesinden kalma köklü bir ibadettir. İslam dininde muhtaçlara yapılması istenen malî yardımın asgarî sınırı olan zekâtın, miktar ve mahiyet belirlenmeksizin geçmiş semavi dinlerde de bulunan bir ibadet olduğunu Kur’an-ı Kerim bize haber vermektedir.⁶⁷ Ancak İslam’daki zekât, geçmiş semavi dinlerdeki zekâttan farklı bir ibadettir. Çünkü Kur’an’da daha önceki ümmetlere emrolunduğu haber verilen zekât, fakir ve muhtaçlara karşı

⁶² Kutup, Seyyid, **İslam’da Sosyal Adalet**, Bir Yayıncılık, İstanbul 1986, s. 241.

⁶³ el-Bakara, 2/177

⁶⁴ Kutup, **İslam’da Sosyal Adalet**, s. 224.

⁶⁵ Erkal, **İlmihal**, C. I, s. 426.

⁶⁶ Müslim, **Birr**, 56.

⁶⁷ Bkz. Kur’an, el-Bakara, 83; el-Maide, 12; el-Enbiya, 73; Meryem, 56; el-Beyyine,4-5.

cömertçe infak ve ihsanda bulunmak manasındadır. İslam'daki zekât, geçmiş semavi dinlerdeki zekâttan farklı bir ibadettir.

Çünkü Kur'an'da daha önceki ümmetlere emrolunduğu haber verilen zekât, fakir ve muhtaçlara karşı cömertçe infak ve ihsanda bulunmak manasındadır. İslam'daki zekât ise, İslam'ın şartlarından ya da dinin farz ibadetlerinden biri olup, miktarı belirlenmiştir.⁶⁸

Buna göre zekat, Kelime-i Şehadet ile mümin ve müslüman olup, Allah'ın birliğini kalben tasdik ve dil ile ikrar ederek, O'na kulluğunu ve emirlerine itaat kabullenen mü'minin, sözünde ve özünde doruluğunu fiilen göstereceği bir ibadettir. Allah Te'ala mü'minlere önce bedenen iştirak edip yaşayarak Allah'a teslimiyet, itaat, bağlılık, ve ta'zim hislerini yöneltecekleri ve bu sayede rableri ile sık sık diyalog kurabilecekleri ve nisbeten nefse fazla ağır gelmeyecek bir ibadet olarak namazı ve sonra orucu emretmiştir.

Daha sonra Allahu Teala, bu bağlılık ve teslimiyeti, itaat, bağlılık ve ta'zim hisleri, sosyal bir bağlılığı da içine alıp maldan fedakarlığı gerektiren bir emirle denemek ve pekiştirmek üzere mü'minlere malı bir ibadet olarak zekatı teklif etmiştir. Nitekim iman ettiklerini söyledikleri halde, iman henüz kalplerine sindirememiş olan bazı bedeviler, mallarının bir kısmını Allah rızası için ellerinden çıkarabilecek kadar Allah'a bağlanıp teslim olmadıkları, Hz. Peygamberin vefatını fırsat bilip zekat ödemeyişleriyle ortaya çıkmıştır. İslam'ın diğer ibadetlerinde olduğu gibi zekat da sadece dünya veya sadece ahirete ait gayelere ait yönelik bir ibadet değildir. O, dünyevi ve uhrevi hedefleri bir arada bulunduran, bir ibadet oluşu itibarıyla kulu rabbine yaklaştıran onu rızası ve hoşnutluğuna ulaştıran, karşılında uhrevi mutluluk ve sevap beklenen, bunlarla birlikte fert ve toplum hayatında ruhi, ahlaki, sosyal, ekonomik, konularda pratik faydalara vesile olan bir ibadettir. Zira Zekât bir ibadet olarak, kul ile Allah arasında kurulan bir bağ, bir diyalogtur ; kulun Rabbine yönelişi , O'na itaat ve bağlılığını, sevgi, saygı, Şükran ve ta'zim duygularını ifade edişidir . Ancak malı bir ibadet oluşu itibarıyla da zekât kul ile Allah arasında kurulan bir bağ, bir diyalogtur . Kulun Rabbine yönelişi, O'na itaat ve bağlılığını, sevgiye saygı, şükran ve ta'zim duygularını ifade edişidir . Ancak malı bir ibadet edişi , o dünyevi ve uhrevi hedefleri bir arada bulunduran, bir ibadet oluşu itibarıyla kulu rabbine yaklaştıran, onun rızası ve hoşnutluğuna ulaştıran karşılığında uhrevi mutluluk ve sevap beklenen, bunlarla birlikte fert ve toplum hayatında ruhi, ahlaki, sosyal,

⁶⁸ Bk.el-Kardavi, Yusuf, **İbadet**, çev.. Hüsameddin Cemal, Çığır Yayınları, İstanbul, 1974.s. 340;en-Nedvi, Ali-el-Haseni, Dört Rükun, çev..İsmet ersöz.2 baskı. İslami Neşriyat.yay. İstanbul, 1997.s.151-153.

ekonomik konularda pratik faydalara vesile olan bir ibadettir. Zira Zekat bir ibadet olarak, kul ile Allah arasında kurulan bir bağ, bir diyalogtur; kulun Rabbine yönelişi, ona itaat ve bağlılığını, sevgi, saygı, şükran ve ta'zim duygularını ifade edişidir. Ancak malı bir ibadet oluşu itibarıyla da zekat, kul ile Allah arasında kalmayarak, ondan istifade etmek durumunda olanları da ilgilenmektedir. Bu yönüyle o, diğer islami ibadetlere nisbetle sosyal yönü daha ağır basan bir ibadet özelliği taşımaktadır. Bu bakımdan islam dini, kendinden beklenen özellikle sosyal ve ekonomik neticelerin fert ve toplum hayatında gerçekleşebilmesi için zekata ayrı bir önem vermiştir. Kur'an'da Allaha ve Rasulune iman ve itaatan sonra dinin direği olan namaz ve hemen peşinden zekat emri zikredilmektedir.⁶⁹

Kur'an mülkün gerçek sahibine Allah olduğuna dikkat çeker⁷⁰. Buna göre mal ve mülk, Allah'ın yeryüzündeki halifesi olarak insana, onun rızasına uygun olarak tasarrufta bulunmak üzere emaneten verilmiştir. Bu bakımdan zekat mu'mini kendisine verilen malda yapacağı tasarrufla ilgili ilahi bir emirdir. Mülkün gerçek sahibi zenginden, kendisine verilen malda olduğuna dikkat çeker.⁷¹

Bu bakımdan zekat, mu'minin kendisine verilen malda yapacağı tasarrufla ilgili ilahi bir emirdir. Mülkün gerçek sahibi zenginden, kendisine verilen malda, onun rızasına uygun olarak insana, onun rızasına uygun olarak tasarrufta bulunmak üzere emaneten verilmiştir. Bu bakımdan zekat, mu'minin kendisine verilen malda yapacağı tasarrufla ilgili ilahi bir emirdir. Mülkün gerçek sahibi, zenginden, kendisine fakirlere dağıtılmak üzere verdiği muayyen miktarın, hak sahiplerine verilmesini talep etmektedir.

Yine Kur'an'da, zekatın dindeki yeri ve önemini belirtmek üzere savaşmanın yasak olduğunu haram aylar çıktıktan sonra mu'minlerin müşriklerle savaşıp, onları esir edip hapsedmeleri emredilerek, müşriklerin bu muameleden kurtulmaları için tövbe edip şirkten, islamı kabulde samimi olduklarını göstermek üzere namaz kıлып zekat vermeleri şart koşularak "eğer tövbe edip namaz kılarlar, zekat verilerse, kendilerini serbest bırakın"⁷² buyrulmaktadır.

---

⁶⁹ bk. Kur'an, el- Bakara, 43, 83, 110, 177,277;en-Nisa 77,162; el- Maide 12, 55; et-Tevbe 5, 11,18, 71; Meryem; 31, 55; el-Enbiya 73; el-Hacc 41, 78; en-Nur 37- 56; en-Neml 13; Lokman 4; el-Ahzab 33; el-Mucadele 13; el- Müzzemil 20;el-Beyyine 5.

⁷⁰ Bk. Kur'an, Alı-İmran, 92, 189, el- Fatır, 3; el- Hadid, 7, 10, en- Nur, 33.

⁷¹ Bk. Kur'an, Alı-İmran,92,189;el- Fatır, 3; el- Hadid,7,10; en-Nur,33.

⁷² Kur'an, et- Tevbe, 103

Onlar tövbe ederler, namaz kılarlar, zekat verirlerse dinde kardeşleriniz olurlar.” Ayetinde namazla birlikte zekat, din kardeşliğinin oluşmasını sağlayan şart olarak zikredilmektedir. Buna göre namaz ve zekat, aynı inancı paylaşan mu’minleri birbirlerine yaklaştırıp kaynaştırarak aralarında kardeşlik duygularını geliştiren ibadetler olmaktadır.

Öte yandan zekât emri, diğer ibadetlerden farklı icbari bir özellik taşımaktadır. “Ey Muhammed! Mu’minlerin mallarının bir kısmını, temizleyip arıtacak sadaka (zekât) olarak al.”⁷³. Ayetinde zekâtın bizzat Hz. Peygamber tarafından toplanması, dolayısıyla devlet tarafından idare edilmesi emredilmekte ve bu malı ibadetin yerine getirilip getirilmemesi fertlerin insafına bırakılmamaktadır.⁷⁴

Zekâtın verileceği yerlerden biri olarak Kur’an’da zikredilen üzerinde çalışanlar”¹¹⁷⁵ ifadesi de zekâtın toplanması ve gerekli yerlere sarfi konusunda bir müesseseleşmenin gereğine işaret etmektedir. Nitekim Hz. Peygamber, zekât tahmin memurları ve zekât toplamkla görevli tahsildarlar göndererek muntazam olarak zekâtı toplatmıştır. O’nun vefatından sonra halife Hz. Ebu Bekir de zekât vermeyerek isyan eden kabileleri güç kullanarak itaate zorlamıştır.⁷⁶

Bu da gösteriyor ki, İslam’da zekât diğer ibadetlerden farklı olarak, fertlerin vicdanına, insaf ve ihtiyarına bırakılmayarak müeyyide ile desteklenmiş ve müessesleştirmiştir.

Ancak bu uygulamanın giderek terkedilmesiyle uygulamada zekât ihtiyarı bir hal almış ve böylece yeterince riayet edilmeyen bir dini emir haline gelmiştir. Öte yandan zekât emri, diğer ibadetlerden farklı icbari bir özellik taşımaktadır.” Ey Muhammed! Mu’minlerin mallarının bir kısmını, kendilerini temizleyip arıtacak sadaka (zekat) olarak al”⁷⁷.

---

⁷³ Kur’an et-Tevbe, 5.

⁷⁴ Bu konuda İslam Alimleri farklı görüşleri benimsemişlerdir. Bazıları zekatın mutlak surette devlet tarafından toplanıp sarfedilmesi gerektiği, bazıları adaletli devlet adamlarının bulunmasıyla şartıyla zekatın devlete verilmesi gerektiği, diğer bazıları da hem devlet eliyle ve hem de bizzat mükellef tarafından gerekli yerlere verebileceği görüşünü savunmuşlardır. Ancak uygulamada İslam’ın ilk dönemlerinde zekatın devlet kanalıyla verildiği, Hz. Osman’dan itibaren giderek devletin yanında ferden de verildiği ve giderek devletin yanında ferden de verildiği ve giderek kişilerin zekatlarını kendi elleriyle verdikleri görülmektedir. Geniş Bilgi için bk. Y.Vehbi Yavuz, **İslam’da zekat Müessesesi**, feyiz yay.,İst.. 1972, s. 307-324.

⁷⁵ Et-Tevbe,9/60.

⁷⁶ Bk. Tecrid-i Sarih Terc..v.s..6

⁷⁷ et- Tevbe,9/ 103.

Ayetinde, zekâtın bizzat Hz. Peygamber tarafından toplanması, dolayısıyla devlet tarafından idare edilmesi emredilmekte ve bu malı ibadetin yerine getirilip getirilmemesi fertlerin insafına bırakılmamaktadır.

Kur'an'da zikredilen "Zekât'ın üzerinde çalışanlar"⁷⁸ ifadesi da zekâtın toplanması ve gerekli yerlere sarfı konusunda bir müesseleşmenin gereğine işaret etmektedir. Nitekim Hz. Peygamber, Zekât tahmin memurları ve zekât toplamakla görevli tahsildarlar göndererek muntazam olarak zekâtı toplamıştır. O'nun vefatından sonra halife h.Ebu Bekir de zekât vermeyerek isyan eden kabileleri güç kullanarak itaate zorlamıştır.⁷⁹

Bu da gösteriyor ki, islam'da zekât diğer ibadetlerden farklı olarak, fertlerin vicdanına, insaf ve ihtiyarına bırakılmayarak müeyyide ile desteklenmiş ve müesseleştirilmiştir.⁸⁰

Hadis gereği, zekât veren durumunda olmak, alan durumunda olmaktan daha üstündür. Sonuç olarak toplumlarda, hayatlarını insan şeref ve haysiyetine yakışır bir şekilde sürdürmeleri için gerekli zaruri ihtiyaçlarını bile karşılamayarak kadar fakir insanların bulunması, o toplumları için huzursuz kaynağıdır. Bu derece yoksuz olanlar, hayatlarını sürdürebilmek için zaruri ihtiyaçlarını temin etmek amacıyla çeşitli kötülükleri işlemeye tevessul edebilirler, gayeye ulaştıracak her türlü yolu meşru sayabilirler. İşte zekât, zengini bencillik, hırs, katı kalblilik, cimrilik, kibir, başkalarını hor görme, nimete şükrü unutturan nankörlük, tamah, din kardeşlerinin sıkıntılarına ilgisiz kalıp toplumdan uzaklaşma, yardımlaşma ve dayanışmayı terk, mal ve paranın cazibesine kapılıp dinî, Ahlaki ve vicdani sorumluluklardan uzaklaşmak vb; fakiri de hased, isyan, düşmanlık, fakirlik sebebiyle zillete temizleyip arındıran diğer gamlık, hayırhahlık, şefkat, merhamet, mesuliyet duygularıyla zenginini şahsiyetini geliştirip yücelten, fakiri yoksulluktan doğan zillete, dinî ve Ahlaki sapmalardan koruyan, her iki kesim arasındaki ekonomik ve hissi uçurumları giderip zenginle fakiri birbirine yaklaştırıp kaynaştırıcı özelliğine dikkat çekmek üzere Hz. Peygamber (s.a.s)" Zekâtı İslam'ın köprüsüdür. Buyurmuştur."⁸¹

---

⁷⁸ et-Tevbe,9/60.

⁷⁹ Bk., Tecrid-i Sarih Terc., V.,6.

⁸⁰ Geniş Bilgi için bk. Tabbara, A. Abdulfettah, Rûhu'd-Dini'l-İslâmî, baskı, Beyrût,1988, s. 344; Tabbara, el-Hataya Fı Nazaril İslami, Beyrût(ty)s.223-224; Yavuz, Vehbi, İslam'da Zekat, s. 33.34,249 vd; el-Kardavi , İbadet, s.345-346; el-Kardavi, Fakirlik Problemi Karşısında İslam,

⁸¹ el-Munavi, Abdur-Rauf, Kunuzu-l-hakaik, I,el-Cami-u-sağır kenarında, 5. Baskı Matbaatu-l-Mustafa,Kahire,1982, s.144.

5- Ukubat

a. Zekât Vemekten Kaçınan Ahiretteki Cezası

Buhari 'nin Ebu Hureyre'den rivayet ettiği hadiste Resulullah (s.a.) şöyle buyurmuştur, "Allah bir kimseye mal verir de bu kişi zekatını vermezse kıyamet gününde o mal onun önüne, gözlerinin üstü nokta, fazla zahirden dolayı tüysüz, son derece korkunç yaşlı bir erkek yılan olarak çıkarılır. Bu yılan o kimsenin boynuna dolanır, avurtlarından yakalar sonra adama, "ben senin malınım, ben senin hazinenim" der.

Sonra Resulullah (s.a.) "Allah'ın fazl'u kereminden kendilerine verdiği mallarda cimrilik edenler sanmasınlar ki o mal kendileri için hayırlıdır. Tersine bu onlar için pek fenadı Cimrilik ettikleri şey de kıyamet gününde boyunlarına dolanacaktı "ayetini okudu."⁸²

b. Zekât Vermeyenin Uğrayacağı Zarar

*Hadisler, zekât vermeyenin sadece ahretteki azabını haber vermekle kalma; Allah ve fakir hakkında cimrilik eden herkesi dünyevi ceza ile de tehdit eder, Resulullah (s.a.) şöyle buyurur: Zekâtı vermeyen bir mileti Allah Teâlâ mutlaka kıtlık ve açlıkla imtihan eder."*⁸³

*Diğer bir hadiste şöyle buyurulmuştur, "mallarının zekâtını vermeyenler bu yüzden gökten inen yağmurdan mahrum kaldılar. Orada hayvanlar da bulunmasına rağmen onlara yağmur yağdırılmadı."*⁸⁴

c. Zekat Vermeyen için Şer'i Ceza

Zekât vermeyenle ilgili Şer'i ve kanunî ceza olarak hakkında ki onu hakim veya idaresi yürütür Resulullah (s.a.) şöyle buyurmuştur : "Her kim zekâtını sevap olarak verirse, onun için sevap vardı. Eğer vermezlik ederse o zekat, Rabbimizin haklarından bir hak olarak malının yarısı ile birlikte alınır. Ondan Muhammed'in ailesine hiç bir şey helal olmaz."⁸⁵ Bu Hadis-i şerif, zekat hakkında bir takım mühim prensipleri ihtiva eder:

---

⁸² Ali -İmran 3 / 180.

⁸³ et-Tahanevi Eşref, **Hadislerle Hanefi Fıkhi**, Misvak Neşriyat, VI, İstanbul, 2009, s. 345-471.

⁸⁴ A.g.e. s.345-471.

⁸⁵ DİA.Mehmer Ekal "Zekât maddesi" İstanbul 2013 s. 197 -209.

Zekâtta aslolan müslümanın onu, Allah katında sevap almayı ümid ederek vermesidir Cimriliğe ve dünya sevgisine mağlup olup, zekâtı vermeyen kimsi, kendi haline bırakılmaz bilakis kanun zoru ve devlet kuvveti ile zekât ondan cebren alınır.

Zekât meselesindeki bu şidde, zekat kendilerine tahsis edilen fakirlerin hakkın gözetmek içindir. Ama peygamber(s.a.)‘e ve onun ailesine gelince, onların zekâttan payları yoktur.

d. Zekât Vermekten kaçınanlara Karşı Savaşı

İslam zekâtı vermek istemeyenleri malı veya idarı cezalardan biri ile cezalandırmakla kalmaz, silah kullanmayı, gücüne güvenip zekatını vermemekte ısrar eden her topluluğa karşı savaş ilanını gerekli görür. Hakikkate canların korunması ve muhafazası için gelen İslam bu konuda kanların dökülmesine ve insanların öldürülmesine ehemmiyet vermez. Çünkü haktan ötürü akıtılan kan heder sayılmamıştır. Zira yeryüzünde Allah’ın adaletini gerçekleştirmek uğrunda öldürelen kişi de ölmemiştir ve ölmeyecektir.

Resulullah (s.a.) Ebu Hüreyre’nin rivayet ettiği bir hadiste şöyle buyurmuştur : “Kelime-i Şehadet getirinceye, bana ve benim getirdiklerime iman edinceye kadar insanlara karşı savaşmakla emrolundum. Bunları yaptıkları takdirde, İslam’ım(veya malımı)hakkı hariç, canlarını ve mallarını benden korumuş olurlar. Artık onların hesabı Allah’a havale edilmiştir. Bu hadisler açık bir şekilde zekâtı vermeyene karşı onu verilinceye kadar savaşılacağına delalet eder. Resulullah’ın ilk halifesi Hz.Ebu Bekir devrinde, çeşitli arap kabileri zekât ödemeye karşı direnişe geçtiler. İslamın zekât emrini bırakıp sadece namaz ile yetinmek istediler. Bu tutum ve davranışlarıyla Müseylemetü’l- Kezzab ve kavmi, Secah ve kavmi; Tuleyhatü’l-Esedı ve kavmi gibi peygamberlik iddia eden reislere tabi olmakla dinden çıkmış bulunan müretedlere yardımcı oldular.

Bunlara karşı Hz.Ebu Bekr’in tutumu tarihe mal olmuş, eşsiz bir tutum idi. Bedeni ibadet olan namaz ile, mali ibadet olan zekat arasında ayırım yapmayı asla kabul etmediği gibi, küçük bir oğlak veya onun başına bağlanan bir ip de olsa, daha önce Resulullah’a vermekte oldukları hiç bir şeyi, almakta müsamaha göstermedi. Yalancı peygamberlerin fırsat kollamaları ve onlardan Medine’ye gelebilecek tehlikelerden dolayı bazı sahabenin şüpheye düşmesi de onlara karşı savaşı savaşmak gerektiği hususundaki ısrarını zaafa düşürmedi.

Bu örnek tutumu bize Ebu Hüreyre şöyle rivayet eder“Resulullah (s.a.) vefat.edip, Hz. Ebu Bekir b halife olduğu Araplardan zekatı inkar edenler ortya çıktığı vakit, Hz. Ömer, Ebu.Bekir’e hitaben Resulullah(s.a.)vefat edip çıktığı vakit, Hz.Ömer, Ebu Bekir’e hitaben:Resulullah(s.a.)La illallah deyinceye kadar insanlara karşı savaşmakla emrolundum.Onu söyledikleri takdirde,diğer haklar hariç,kanlarını ve malarını benden korumuşlar.Artık onların hesabı Allah’a aittir “dediği halde sen insanlara karşı nasıl harbedersin?dedi.

Ebu Bekir şöyle Cevap verdi:Allah’a yemin olsun ki, namaz ile zekât arasında ayırım yapanlara karşı mutlaka savaşacağım. Çünkü zekât malın hakkıdır. Vallahi eğer Resulullah(s.a.) ‘e vermekte oldukları bir olağı daha bana vermek istemezlerse onlara karşı habederim. Bunun üzerine Hz.Ömer şöyle dedi: Vallahi bu durum, Ebu Bekr’in kalbini Allah’ın savaşa yöneltmesinden başka bir şey değildi. Ben de çok geçmeden onun takip ettiği yolun hak olduğunu anladım. Bu hadisleri, İbn-i Mace hariç, diğer muteber hadis kitaplarının hepsi rivayet eder. Bazı rivayetlerde oğlak manasına gelen“anak“kelimesi yerine ip manasına gelen“ikal“ kelimesi geçer.⁸⁶

e. Zekatı inkar eden Kafir

İslam’da zekat farzasının yeri bu olunca, İslam alimleri, zekatı kabul etmeyenin, farz olduğunu inkar edenin kafir olduğuna,ve islamdan çıktığına hükmetmişlerdir .

İmam Nevevi şöyle der “Bir kimse farz olduğunu inkar ederek zekat vermekten imtina ettiği vakit bakılır. Eğer o kimse, yeni müslüman olması veya uzak yerlerde yetişmesi , yahut buna benzer durumları bulunması sebebiyle zekatın farz olduğu anlayamamışsa hemen kafir olduğunu hükmedilmez.Bilakis zekatın farz olduğu kendisine öğretilir .Eğer Müslümanlarla temas halinde bulunan birisi olup,zekatın farz olduğu kendisine gizli kalmıyacak bir kimse ise, zekatı inkar etmekle kafir olur. Çünkü islam’da zekatın farz olduğu kesin olarak malumdur her kim onun farz olduğunu inkar ederse Allah ve Resulünü yayanlamış olur, ve bu sebeple kafir olduğuna hükmedilir.⁸⁷

⁸⁶ Sabık, Seyyid, **Fıkhu-s-Sünne** (Ayet ve Hadislerle İslam Hukuku), trc. (Ahmet Sarioğlu ve Tayyar Tekkin), Pınar yayınları, I, s. 347- 432.

⁸⁷El-Cezerî, Abdurrahmân, **Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhu**, 7.b, İstanbul 2008, (trc .Mehmet Keskin) , II, 845- 895.

B-TEMEL İSLAM BİLİMLERİNDE “ZEKÂT “

1. Nasslarda “Zekât“

a. Kur’ an’ da Zekât Kavramı

وَلَا يَكَلِّمُهُمُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ

“Kıyamet günü Allah onlarla konuşmaz Onları temize çıkarmaz, onlar için pek acı verici bir azab vardır.”(Bakara 174).Allah’ın, konuşmama Tehdidı”

“Allah onlarla asla konuşmaz” Bu ayetin zahiri ,” Allah onlarla asla konuşmaz” manasını ifade eder . Fakat Cenab-ı Hak bunu tehdid makamında zikrettiği için, bundan, Bunun onlarla bir ceza yerine geçtiği anlaşılır.

Alimler bu hususta üç vecih zikretmişlerdir Daha önceki deliller, Cenab-ı Hakk’ın onlarla konuşacağını gösteriyordu. Nitekim **عَمَّا كَانُوا يَعْجَلُونَ فَأَوْزَيْتَ لِنَسِيبَتِهِمْ أَجْمَعِينَ** “ Rabbine andolsun ki, biz onlara yaptıkları şeylerden muhakkak soracağız.” (Hicr 92-93).Böylece şunu anlamış oluyoruz ki Allah Teala, her mükellefe soracaktır. Sormak ise ancak konuşmakla olur. Allah Teâlâ onlarla konuşmaz. Cenab-ı Hakk’ın **فَأَوْزَيْتَ لِنَسِيبَتِهِمْ أَجْمَعِينَ** ⁸⁸ayetine gelince, burada zikredilen sormak işi, Cenab-ı Hakk’ın emriyle, melekler tarafından yapılacaktır. Allah’u Teâlâ’nın kıyamet gününde onlarla konuşmaması, tehdit amacıyla. Zikredilmiştir çünkü Kıyamet günü, Allah’u Teâlâ’nın. Vasıtasız olarak bütün varlıklarla konuşacağı bir gündür.

Cenab-ı Hakk’ın, La Yukellimuhum ifadesi, gazabtan bir istiairedir. Çünkü meliklerin âdeti, kızdıkları zaman, kendisine kızmış oldukları kimseden yüz çevirip, onlarla konuşmamaktır, Nitekim hoşnut oldukları vakit de, O kimseye dönüp, onunla konuşurlar.

3)Cenab-ı Hakk’ın vela Yuzekkihim kavlinde birkaç vecih söz konusudur. a.) Onları tezkiye etmeyip, onları övmez b.)Temiz kimselerin amellerini kabul etmesinin aksine,

⁸⁸ El-Hicr,15/92-93.

onların amellerini kabul etmez. c) Onları. temiz kimselerin konak ve menzillerine.Konaklatmaz .⁸⁹

5.) وَلَا يَكَلِّمُهُمُ اللَّهُ وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ

“Allah kıyamet günü onlara konuşmaz , onların yüzlerine bakmaz ve onları temize çıkarmaz . Onlar için pek acıklı bir azab vardır”.(Al-i- İmran 77)

“ Allah’a verdikleri,Ahdi bozanları bekleyen beş nevi ceza “ Cenab-ı Hak daha sonra, “ İşte onlar için, ahrette hiçbir nasib yoktur. Allah kıyamet günü onlarla konuşmaz, onlara bakmaz ve onları temize çıkarmaz. Onlar için pek acıklı bir azab vardır” buyurmuştur. Bil ki, Allah Teala, Allah Teala’nın ahdinini ve yeminleri az bir fiyata satmaktan ibaret bu şart üzerine, beş çeşit. karşılık ve ceza bina etmiştir. Bu cezaların birincisi “işte onlar için. ahrette. hiçbir nasîb yoktur “ cümlesidir bu, onların ahiret menfaatlarından mahrum olacaklarına işarettir. Bunun peşinden gelen diğer üç cezâ, “ Allah kıyamet günü onlarla konuşmaz, onların yüzlerine bakmaz ve onları temize çıkarmaz” ifadeleridir. Bunlar, o kimselerin tazim ve izzet-ü ikramdan mahrum kalacaklarına bir işarettir.

Beşincisi ise , “ Onlar için pek acıklı bir azab vardır”. İfadesidir ki bu da, azaba işarettir. Sen bu tertibi anladığına göre, şimdi de bu beş şeyin her birini açıklamaya geçelim Birincisi “ İşte onlar için ahrette hiçbir nasîb yoktur.“ buyruğudur. Bunun manası,“Onların ahretteki hayır ve nimetlerden hiçbir nasibi ve payı yoktur” Demektir Allah Teâlâ ’nın Mücrimlerle konuşmaması ve onların yüzlerine bakmaması.“Allah onlarla konuşmaz” ifadesidir. Bu ifadede bir soru bulunmaktadır Bu da şudur Allah Teâlâ,“Hepsine yapmış oldukları şeyleri muhakkak ki soracağız”(Hicr, 93) ve kendilerine (peygamber) gönderilenlere de muhakkak soracağız, onlara gönderilmiş olan (peygamber) lere de muhakkak soracağız”(A’raf, 6)buyurmuştur 3.)Cenab-ı Hakk’ın,“ve Onların yüzlerine bakmaz”ifadesidir. Bundan murad“Allah onlara Lütf-u ihsanıyla Nazar Etmez”demektir. Nitekim Fulanun La Yenzuru ila Fulanın,denilir ki,bu ifadenin manası,“falanca,falancaya değer vermez ve ona ihsanda bulunmaz” demektir.

Hak Teala’nın, ve onları. temize çıkarmaz” ifadesidir. Bu ifade hakkında da şu tefsirler yapılmıştır.

⁸⁹ Fahrüddin er-Razı , **Mefatihü'l- Gayb**, Huzur Yayınevi , IV, s.246-248;el-Kurtubi el-Cami’u Li-**Ahkami'l-Kur’an** , Buruc Yayınları , ter. Mehmet Beşir er-Yarsoy , II,s.479- 481 .

a.)“Allah “ , bağışlamak suretiyle onları günahlarının kirlerinden temizlenir , aksine onlara cezâ verir ,azab eder

b.) “ Allah Teâla , kendi temiz dostlarını medh-ü senâ edip övdüğü gibi, onları asla medh-ü senâ etmez.

Bil ki Cenab-ı Hakk’ın kullarını tezkiyesi , bazen lisâniyla tahhakuk eder.⁹⁰

6.) قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّى

“Muhakkak ki iyi temizlenen kimse umduğuna erişmiştir .”(A’la,14). Ayeti hakkında şu izah yapılabilir Allah Te’ala, kendisinin delilleri hususunda, tefekkür ve teemmülden yüz çevirenlerle ilgili olarak vaid ve tehdidine yer verince, bunun peşinden de,şirk pisliklerinden temizlenenler ve arınanlar için söz konusu olan va’dini getirmiştir. Zeccac’ın. görüşüne göre tezekka kelimesinin manası,“takvasını artıranlar” şeklindedir. Çünkü ez-Zakki kelimesinin anlamı,“artıran, çoğaltan“demektir. Bu mana, “ Namazlarında huşu sahibi olan mü’minle felah.” (Mü’minun, 1-2) ayetleri ile desteklenir. Çünkü Cenab-ı Hak, “ felah”ın işte bu hasletleri birlikte bulunduran kimseler için olacağını için söylemiştir. Bakara Sursi’nin başındaki ulaike humul muflihun(Bakara 5) ifadesi de bunu göstermektedir. Birinci mana da, şu iki hususla kuvvet kazanır.

Allah Teala, ayette, neden arınması gerektiğini belirtmeyince, biz, kastedilenin, ayetten önce bahsi geçen şeyden temizlenme olduğunu anlamış oluyoruz. Ki, bahsi geçen şey de küfürdür. Böylece biz, burada kastedilen mananın, “ Bu ayetten önce bahsi geçen o küfürden arınanlar, muhakkak ki felah buldular” şeklinde olduğunu anlamış bulunuyoruz.

Mutlak isim, kemaline sarfedilir. Tezkiye çeşitlerinin en mükemmeli ise,kalbi,küfür zulmetlerinden tezkiyedir. Binaenaleyh, bu mutlak ifadeyi, işte bu manaya hamletmek gerekir. Bu tevil ve tefsir, İbn Abbas’tan rivayet edilen, tezeka ’nın manası, “ la ilahe illallah.” kelime-i tevhididir.” Şeklindeki rivayet ile de kuvvet kazanır. Namazın.Gerçekleştirdiği Şey.

7.) وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّى

⁹⁰ er-Râzi , **Mefatihü'l-Gayb** Huzur Yayınevi, VI, trc. Suat Yıldırım, Lütfullah Cebeci, Birinci Baskı Ankara 1989. S. 413-416. el- Kurtubi ,**el- Camiu Li Ahkami'l-Kur'an** ,Buruc yayınları çev.. M. Beşir Eryarsoy, II, 471 481 .

“Rabbinin zikredip de namaz kılan kımse ” (A ’la , 15)“Vezkeresme rabbi” ayetiyle ilgili birkaç mesele vardır.

Müfessirler bu hususta şu izahları yapmışlardır:

İbn Abbas, bu ifadenin manasının, “ kıyamet gününü. ve Rabbinin huzurunda duracağını hatırlayıp da, O’nun rızası için namaz kılan” Şeklinde olduğunu söylemiştir. Ben derim ki, bu tefsir, en uygun bir tefsirdir. Zira , mükellefin yaptığı işlerin dereceleri şu üç şeydir bozuk inançlar , kalbinden izale etmek

Cenab-ı Hakk’ ın marifetini ,zati sıfatları ve isimleriyle birlikte kafasına ve gönlüne yerleştirmek Onun hizmeti ile meşgul olmak Bunlardan birinci mertebe,Cenab-ı Hakk’ ın,“ Kad eflaha men tezekka ” ayetindeki “ tezkiye”ile; ikincisi, ve zekeresme rabbihi ayetiyle; - zira,kalbin zikri,ancak marifetullah olur;-üçüncüsü,yani hizmet de, fesalla ifadesiyle kastedilmiştir. Çünkü namaz, tevazu ve huşu’dan ibarettir. Binaenaleyh,kalbi ,Allah’ın celal ve kibriyasının bilgileriyle aydınlanmış olan kimselerin, gerek iş, gerekse dış uzuvlarında, mutlaka bu huzu ve huşuun eseri görülür.

Fıtır Sadakası Ve Bayram Namazı

Bir kısım müfessir de, Cenab-ı hakk’ın, Kad eflaha men tezekka ayetine,“ Bayram namazına gitmeden önce tasaddukta bulunur, sadaka-ı fitrını verirse,“Ve zekeresme rabbihi fe salla,”ifadesine de,“Bundan sonra da, kim imamla beraber bayram namazını kılsa” manasını vermişlerdir. Ki bu, İkrime, Ebu’l-Aliye, İbn Sırın ve İbn Ömer’in görüşü olup, bu husus,“merfu” bir hadis olarak da rivayet edilmiştir. Ama, bu tefsirde şu iki bakımdan bir müşkillilik bulunmaktadır.

Allah’ın, Kur’an-ı Kerim’de devam ettirdiği adeti , zekatı namazdan önce değil, namazı-zekattan önce getirmek şeklindedir.

Sa’lebi, bu surenin, ittifakla Mekki olduğunu söylemiştir. Halbuki, Mekke döneminde ne bayram , ne de sadaka-ı fitır söz konusudur . Vahidi buna şu şekilde cevap vermiştir : “ Allah Teala’nın, ilm-i ezelisinde bu işin böyle olacağı malum olunca, (ilerde) böyle yapacak kimseleri övmüş olması imkansız değildir .”

Mukatil , “kad eflaha men tezekka ” ifadesine , “ Malından tasaddukta bulunup, namazında da Rabbi’ni bir olmakla anıp ve O’nun rızası için namaz kılan.” manasını vermiştir ki, bu manayla bundan hemen önce geçen mana arasındaki fark şudur: Bu mana, hem farz olan zekâtı, hem de farz olan namazı kapsar. Birincisi ise böyle değildir.

Ayetin bu ifadesinden, malın zekâtı kastedilmeyip, tam aksine amellerin zekatı kastedilmiştir. Buna göre mana, “ kim, amelleri konusunda riya’dan ve eksikliklerden temizlenirse.” Şeklinde olur. Zira malın zekâtını verme hususunda alışlagelen ve normal olarak kullanılan lafız, (zekat) lafzıdır. Bunu ifade için, tezekka lafzı kullanılmaz. Nitekim Cenab-ı Hak da, “ ve men tezekka fe innema yetezekka linefsihi”. (Fâtır 18) buyurmuştur.

İbn Abbas , ayetteki ve zekeresme rabbih ifadesine,” Bayram namazına giderken yolda tekbir alan ve bayram namazını kılan.” manasını vermiştir.

Bu ifadenin manası , “ Rabbinin ismini namazında yadedip, namazı, münafıkların namazı gibi olmayın. Çünkü münafıklar insanlara gösteriş için namaz kılarlar , pek azı müstesna , Allah ’ ı anmazlar .” Şeklindedir .⁹¹

aa)Kur’an’da “Zkv / Zky” Maddesi

Halil b. Ahmed (ö.150) زكوة- زكوة kelimesinin malı temizlemek olduğunu ve ıslah (صلاح) anlamına da geldiğini kaydetmektedir.⁹²

Ragıb el-İsfehânî (ö.502), asıl olarak zekatın, Allah’ın bereketi ile hasılın artması olduğunu ve bununla Ahiret ve dünya işleri itibar edildiğini belirtmektedir. Bu kavramın nefsi temizlendirmek ve arındırmak anlamlarına geldiğininide söylemektedir.⁹³

İbn Manzûr (ö.711), زكوة- زكوة kelimesinin maldan çıkarmak ve malı temizlemek anlamında ازكئ ‘dan türemiş olduğunu belirtmektedir. Allah’ın dilediğini tezkiye etmesi anlamındadır. Kur’ an’ da خيرا منه عمل صلاح “Salih amel” olduğunu söylemiştir. Lügatte zekât, temizlik, artmak,bereket,övmek anlamlarına gelmekte olduğunu ve bütün bu anlamlarda Kur’an ve Hadislerde geçtiğini belirtmiştir.Zekât, mal için; fitır zekatı ise beden için pislikten arınmaktır. İbn Manzur, cahiliye döneminde bu kelimenin her hangi

⁹¹ Fahrüddin er-Razi, **Mefatihü'l-Gayb**, Huzur yayınevi, XXIII , İstanbul 2002, S. 85-87 . el-Kurtubi, **el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an**, Buruc yayınları, XIX, İstanbul 2003 birinci baskı , trc.M. Beşir Eryarsoy. S. 41-44.

⁹² Halil b. Ahmed, a.g.e., s. 393.

⁹³ er-Râğıb el-İsfehâni, a.g.e., s.213.

bir şeyde artış manasında kullanıldığını dolayısıyla Arapların tek kişiye خسأ , iki kişiye de زكا dediklerini kaydetmektedir.⁹⁴

İbn Faris (ö.1004), زكاة 'ın artma ve çoğalmak anlamına geldiğini belirttiikten sonra, kelimeyi bazılarının artma, çoğalma anlamında zekât olarak, bazılarının da temizlik anlamında zekât olarak adlandırıldığını söylemiştir. İbn Faris زكاة 'ın asıl olarak her iki manaya da döndüğünü söylemektedir. Yani زكاة artmaktır ve temizliktir.⁹⁵

Lane, öncelikli anlamının Allah'ın bereketinin hâsılâtını almak olduğunu, Kur'an'da saflık, iyilik, dinî hizmet ve temizlik anlamlarında kullanıldığını belirtmiştir.

Hukuki anlamı ise kişinin sahip olduğu maldan Allah rızası için fakirlere vermesidir. Bu hizmet karşılığı kendi de temizlenmekte ve arınmaktadır.⁹⁶

A.Jeffery زكى formunun daha önceki dinlerden ödünç alınmış olduğunu belirtmektedir. İbranice ahlaki anlamda temiz olmaktır. Dolayısıyla, Arapça zekatın, teknik dinî kullanımının, Aramice formundan alınmış olduğunun açık olduğunu da kaydetmektedir. زكاة 'ın da ödünç alınan teknik dinî terimlerden biri ve bu kavramın Aramice formunun, Süryanice formunun ise olduğunu belirtmektedir.

Jeffery, Nöldeke'nin Hz. Muhammed'in kendisi tarafından özel bir anlam sokulmuş olduğunu da nakletmektedir.⁹⁷

ab) Kur 'an' da 'Zekât' İsmi ve Semantik Alanı

Kur'an'ı Kerim'de 'zekât kelimesi ve çeşitli türevleri, 23' ü Mekki,36'sı Medeni surelerde olmak üzere 58 ayette 59 defa geçmektedir.'Zekât formu ise 32 yerde geçmektedir.İleride de değineceğimiz üzere, bunlardan ikisi temizlenme, arınma;30'u ise, sosyal yardımlaşmayı ve vergi müessesesini ifade eden zekat anlamında kullanılmıştır.Yine bunlardan 26'sında zekât, namazla birlikte, namaz(salat) dan hemen

⁹⁴ İbn Manzûr, a.g.e., III, 17.

⁹⁵ İbn Faris, a.g.e., III, 17

⁹⁶ Lane, a.g.e.,III, 1240.

⁹⁷ A.Jeffery, The Foreign Vocabulary of the Kur'an, s. 152-153.

sonra zikredilmiştir⁹⁸ Yine,32 yerde geçen ‘zekât formunun 13’ü Mekke’de⁹⁹ 19’u.Medine’de¹⁰⁰inmiştir. Zekat kelimesinin temel anlamı, ağırlıklı olarak müşahhas bağlamında ‘artmak’ olmakla birlikte,Kur ’an-ı Kerim’de bu kök anlamın yanında, yeni İzafe/ yan anlamlar kazandığını ifade etmek mümkündür Kur’ an dili ile ilgili çalışmalarıyla tanınan dil bilimci ed-Dameğanı (478/ 1087), zekatın Kur’ an-ı Kerim’ de şu yedi İzafe anlamda kullanıldığını belirtir:

La ilahe illallah (Fussilet 41/7).

Farz olan Zekat (el-Bakara,2/43)

Islah(Fatır 35/18)

Fıtır Sadakası (el-Â’ la 87/14)

Tebrie etmek, Temize çıkarmak (en-Nisa 4/49)

Helal (el-Kehf , 18/19)

Sadaka (el-Meryem 19/13)

Vucuh-l-Kur’ an’ adlı önemli eserin sahibi İsmail b. Ahmed (ö.413/1039) ise,Zekatın Kur’ an-ı Kerim’de dört anlamda kullanıldığını ifade eder:

Farz olan zekat (el-Bekara2/43, 83 ve benzeri ayetler).

Artmak,çoğalmak(el-Kehf 18/81).

Islah(el-Meryem 19/13)

La ilahe illallah(Fussilet 41/6-7; el- Meryem, 19/31).¹⁰¹

Şunu hemen ifade etmek gerekir ki, zekâ kökünün temel anlamı, yukarıda da ifade edildiği üzere, artmak, çoğalmak’ tır. Ancak zekâ kelimesi, Kur’ an-ı Kerim’de, cahiliye dönemindeki gibi salt artmak anlamında yer almamıştır. O halde zekâ kelimesi ve türevleri, kök anlamı olan ‘artma’yı da içine alan yeni izafe anlamlar kazanmıştır. Bu izafe anlamlar ise iki madde altında toplamak mümkündür:

⁹⁸ Bk. Abdalbaki, Muhammed Fuad, **el- M’ucemû-l-Müfehres Li Elfazi-l-Kur’an’ı-l-Kerîm**, Da’ru-d-Da’ve, İstanbul 1987, s. 331-332.

⁹⁹ el-Kehf , 18/81 ; el-Meryem, 19/13, 31/55;el- Enbiya, 21/73; el-Mu’minun, 23/4;en-Nur, 24/56; en-Neml, 27/3; el-Rum, 30/39; Lokman , 31/4 ; Fussilet , 41/7 ; el-Muzzemil , 73/20 ; el-Beyyine , 98/5.

¹⁰⁰ El-Bakara, 2/43, 83, 110 , 117, 277; en-Nisa, 4/77 , 162 el-Maide , 5/12 , 55; el-Â’raf, 7/ 156; et-Tevbe,9/5, 11, 18 , 71; el-Hac, 22/41, 78; en-Nur, 24/37 ;el- Ahzab, 33/33 ;el- Mücadele, 58/13.

¹⁰¹ İsmail b. Ahmed, Ebû Abdırrahman , Vucuhu -l Kur’an , thk. Necef Arşı, Mecme -u-l- Buhusi -l- İslamiyye, Meşhed 1422, s. 290; ayrıca bkz. Gözeler, Esra, Sami Dini Geleneğinde Salat, Savm ve Zekat kavramlarının semantik incelemesi (yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), AÜSBE., Ankara 2005, s. 102-104.

Temizle(n)me, arınma, iyi olma anlamında ‘zekâ sözcüğü ve türevleri Bu anlamın ‘zekâ kelimesinin temel anlamı olan artma, çoğalma ile yakın bir ilgisi bulunmaktadır. Zira temizlenme, temiz olma, arınma; olumlu unsurların çoğalması, artması, olumsuzluklara galip gelmesi sonucu oluşan bir durumdur. Dolayısıyla temel anlamın korunduğunu ifade etmek gerekmektedir. Ancak Kur’ an-ı kerim’in kazandırdığı bu izafi anlam, yepyeni bir anlamdır ve cahiliye döneminde, tespiti edebildiğimiz kadarıyla, kullanımı bulunmamaktadır.

Cahiliye döneminde artmak, çoğalmak anlamında kullanılan ‘zekâ kelimesinin Kur’an-ı-Kerim’de kazandırdığı bu izafi anlam, yepyeni bir anlamdır ve cahiliye döneminde, tespit edebildiğimiz kadarıyla, kullanımı bulunmamaktadır.

Cahiliye döneminde artmak, çoğalmak anlamında kullanılan zekâ kelimesinin Kur’an-ı-Kerim’in kelimeler Yüklendiği anlamlarda temel bir ilkenin de belirginleşmesini sağlamaktadır. Kur’an-ı- Kerim, Cahiliye döneminde tamamen dünyevi anlamda kullanılan kelimeler dini bir anlam yükleyerek, Allah’la bağlantılı bir anlam örgüsü içerisinde anlatır. Dolayısıyla cahiliye döneminde herhangi bir şeyin artması, Çoğalması anlamında kullanılan kelimelere dini bir anlam yükleyerek, Allah’la bağlantılı örgüsü içerisinde anlatır. Dolayısıyla, cahiliye döneminde herhangi bir şeyin artması, çoğalması anlamında kullanılan kelime, Kur’ an’da temel anlamı korunarak, ruhi ve manevi yönden olumlulukların artması, çoğalması bunların da arınmaya, Allah’a yaklaşmaya vesile olması anlamında temizlenmek, temiz olmak, arınmak şeklinde izafi bir anlam kazanmıştır.

Burada, Zekatın Kur’an’daki anlamı konusundaki görüşleri aktardığımız ed-Dameğanı ve İsmail b. Ahmet’ in zekatın Kur’an’daki anlami konusundaki görüşlerini tahlil etmemiz, konunun daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Bu iki müellif, zekât kelimesinin Kur’an-ı Kerim’ de, cahiliye dönemindeki gibi salt artmak anlamında yer almamıştır. O halde ‘zekât kelimesi ve türevleri, kök anlamı olan artma’yı da içine alan yeni izafi anlamlar kazanmıştır. Bu izafi anlamlar ise iki madde altında toplamak mümkündür,

Temizle(n)me arınma, iyi olma anlamında zekâ sözcüğü ve türevleri bu anlamın zekâ kelimesinin temel anlamı olan artma, çoğalma ile yakın bir ilgisi bulunmaktadır. Zira temizlenme, temiz olma, arınma, olumlu unsurların çoğalması, artması olumsuzluklara galip gelmesi sonucu oluşan bir durumdur. Dolayısıyla temel anlamın korunduğunu ifade

etmek gerekmektedir. Ancak Kur' an-ı Kerim' in kazandırdığı bu izafi anlam, yepyeni bir anlamdır ve cahiliye döneminde, tespit edebildiğimiz kadarıyla, kullanımı bulunmamaktadır.

Cahiliye döneminde artmak, çoğalmak anlamında kullanılan zekât kelimesinin Kur' an-ı Kerim'de kazandırdığı bu izafi anlamı, yepyeni bir anlamdır ve cahiliye döneminde, tespit edebildiğimiz kadarıyla, kullanımı bulunmamaktadır.

Cahiliye döneminde artmak, çoğalmak anlamında kullanılan zekâ kelimesinin Kur' an'ı Kerim' de manevi yönden temizlenme, temiz olma; ruhsal kirlerden, günahlardan arınma gibi izafi anlamlarda kullanılması, aynı zamanda Kur' an-ı Kerim' in kelimelere yüklediği anlamlarda temel bir ilkenin de belirginleşmesini sağlamaktadır. Kur' an-ı Kerim, cahiliye döneminde tamamen dünyevi anlamda kullanılan kelimelere dini bir anlam yükleyerek, Allah'la bağlantılı bir anlam örgüsü içerisinde anlatır. Dolayısıyla, cahiliye döneminde tamamen dünyevi anlamda kullanılan kelimelere dini bir anlam yükleyerek, Allah'la bağlantılı bir anlamı örgüsü içerisinde anlatır. Dolayısıyla, cahiliye döneminde herhangi bir şeyin artması, çoğalması anlamında kullanılan kelime, Kur'an' da temel anlamı korunarak, ruhi ve manevi yönden olumlulukların artması, çoğalması; bunların da arınmaya, Allah'a yaklaşmaya vesile olması anlamında 'temizlenmek, temiz olmak, arınmak' şeklinde izafi bir anlamı kazanmıştır.

Burada, zekâtın Kur' an'deki anlamı konusundaki görüşlerini aktardığımız ed-Dameganı ve İsmail b. Ahmet' in Zekâtın Kur'ân'daki anlamı konusundaki görüşlerini tahlil etmemiz, konunun daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Bu iki müellif, zekât kelimesinin la ilahe illallah anlamında kullanıldığını belirtirler. et-Taberî (310/922) ve İbn Kesîr (ö.774/1372) de bu görüşü İbn Abbâs ve İkrime'ye dayandırarak naklederler.¹⁰² İlgili ayet ise, şudur ;

8.) الَّذِينَ لَا يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ

Bu yoruma göre ayetin anlamı şöyledir“Onlar‘ zekat'a(iman'a , la ilahe illallah demeye) . Yanaşmazlar ve ahreti de inkar ederler ”(Fussilet, 41/7)¹⁰³

¹⁰² et-Taberî, Muhammed b. Cerir, **Camii-l-Beyan 'an Te'vili** Ayı-l- Kur'an Matbaatu Mustafâ el- Babî el- Halebi, mısır 1954, XXIV, 92-93; el- Kurtubi, Ebû Abdillâh Muhammed, **el-Camiu li Ahkami'l-Kur'an**, Daru-l-Kurtubi-l-Arabî, Kahire 1967, XV, 340; İbn Kesir, Ebû Fidail İsmail, Tefsiru'l' Kur'an' il -Azım, thk. Muhammed İbrahim el- Benna ve diğerleri, Daru kahraman, İstanbul 1985, VII, 153.

Muhtemelen bu anlayışta, cümlenin ikinci kısmında geçmekte olan ‘kufr’ kavramından ve ayetin henüz zekâtın farz kılınmamış olduğu Mekke döneminde inmiş olduğundan esinlenilmiştir.

El- Beydavî (ö.685/1288)ise, ayetteki zekat ifadesinin temizlenmek, arınmak, anlamında olduğu görüşünü naklederek, buna göre ayetin, kendilerini arındırarak temizleyecek olan şeyi yapmazlar ”. Şeklinde anlaşılması gerektiğini ifade eder.¹⁰⁴

Dolayısıyla bu ayetteki ‘zekat’ ifadesine ‘la ilahe illallah gibi bir anlamı yüklemenin, ancak dolaylı yoldan olabileceğini belirtmek gerekmektedir. Başka bir ifadeyle , kelimenin aslında ve Kur’ an’ da böyle bir anlam bulunmamakla birlikte, yorumsal olarak ‘la ilahe illallah’ a işaret ettiğinden söz edilebilir ‘Zeka kökünün ıslah anlamında kullanıldığının belirtildiği;¹⁰⁵ وَمَنْ تَزَكَّى فَإِنَّمَا يَتَزَكَّى لِنَفْسِهِ وَالِىَ اللَّهُ الْمَصِيرُ¹⁰⁵

Ayetine;“kendini ıslah eden, bu ıslah kendisi için yapmış olur”(Fatır 35/18),şeklinde bir anlam verilmesi halinde bile bunun manevi ve ruhi yönden temizlenmek, arınmak dışında bir anlam olmadığı açıkça anlaşılmaktadır.

Ed- Damegânî’ nin ‘zekât kelimesinin ‘fıtır sadakası’ anlamında kullanıldığını ifade ettiği.

9.) ¹⁰⁶ قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّى

Ayetinin ; “ Doğrusu fıtır sadakası veren mutluluğa ermiştir ”(A’la , 87/14)şeklinde anlaşılmasının, diğer bir deyişle, ayetteki ‘zekât ifadesi’ nin ‘fıtır sadakası’ anlamında olduğunu belirtmenin doğru bir anlamlandırma olmayacağı açıktır ki , et-Taberi, ez-Zamahşeri, el- Beydavî, en-Nesefî(ö.710/ 1310),İbn Kesir gibi müfessirler, Buradaki ‘zekâ kökünün temel anlamının ‘temizlenmek, arınmak’ olduğunu ifade etmişlerdir.¹⁰⁷ Bu Yaklaşımına göre ilgili ayetin anlamı şöyle olmalıdır.

“Doğrusu, kendini arındıran mutluluğa ermiştir”

¹⁰³ Verilen örnek ayetlerin Türkçeye’ye çevirisi, ed-Damegânî ve İsmail b. Ahmed’ ın verdiği anlama uygun bir şekilde yapılmaya çalışılmıştır.

¹⁰⁴ el-Beydâvî, Abdullah b. Ömer, **Envaru- t-tenzi ve Esraru- t- te ’vil**, darsaadet Kıtabevi , İstanbul , ts , II, 349.

¹⁰⁵ Fatır, 35/18.

¹⁰⁶ El’A’la 87/14.

¹⁰⁷ et-Taberi , XXX, 156; en-Nesefî , Ebû-l- Berekât Abdullah, **Medariku-t-Tenzil ve Hakaiku’t-Te’vil**, Daru-l-Eda, İstanbul 1993, II,1360; İbn Kesir,VIII, 403.

Temize çıkarmak¹⁰⁸helal¹⁰⁹gibi anlamların yüklendiği ayetlerde de yine temel anlamın temizle(n)mek, arınmak , iyi olmak olduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır.

Sosyal yardımlaşmanın ve vergi müessesesinin belirli bir formunu ifade eden bir kavram olarak ‘zekâ kökünün türevi olan ‘zekat formu farilikten korur ve nefsinin temizler arındırır.

Daha önce de değindiğimiz üzere, zekat formu, Kur ’an-i Kerim’de 32 yerde geçmektedir. Bunlardan 30’ u belirtili isim (ma’rife) , 2 ’ sı ise belirtisiz isim (nekre) şeklinde yer almıştır. Belirtisiz isim şeklinde kullanılan ve Mekke’de inen iki yerde temizlik, temiz olmak, anlamında, geriye kalan 30 yerde ise sosyal yardımlaşmanın ve vergi müessesesinin belirli bir formunu ifade eden bir kavram anlamında kullanılmıştır.Bunlardan 11’i Mekke’de, 19’u ise Medine’de inmiştir.

Zekât kelimesi Kur’ an’ da kullanılırken, vermek’ temel anlamını ifade eden Îtâ ve Î’tâ kelimelerinden sadece ita ile zikredilir. Başka bir ifadeyle, Kur’ an’ da hiçbir yerde zekatla birlikte i’ ta kelimesi kullanılmaz. Her ne kadar bazı dilciler ita’ nın i’ ta anlamında olduğunu, yanı,bu iki kelimenin aynı anlama geldiğini ifade etseler de¹¹⁰Bu çevrelerde gelmek ve ‘vermek’ anlamları birlikte düşünüldüğünde, bir yaklaşmanın, gelmenin olduğu ve bu yaklaşma sonucu verme fiilinin meydana geldiği sonucu tabii olarak ortaya çıkar.¹¹¹

Bu da, zekatla birlikte kullanılan ‘itâ formunun , zekatın verilmesi zorunlu bir mali yükümlülük olması ile birlikte,müslümanın, vermek zorunda kaldığı için değil, gönülden,bütün benliğiyle vermesi,Allah’a yaklaştığı hissini yaşayarak, vermesi gibi anlamlar içerdiğine delalet etmektedir.Bu ifade kalıbıyla, Müslüman da; borçtan, sorumluluktan kurtulmak amacıyla değil,bütün benliğiyle, Allah’a daha da yak(in)laşma nefsinin ve malını arıtma (tezkiye) amacıyla verilen zekat bilincinin yerleşmesinin amaçlandığını ifade etmek mümkündür.

---

¹⁰⁸ en-Nisa , 4/49.

¹⁰⁹ el-Kehf , 18/19.

¹¹⁰ Halil b. Ahmed, **Kitabu-l-ayn**, thk. Mehdi Mahzumî- İbrahim Samerrâî , Muessesetu’l-A’lemi, Beyrût 1988, VIII, 146; İbn Manzûr, XIV,17.

¹¹¹ Bk. Halil b. Ahmed , VIII,146.

İ' tâ 'formunda ise, dilcilerin de üzerinde durduğu üzere, salt vermek, el ile vermek' anlamı bulunmaktadır.¹¹²

Başka bir ifadeyle 'i' tâ, i' tâ da olduğu gibi anlamsal yan unsurlar içermemektedir. İ' tâ, gönülden-gönülsül ayrımı olmaksızın salt vermeyi ifade eder. Ayrıca İ' tâ da çoğunlukla muhatap bellidir. Dolayısıyla 'i' tâ 'da me' ful çoğunluk' la hafzedilmez. Ancak i'tâ da ise, me' fulun hafzedilmesi daha kolaydır ve bu kullanımı çok yaygındır. Zekatla birlikte kullanımı da bu şekildedir. Dolayısıyla zekâtın 'itâ ile kullanımı, me 'ulun hazfi nedeniyle, zekâtın verileceği kesimlerle ilgili daha kapsamlı bir alan oluşturmaktadır.¹¹³

Arap dilinde sülâsî "êât" fiili 'gelmek ve bu fiilin if'âl kalıbından mastarı olan "itâ" ise vermek anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, etâ fiilinden türeyen ve vermek anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, eta fiilinden türeyen ve vermek anlamını kazanan 'ata, kullanımlarının gelmek kök anlamıyla yakın bir bağlantısının olduğunu hatırd tutmak gerekmektedir. Bu çerçevede gelmek ve 'vermek anlamları birlikte düşünüldüğünde, bir yakınlaşmanın, gelmenin olduğu ve bu yakınlaşma sonucu verme fiilinin meydana geldiği sonucu tabii olarak ortaya çıkar.¹¹⁴

Bu da, zekatla birlikte kullanılan 'itâ formunun, zekatın verilmesi zorunlu bir mali yükümlülük olması ile birlikte, müslümanın, vermek zorunda kaldığı için değil, gönülden, bütün benliğiyle vermesi, Allah'a yaklaştığı hissini yaşayarak vermesi gibi anlamları içerdiğine delâlet etmektedir. Bu ifade kalıbıyla, Müslümanda; borçtan, sorumluluktan kurtulmak amacıyla değil, bütün benliğiyle, Allah'a daha da yak(ın)laşma, nefsinin ve malını arıtma (tezkiye) amacıyla verilen zekât bilincinin yerleşmesinin amaçlandığını ifade etmek mümkündür.

yu'tı, ita un 'İ' tâ formunda ise, dilcilerin de üzerinde durduğu üzere, 'salt vermek', 'el ile vermek' anlamı bulunmaktadır.

Sözlüklerde 'etâ' kök fiili 'gelmek' ve bu fiilin if'al kalıbından masdarı olan 'itâ ise, 'vermek anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, e'tâ, fiilinden türeyen ve vermek anlamını kazanan, âtâ' kök fiili 'gelmek' ve bu fiilin if' al kalıbından masdarı olan 'itâ ise, vermek anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, 'etâ fiilinden türeyen ve vermek anlamını kazanan 'atâ,

¹¹² Halil b. Ahmed, II , 208 ; İbn Faris , Ahmed , **Mecmeu-l-luğa** , Nşr .Zuheyr Abdulmuhsin sultan, Muessetu-r-Risale, Beyrût 1986, III,674; İbn Manzur, XV.

¹¹³ ez-Zebîdî, X,8, Ayrıca bk. Gözübenli Beşir, Kur'an'da çalışma Hayatına dair Hukuki ilkeler

¹¹⁴ Halil b. Ahmed, VIII, 146.

yu' ti, itaun, kullanımlarının 'gelmek' kök anlamıyla yakın bir bağlantısının olduğunu hatırd tutmak gerekmektedir. Bu çerçevede 'gelmek ve 'vermek' anlamları birlikte düşünüldüğünde, bir yakınlaşmanın, gelmenin olduğu ve bu yakınlaşma sonucu verme fiilinin meydana geldiği sonucu tabii olarak ortaya çıkar.¹¹⁵

Bu da zekatla, birlikte kullanılan, 'ita formunun, zekatın verilmesi zorunlu bir mali yükümlülük olması ile birlikte, müslümanın vermek zorunda kaldığı için değil, gönülden, bütün benliğiyle vermesi, Allah'a yaklaştığı hissini yaşayarak vermesi gibi anlamları içerdiğine delâlet etmektedir. Bu ifade kalıbıyla, müslüman da; borçtan, sorumluluktan kurtulmak amacıyla değil, bütün benliğiyle, Allah'a daha da yak(ın)laşma, nefsinin ve malını arıtma (tezkiye) amacıyla verilen zekât bilincinin yerleşmesinin amaçlandığını ifade etmek mümkündür.

İ' tâ' formunda ise, dilcilerin de üzerinde durduğu üzere, salt 'vermek, 'el ile vermek anlamı bulunmaktadır. Sözlüklerde kök fiili gelmek ve bu fiilin if' al kalıbından masdarı olan' itâ ise, 'vermek' anlamları birlikte düşünüldüğünde, bir yakınlaşmanın, gelmenin olduğu ve bu yakınlaşma sonucu verme fiilinin meydana geldiği sonucu tabii olarak ortaya çıkar.¹¹⁶

Bu da, zekatla birlikte kullanılan 'itâ formunun, zekatın verilmesi zorunlu bir mali yükümlülük olması ile birlikte, müslümanın, vermek zorunda kaldığı vermesi gibi anlamları içerdiğine delalet etmektedir.

Bu ifade kalıbıyla, Müslümanlarda, borçtan, sorumluluktan kurtulmak amacıyla değil, bütün benliğiyle, Allah'a daha da yak(ın)laşma, nefsinin ve malını arıtma(tezkiye) amacıyla verilen zekât bilincinin yerleşmesinin amaçlandığını ifade etmek mümkündür.

10.) İ'tâ formunda ise, dilcilerin de üzerinde durduğu üzere, 'salt vermek', 'el ile vermek' bulunmaktadır.¹¹⁷

¹¹⁵ Sözelimi bk. Halil b. Ahmed, **Kitabu-l-Ayn**, thk. Mehdi Mahzumi- İbrahim Samerraî, **Muessesetu'l-A'lemi**, Beyrût 1988, VIII, 146; İbn Manzur, XIV, 17.

¹¹⁶ Ahmed b. Halil, VIII, 146.

¹¹⁷ Halil b. Ahmed, II, 208; İbn Faris, Ahmed, **Mecmeu-l-luğa**, Nşr. Zuheyr. Abdulmuhsin Sultan, Muessesetur-Risale, Beyrût 1986, III/ 674 ; İbn Manzur, XV, 68-69; Burada ayrıca, e'tâ biyedihi' ifadesinin boyun eğmek, boyun eğrek vermek , vermek zorunda kalmak anlamında kullanılan bir tabir olduğunu belirtmekte yarar var. (bk. ez-Zamahşeri, **Esasu-l- Belağa**, s. 427). Zira Tevbe 9/29 'da da bu şekilde ve bu anlamda kullanılmaktadır.

Mekke döneminde inen ve mali konulara değinen ayet ve hadisler, sadece inananlara hitap etmekteydi. Medine döneminde bir müessese haline gelecek ve zorunlu bir mali yükümlüğü ifade edecek olan zekatın, Mekke döneminde temellerinin atıldığını belirtmek mümkündür. Bu Kur' an' ın anlatım metodudur ve her konuda olmasa bile birçok konuda bu metod gözetilmiştir. Buna göre, herhangi bir konuda nihai hüküm veya son söz söylenmeden önce, muhatapların düşünce dünyasında o konu ile ilgili belirli bir altı yapı oluşturmakta, bazı ipuçları verilmekte, bu çerçevede örneklemeler, kıssalar kullanılmakta, ancak böyle bir altı yapının oluşturulmasından sonra konuya son hali verilmektedir.¹¹⁸

Sözgelimi, Mekke'de bi'setin 6.Yılında inen Enbiya Suresi 69-72, ayetlerde çeşitli peygamberlerden söz edilmekte ve 73.Ayette;

11.) وَجَعَلْنَاهُمْ أُمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ وَإِقَامَ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءَ الزَّكَاةِ وَكَانُوا لَنَا عَابِدِينَ

Onları, emrimizle doğru yola gösteren önderler yaptık ve onlara hayırlı işler yapmayı, namaz kılmayı ve zekat vermeyi vahyettik. Onlar bize kulluk edenlerdi.”¹¹⁹

İfadelerine yer verilerek, daha önce gönderilmiş olan bu peygamberlere namaz kılmanın yanında zekâtın da vahyolunduğu bildirilmektedir. Bu ayette, geçmiş peygamberlere zekat uygulamasının emredildiği belirtilerek bu konuda bilgi sunulmasının yanında, bir bakıma Medine döneminde farz kılınacak olan zekatın altyapısı da oluşturulmaktadır.¹²⁰

¹¹⁸ Tuğ, 19, 39.

¹¹⁹ El-Enbiya 21/ 69-72.

¹²⁰ Bk. Tuğ. S. 23.

Geçmiş dinlerde zekat, sadaka ve benzeri sosyal yardımlaşma unsurlarının varlığı ile ilgili bk. el-Bakara 2/83 ; el-Maide, 5/12; el-Meryem, 19/31, 55; Burada Kur' an 'daki zekât kavramının karşılığı olarak Eski Ahitte 'ondalık tabirinin kullanıldığını belirtmekte yarar var . Eski Ahitteki ifade şöyledir: ve yerin tohumu olsun, yahut ağacın meyvası olsun, yerin bütün ondallığı Rabbindir. Rabbe mukkadestir. Ve eğer bir kimse ondağlığından bir kısmı için fide verecekse, üzerine beşte birini katacaktır. Ve bütün sığının ve koyunun ondallığı, bütün değenek altından geçenlerin ondallığı, Rabbe mukaddes olacaktır (Levililer , 27/30-32) . Yeni Ahitte sadaka terimi ile çevrilen ve zorunlu yükümlüğün dışında kalan yardımlaşmayı ifade eden ilgili örnek pasaj ise şudur. İmdi sen sadaka verdiğin zaman, iki yüzlü adamların insanlardan hürmet görmek için, havralarda ve sokaklarda verdiğin zaman, iki yüzlü adamların insanlardan hürmet görmek için, havralarda ve sokaklarda yaptıkları gibi önünde boru öttürme. Dorusu size derim: Onlar karşılıklarını aldılar. Fakat sadaka verdiğin zaman, iki yüzlü adamların insanlardan hurmet görmek için, havralarda ve sokaklarda yaptıkları gibi, önünde boru öttürme. Doğrusu size derim: Onları karşılıklarını adlıları. Fakat sadaka verdiğin zaman, sol elin sağ elinin ne yaptığını bilmesin de, sadaka gizlide olsun; gizlide gören Baban da sana ödeyecektir.” (Matta, 2-4). 'Ondalık ve 'sadaka' terimlerinin kullanıldığı diğer bazı örnekler için bkz. Luka, 11/41 ; İbranilere , 7/4 ,6,8,9.

Mekke’de inen ve zekât verilmesini konu edinen ayetlerin Medine’de zekatın farz kılınmasından sonra inen ayetlerden farkı, bir yükümlülük anlamı taşısa bile, bunun biçiminin bütünüyle belirlenmemiş olmasıdır. Dolayısıyla, Mekke döneminde, çerçevesi bütünüyle belirlenmiş bir mali mükellefiyetin yerine, daha serbest, kişinin kısmen vicdanına bırakılmış bir yardımlaşma biçiminin konu edildiğini ifade etmek mümkündür. Sözgelimi;

12.) فَأْتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ

13.) السَّبِيلِ ذَلِكَ خَيْرٌ لِلَّذِينَ يُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

“ Akrabaya, yoksula, yolcuya hakkını ver. Allah’ın yüzünü. (rızasını) isteyenler için bu, daha hayırlıdır ve onlara kurtuluşa erenlerdir”¹²¹.

Gibi Mekke’de inen çeşitli ayetlerde, muhtaçlara yardım edilmesi gerektiği, hakk, zekât ve diğer bazı ifadeler kullanılarak önemle vurgulanmaktadır. O halde, muhtaçların korunması, kollanması ve onlara yardım edilmesi gereğini bildiren bir emrin var olduğunu ifade etmek mümkündür. Bu nedenledir ki, Mekke döneminde Müslümanlar, mükellef oldukları mali konularda bütünüyle ferdi hareket ediyorlardı.¹²²

Başka bir ifadeyle söylemek gerekirse, ödenecek malın türünü, miktarını, ödeme zamanını ve biçimini kendileri belirliyorlardı.

Medine döneminde ise, zekatın farz kılınmasıyla birlikte, verilmesi gereken malın miktarı, verilme zamanı ve kimlere verilmesi gerektiği, ayetlerde ve ‘detaylı olarak da hadislerde belirlenerek, onun mali bir müessese haline gelmesi sağlanmış oldu. Özetle, Mekke döneminde altyapısı hazırlanan ve Medine döneminin ikinci yılında farz kılınan zekat, o dönemde, öyle görünüyor ki, Müslümanların devlete ödedikleri her türlü vergiyi ifade eden bir kavram haline geldi.

‘Sadaka’¹²³, ‘İnfak’¹²⁴, ‘İhsan’¹²⁵, ‘birr’¹²⁶, ‘itâ’¹²⁷, ‘hakk’¹²⁸, ‘kısm’¹²⁹, ‘taam’¹³⁰ ‘Gard’¹³¹ gibi kelimeler de zekât kavramının semantik alanına giren diğer kelimelerdir. Bunlardan en

¹²¹ Er-Rum 30/38.

¹²² Tuğ, s. 22, 25.

¹²³ el-Bakara, 2/196 ,263; en-Nisa; 4/114; et-Tevbe, 9/103; el-Mücadele, 58/12.

¹²⁴ el-Bakara, 2/215, 219, 264, 267; el- Enfal, 8/36; et-Tevbe, 9/103; el-Mücadele, 58/12.

¹²⁵ en-Nisa, 4/36 ; Nahl 16/90.

¹²⁶ el-Bakara, 2/177.

¹²⁷ El- Bakara, 2/177; en-Nur, 24/22

¹²⁸ el- E’ enam, 6/141, el-İsra, 17/26; el-Kalem, 68/17/34.

kapsamlı olan ‘sadaka’ sözcüğüdür. Zira Kur’an-ı-Kerim’de belirtilen mali ibadetlerin tümü, ‘sadaka’ kavramıyla da ifade edilmektedir. Bu nedenle, semantik açıdan konuya yaklaşıldığında, mali ibadetler ifade eden ‘zekât, infak, ihsan, birr, kard’, kısme gibi anahtar kelimelerin odak kavramını .‘sadaka’sözcüğü ile ifade edilmiştir. Ancak bu, hukuki anlamda, zekat ile sadakanın eş anlamı olduğu anlamına gelmez. Zekât, sadakanın bir bölümüdür. Dolayısıyla, her zekâtın sadakanın bir bölümüdür. Dolayısıyla, her zekâtın sadaka olduğunu, ancak bu, hukuki anlamda, zekât ile sadakanın eş anlamlı olduğu anlamına gelmez Zekât, sadakanın bir bölümüdür. Dolayısıyla, her zekatın sadaka olduğunu, ancak her sadakanın ise zekat olmadığını belirtmek gerekmektedir. Zira zekâtın, çeşitli fıkıh kitaplarında da belirtildiği üzere, kendine özgü şartları ve hükümleri bulunmaktadır.¹³²

Burada, insanın Allah rızası için fakirlere verdiği adı olan ‘sadaka’, doğruluk anlamındaki ‘Sıdk’ başkasına doğrulukla muamele eden anlamındaki ‘sıddık’, doğrulunun bir uzantısı konumunda bulunan arkadaşlık anlamındaki ‘sadık’ kelimelerinin aynı kökten geldiğini, dolayısıyla bu kelimeler arasında bir anlam bağının bulunduğunu belirtmek gerekmektedir.

S-D-K- kelimesinin kök anlamı doğruluktur. Doğruluk kök anlamı (s-d-k) ile mali bir ibadet arasındaki anlam bağ ile şu şekilde açıklanabilir. Mali bir ibadet olarak sadakanın verilmesi, aynı zamanda Allah’ a karşı doğru olmanın (S-D-K) ile mali bir ibadet arasındaki anlam bağı ise şu şekilde açıklanabilir. Mali bir ibadet olarak sadakanın verilmesi, aynı zamanda Allah’ a karşı doğru olmanın (sıdk, sadık), verilen sözü ve görevi yerine getirmenin, onun istediği biçimde yaşamının bir göstergesidir ve bunun sonucu da Allah’la dost (sadık) olmaktır. Ahzab suresi,33/35’te, doğru olmak anlamındaki ‘sıdk’(sadıkın, sadikat) ile mali ibadet anlamındaki sadaka’nın (mutesaddikin, mutessaddikat), aynı ayette kullanıldığı da göz önünde bulundurulduğunda, ikisi arasında bir semantik bağın bulunduğunu, ikisinin birbirini tamamlayan unsurlar olduğunu ifade etmek mümkün olmaktadır.

Yeri gelmişken, zekât konusunda sürekli öne sürülen ve onunla ilişkilendirilen ve ‘sadaka’ kelimesinin kullanıldığı bir ayete de değinmekte yarar var. İlgili ayette

¹²⁹ el-Bakara, 2/215, 219, 264,267; el- Enfal, 8/36; et-Tevbe, 9/34.

¹³⁰ el-Hakka, 69/34 , el-Müddesir , 74/44, el-İnsan, 76/8; el-Fecr, 89/18, el-Maun, 107/3.

¹³¹ el-Hadid, 57/18; el-Müzemmil , 73/20

¹³² Ude, s.214.

(et-Tevbe suresi 9/103)

14.) خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

Onların mallarından bir sadaka al ki, onunla kendilerini hem temizler, hem de arındırırsa. Allah işitendir, bilendir.”¹³³buyrulmaktadır. Çoğu zaman, hiç tereddüt edilmeden bu ayette kullanılan‘sadaka’ kelimesinin zekât anlamında olduğu ve‘huz al‘tabirinin de emir ifade etmesi nedeniyle, ayetin, zekâtın, farzietini belirten bir hüküm ihtiva ettiği üzerinde durulur. Oysa ki, ayetin bağlamı ve nüzul ortamı dikkatle incelendiğinde, konunun, münafik olmadıkları halde gevşek davranıp savaştan geri kalan, tebük seferine gitmeyen Müslümanlarla ilgili olduğu hemen görülür. Önceki ayette(Tevbe 9/102);Tebük savaşına katılmayan Müslümanların ilgili olduğu hemen görülür. Önceki ayette(tevbe 9/102);Tebük savaşına katılmayan Müslümanların günahlarını itiraf ettikleri ve iyi işle kötü işi birbirine karıştırdıkları, belki Allah’ın onların tevbesini kabul edeceği bildirilir. Hemen sonrasında ise, yukarda aktardığımız Tevbe suresi 9/103.Ayet gelir. Daha sonra gelen ayette ise;

15.) أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَأْخُذُ الصَّدَقَاتِ وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ

“ Bilmediler mi ki, kullarından tevbe kabul eden, sadakaları alan Allah’tır. Ve Allah, tevbe çok kabul eden, çok esirgeyendir.”¹³⁴.Ayeti yer almaktadır. Burada da tevbe ile sadaka bir arada kullanılmakta ve sadaka kelimesi çoğul formda yer almaktadır Aynı surenin 118.Ayetinde de Tebük savaşına katılmayıp geride kalanların halet-i-ruhiyesinin çok kötü olduğu, bu olayın onları çok üzdüğü ve bütün genişliğiyle beraber dünyanın başlarına dar geldiği”anlatılır.

Dolayısıyla savaşa katılmayarak büyük bir hata yapan, hatasından pişman olan ve bu hatayı telafi etmenin yollarını arayan Müslümanlara 103.Ayette bir çözüm yolu sunulmakta ve sadaka vermeleri istenmektedir.¹³⁵

O Halde söz konusu edilenin, hata yaptıklarını anlayan ve telafi yollarını arayan Müslümanların hatalarını telafi etmeleri için yol gösterme olduğunu rahatlıkla

¹³³ Et-Tevbe 9/103.

¹³⁴ Et-Tevbe 9/104.

¹³⁵ Taberi, Muhammed b. Cerir , **Camiu-l-Beyan ‘an Te’vili-l-Kur’ an**, thk. Mahmud Muhammed Şakir, Daru-l-Me’arif, Mısır, ts. XIV/ 545- 547; İbn Aşur, Muhammed Tahir, Tefsiru- t- Tahir ve- t – Tenvir , Daru Sahnun , Tunus 1997, XI/ 22-23.

söyleyebiliriz. Özetle, yapılan büyük bir hataya karşılık, sadaka verilmesi gerektiği üzerinde durulmaktadır. Ayetin evrensel boyutu, başka bir ifadeyle sonraki insanlara hitaba ettiği yönü ise, inananların bir hata yaptıklarında bunu sadaka vererek telafi etme yoluna gitmelerinin gerekliliğidir. Bunun insan psikolojisi üzerinde oluşturacağı olumlu boyutu da göz ardı etmemek gerekmektedir. Zira bu yolla, insan önemli bir hata yaptığında, Allah rızası için sadaka verir ve bu sadaka vermeyi de hatanın telafisi için bir başlangıç olarak kabul eder . Dolayısıyla bu davranış, Onun aynı veya benzer hatayı tekrarlamamasına önemli ölçüde bir katkı sağladığı gibi, hatasının affedilmesine yönelik de önemli ölçüde bir katkı sağladığı gibi, hatasının affedilmesine yönelik de önemli bir adım anlamına gelir.O halde,üzerinde durduğumuz Tevbe suresi 103.Ayetin farz olan zekatla birebir ilgisinin bulunmadığını, zekatın Farziyetiyle ilgili kullanılacak birçok ayet varken bu ayetin delil olarak sunulmasının doğru bir yaklaşım olmadığını ifade etmek gerekmektedir.Bu ayetteki sadakanın zekatla ilgisi,sadaka kelimesinin içerdiği zekat anlamı kadardır.¹³⁶

Daha önce de ifade edildiği üzere, sadaka, malın verilmesi gerektiğini bildiren ifadelerin hepsini kuşatan ve içeren bir üst kavramdır.

Zekat' Kavramının semantik alanına giren diğer kelimelerin ayrı tahlili, bir makalenin sınırlarını fazlasıyla zorlayacağından, kapsayıcılığı ve semantik alan açısından odak konumda bulunuşu nedeniyle,bir üst ve kuşatıcı kavram olan'sadaka'ile ilgili bu özet bilgi ile yetinmemiz yerinde olacaktır.

1) Zekât Ve Birr

a.) وَلَا يَكْلُمُهُمُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ

Kıyamet Allah ne onlara konuşacak ve ne de onları temizleyecektir. Onlar için acı bir azab vardır.(Bakara 2/174).

“Kıyamet gününde ise Allah onlarla konuşmaz” Bu, Allah’ın onlara olan gazabını ve onlardan razı olması olmayacağını ifade etmektedir. Çünkü Bir kimseye kızıp gazap ettiğinde onunla konuşmayacağı söylenir. Taberi der ki Bu Allah sevecekleri bir şekilde onlarla konuşmayacaktır, demektir. Çünkü Kur ’an-ı-Kerim’de şöyle buyrulmaktadır.

¹³⁶ Gözübenli, Beşir, Temel Dini kavramların Başka Diller Aktarılması problemi ve Mealler” Kur’ an Mealleri sempozyumu (İzmir, 24-26 Nisan 2003), Dib.Yay.Ankara 2007, s. 84.

“Orada hakir olarak kalır ve benimle konuşmayın.” (El-Mu’minun, 23/108)

“Onları Temize çıkarmaz.”Onların kötü olan amellerini ıslah edip temizlemez, arındırmaz . Ez-Zeccac der ki Allah onlardan hayır ile söz edip övmez, onları temiz kimseler diye adlandırmaz .¹³⁷

وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ (b.)

Allah kıyamet günü onlara konuşmaz, onların yüzlerine bakmaz ve onları temize çıkarmaz . Onlar için pek acıklı bir azab vardır. (Al-i- İmran 77) .

“Allah’ a verdikleri Ahdi bozanları bekleyen beş nevi ceza“ Cenab-ı Hak daha sonra ,“ İşte onlar için, ahirette hiçbir nasib yoktur. Allah kıyamet günü onlarla konuşmaz, onlara bakmaz ve onları temize çıkarmaz. Onlar için pek acıklı bir azab vardır” buyurmuştur.

Bil ki, Allah Teala, Allah Teala’nın ahdinini ve yeminleri az bir fiyata satmaktan ibaret bu şart üzerine, Beş çeşit karşılık ve ceza bina etmiştir.

Bu cezaların birincisi“işte onlar için ahrette hiçbir nasib yoktur“cümlesidir”.

Bu, onların ahiret menfaatlarından mahrum olacaklarına işaretler. Bunun peşinden gelen diğer üç cezâ,“Allah kıyamet günü onlarla konuşmaz, onların yüzlerine bakmaz ve onları temize çıkarmaz”ifadeleridir Bunlar,o.kimselerin tazım ve izzet-ü ikramdan mahrum kalacaklarına bir işaretler.

Beşincisi ise,“Onlar için pek acıklı bir azab vardır”.İfadesidir ki bu da, azaba işaretler Sen bu tertibi anladığına göre, şimdi de bu beş şeyin her birini açıklamaya geçelim:

Birincisi“İşte onlar için ahrette hiçbir nasib yoktur“ buyruğudur. Bunun manası“Onların ahretteki hayır ve nimetlerden hiçbir nasibi ve payı yoktur” demektir.

Allah Teâlâ ’nın Mücrimlerle konuşmaması ve onların yüzlerine bakmaması

“Allah onlarla konuşmaz” ifadesidir Bu ifadede bir sual bulunmaktadır Bu da şudur Allah Teâlâ,“Hepsine yapmış oldukları şeyleri muhakkak ki soracağız”(Hicr,93)ve

¹³⁷el-Kurtubi , el-Cami’u li-Ahkami’l-Kur’an ,Buruc yayınları , trc. M. Beşir Eryarsoy , II , s.479-481.

kendilerine(peygamber)gönderilenlere de muhakkak soracağız, onlara gönderilmiş olan (Peygamber)lerede muhakkak soracağız”(Araf,6)buyurmuştur.

3.)Cenab-ı Hakk’ın,“ ve Onların yüzlerine bakmaz” ifadesidir. Bundan murad“Allah onlara Lütf-u ihsanıyla Nazar etmez” demektir. Nitekim Fulanun La Yenzuru ila Fulanın, denilir ki, bu ifadenin manası, “falanca”, falancaya değer vermez ve ona ihsanda bulunmaz ”demektir.

4.) Hak Teala’ nın, ve onları temize çıkarmaz” ifadesidir Bu ifade hakkında da şu tefsirler yapılmıştır

a.)“Allah“,bağışlamak suretiyle onları günahlarının kirlerinden temizlenir ,aksine onlara cezâ verir ,azab eder.”

b.)“Allah Teâla, kendi temiz dostlarını medh-ü senâ edip övdüğü gibi , onları asla medh-ü senâ etmez.

Bil ki Cenab-ı Hakk’ın kullarını tezkiyesi, bazen lisâniyle tahhakuk eder.¹³⁸

2.) Zekat ve“Salah“

1) وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ

Allah kıyamet günü onlara konuşmaz,onların yüzlerine bakmaz ve onları temize çıkarmaz.Onlar için pek acıklı bir azab vardır(Al-i-İmran77)

“Allah’ a verdikleri Ahdi bozanları bekleyen beş nevi ceza“

Cenab-ı Hak daha sonra,“İşte onlar için, ahrette hiçbir nasib yoktur. Allah kıyamet günü onlarla konuşmaz, onlara bakmaz ve onları temize çıkarmaz. Onlar için pek acıklı bir azab vardır”buyurmuştur.

Bil ki, Allah Teala, Allah Teala’nın ahdinini ve yeminleri az bir fiyata satmaktan ibaret bu şart üzerine, Beş çeşit karşılık ve ceza bina etmiştir. Bu cezaların birincisi “işte onlar için ahrette yoktur cümlesidir. Bu onların işarettir Bunun peşinden gelen üç cezâ Allah günü, onların bakmaz ve onları çıkarmaz ifadeleridir. Bunlar, o kimselerin tazım ve izzet-ü ikramdan mahrum kalacaklarına bir işarettir.

¹³⁸ er-Razi “ Mefatihü’l-Gayb “ Huzur Yayinevi, VI, trc , Suat Yıldırım, Lütfullah Cebeci, birinci baskı Ankara 1989, 413-416.

Beşincisi, Onlar için pek acıklı bir azab vardır”. İfadesidir ki bu da, azaba işarettir. Sen bu tertibi anladığına göre, şimdi de bu beş şeyin her birini açıklamaya geçelim: Birincisi : “ İşte onlar ahrette hiçbir nasîb yoktur “ buyruğudur. Bunun manası, “ Onların ahiretteki hayır ve nimetlerden hiçbir nasibi ve payı yoktur.”demektir .

Allah Teâlâ’ nın Mücrimlerle konuşmaması ve onların yüzlerine bakmaması Allah onlarla konuşmaz ifadesidir. Bu ifadede bir sual bulunmaktadır. Bu da Allah Teâlâ, “ Hepsine yapmış oldukları şeyleri muhakkak ki soracağız” (Hicr, 93) ve kendilerine (Peygamber) gönderilenlere de muhakkak soracağız, onlara gönderilmiş olan (peygamber) lere de muhakkak soracağız” (A’raf, 6) buyurmuştur.

Cenab-ı Hakk’ın,“ve Onların yüzlerine bakmaz ”ifadesidir. Bundan murad“Allah onlara Lütf-u ihsanıyla nazar etmez”demektir. Nitekim Fulanın la yenzuru ila fulanın, denilir ki, bu ifadenin manası,“falanca, falancaya değer vermez ve ona ihsanda bulunmaz” demektir.

Hak Teala’ nın , ve onları temize çıkarmaz”. İfadesidir. Bu ifade hakkında da şu tefsirler yapılmıştır:

a.)“ Allah “ , bağışlamak suretiyle onları günahlarının kirlerinden temizlenir , aksine onlara cezâ verir , azab eder. ”

b.) “ Allah Teâla , kendi temiz dostlarını medh-ü senâ edip övdüğü gibi, onları asla medh-ü senâ etmez.

Bil ki Cenab-ı Hakk’ın kullarını tezkiyesi, bazen lisânıyla tahhakuk eder.¹³⁹

3) Zekat ve “Tezkiye “

2) وَذَلِكَ جَزَاؤُهُ مِمَّنْ تَزَكَّى

Hak Teala’ nın “ İşte temizlenenlerin mükafatı”ifadesi hakkında İbn Abbas (r.a.), “ Allah Teala “temizlenenler ” sözü ile, “ La ilahe illallah” diyenleri kastetmiştir “ demiştir. Ben derim ki: Bu ayet, o yüksek derecelerin, temizlenenlerin, yani günahlardan arınanların mükafatı olduğuna delalet ettiğine göre, bu hitabın hükmü gereği, yüksek olmayan derecelerin de, bu temizlenenlere aid bir mükafat olmaması gerekir. Dolayısıyla

¹³⁹ Fahrudin er-Razi “ Mefatihü'l-Ğayb “ Huzur Yayınevi, VI, trc: Suat Yıldırım, Lütfullah Cebeci, birinci baskı Ankara 1989.413-416.

bağışlanan mü'minlere aiddir. Bil ki Kur'an'da, Firavun'un, o iman eden sihirbazlara karşı tehdidini uyguladığı, açıkça ifade edilmemiştir. Fakat bu , haberlerde (rivayetlerde) yer almıştır.

Yani bu ayeteki Tezekka kelimesi: “Şirk ve putlardan temizlenmesi” bu manada gelmektedir.¹⁴⁰

3) فَذُ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّى

gerçek şu ki umduğunu elde eder, iyice temizlenen;

Yani cennete ebediliğe kavuşur. Burada kasıt, iman etmek suretiyle şirkten arınıp, temizlenen kimselerdir. Bu açıklamayı İbn Abbas, Ata ve İkrime yapmıştır. El-Hasen ve er-Rabi'de: Ameli tertemiz ve artıp duran kimsedir, diye açıklamışlardır.

Mamer, katade'de, “ iyice temizlenen” Salih ameliyle (iyice arınan) diye açıkladığını rivayet etmiştir. Yine Katade'den, Ata ve Ebu'l-Aliye'den naklediğine göre buyruk, fitr sadakası hakkında inmiştir.

İbn Sirin'den nakledildiğine göre: “Gerçek şu ki; umduğunu elde eder, iyice temizlenen ve Rabbinin adını anarak namaz kılan” buyruğunu:Zekâtı (fıtır sadakasını)eda ettikten sonra, çıkıp namaz kılan diye açıklamıştır. İkrime de şöyle demiştir:Onlardan olanlar, namazından önce zekatımı (fıtır sadakamı) vereyim derdi.

Süfyan dedi ki: Yüce Allah şöyle buyurmuştur: “Gerçek şu ki ; umduğunu elde eder iyice temizlenen ve Rabbinin adının anarak namaz kılan.”

Ebu Said el- Hudri ile Ömer'den rivayet edildiğine göre bu buyruk , fıtır sadakası ve bayram namazı hakkındadır. Ebu'l-Aliye de böyle demiştir. O Ayrıca şunları söyler: Medinelilerin görüşüne göre ondan daha faziletli bir sadaka ve (muhtaç olanlara) su içirmekten daha faziletli bir amel yoktur.

Kesir b. Abdullah babasından, o dedesinden o da peygamber (sav)' dan rivayet ettiğine göre ; yüce Allah'ın: “Gerçek şu ki umduğunu elde eder, iyice temizlenen” buyruğu hakkında şöyle buyurmuştur: “ Fıtır sadakasını çıkartıp veren” kastedilmektedir.“

¹⁴⁰ er-Razi ,**Mefatihü-l-Ğayb** , Huzur Yayın Evi,XV,Ankara 1993 birinci baskı, trc :Suad Yıldırım , Lütfullah Cebeci . 571-572 .

Ve Rabbinin adını anarak namaz kılan” buyruğu hakkında da ,“ bayram namazıdır” demiştir.

İbn Abbas ve ed-Dahhak dedi ki : “ ve Rabbinin adını” namazgaha giderken yolda “ anarak ” bayram “ namaz”ını “ kılan” demektir.

Ayet-i Kerime ile kastedilenin, mallara dair bütün zekat olduğu da söylenmiştir. Bu açıklamayı Ebu'l-Ahvas ve Ata yapmıştır. İbn Cüreyc rivayetle dedi ki: Ben Ata'ya : “Gerçek şu ki; umduğunu elde eder iyice temizlenen” buyruğu fitır sadakası için midir? Diye sordum. O: Bu buyruk bütün sadakalar hakkındadır, diye cevap verdi .

Bundan maksadın amellerin zekatı (temizlenmesi) malların zekatı olmadığı da söylenmiştir. Yani kişinin amellerinde riyadan ve amellerindeki kusurdan temizlenmesi demektir. Çünkü mal ile temizlenme (zekât) hakkında çoğunlukla kullanılan (zekât): Zekat verdi” tabiridir .“ (Tezekka) Temizlendi, arındı” tabiri değildir.

Cabir b.Abdullah rivayetle dedi ki: Peygamber (sav) şöyle buyurdu:“Gerçek şu ki, umduğunu elde eder , iyice temizlenen” kimse, Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığına takıklık ederek, Allah'a koşulan ortakları bir kenara iten ve benim Allah'ın Rasulü olduğuma şahitlik eden kimsedir.”

İbn Abbas 'tan rivayete göre;“iyice temizlenen” la ilahe illallah, diyendir. Ata' nın ondan rivayetine göre şöyle demiştir: Ayet-i kerime, Osman b.Affan (r.a) hakkında inmiştir. Medine'de bir hurma ağacı bulunan münafik bir kişi vardı. Bu hurma ağ acı ensardan birisinin evine düşürürdü. O ve ailesi bu hurmaları yedi. Münafik kişi ensardan olan bu kişiye böyle bir işten dolayı davacı oldu. Ensardan olan şahıs da Rasulullah (sav)'a komşusunun kendisinden rahatsız olduğundan şikâyette bulundu. Peygamber münafik haber gönderdi. Münafik olduğunu bilmiyordu, ona şöyle dedi:” Ensardan olan bu kardeşin senin hurma tanelerinin evine döküldüğünü, kendisinin ve ailesinin bunları yediğini söyledi. Senin o hurma ağacının yerine cennete sana bir hurma ağacı vermeye ne dersin?” Ben peşini veresiye mi satayım. Hayır, böyle bir şey yapmam, demiş. Naklettiklerine göre Osman b. Affan onun bir tek hurma ağacı yerine bir hurma bahçesi verdi. İşte “ gerçek şu ki umduğunu elde eder, iyice temizlenen” buyruğu onun hakkında inmiştir.

Münafik olan kimse hakkında da :” Oldukça bahtsız olan kimse ise ondan kaçacaktır”. buyruğu inmiştir. Ed-Dahhak’ın naklettiğine göre ise ayet-i Kerime, Ebu Bekr es-Siddik (r.a) hakkında inmiştir.

2. Fıtır sadakası ile bayram namazı Medine ’de sözkonusu olmuştur. Bu Buyruklar ise Mekkîdir.

Fıtır sadakası ile ilgili yeterli açıklamaları daha önceden el-Bakara suresi’nde (2/43. Ayet,) yapmış bulunuyoruz. Bu surenin cumhurun kanaatine göre Mekke’de indiği görüşü de daha önceden geçmiş bulunmaktadır. Mekke’ de ise ne bayram, ne de fıtır sadakası sözkonusu idi.

El- Kuşeyrı dedi ki: Yüce Allah’ın, gelecekte emredeceği fıtır sadakası ile bayram namazı emrini yerine getirecek olan kimselerden övgüyle (bu buyruklarda) sözetmiş olması da uzak bir ihtimal olarak görülemez.¹⁴¹

4) Zekât ve “ Tuhr “

وَحَنَانًا مِنْ لَدُنَّا وَزُكُوتًا وَكَانَ تَقِيًّا

“Katımızdan ona bir kalb inceliği ve bir temizlik te verdik. O takva sahibi bir kimse idi .”¹⁴²

4) Yüce Allah’ın:“ Katımızdan ona bir kalp inceliği “ buyruğundaki ; (Hananen) : kalp inceliği “ ; “hikmet“anlamındaki kelimenin üzerine atfedilmiştir.

İbn Abbas’tan şöyle dediği rivayet edilmiştir: Allah’a yemin ederim ki ben “el-Hanan (Kalp inceliği)”in ne demek olduğunu bilmiyorum.

Müfessirler cumhuru şöyle demişlerdir: el-Hanan şefkat, rahmet ve muhabbet demektir. Bu da kalbî (ruhi) fiillerden bir fiildir.

En-Nahhas der ki: Hanan kelimesinin manası ile ilgili olarak İbn Abbas’tan iki görüş nakledilmiştir. Birisine göre bu, yüce Allah’ın atıfette bulunmasıdır.

Diğer açıklamasına göre insanları küfür ve şirkten kurtarsın diye onun bulunmasıdır. Diğer açıklamasına göre insanları küfür ve şirkten kurtarsın diye onun

¹⁴¹ el-Kurtubi, **el-Camiu li-Ahkami’l-Kur’an**, Buruc yayımları, XIX, İstanbul 2003, trc..M. Beşir Eryarsoy. 41-44.

¹⁴² Meryem 19/13.

kalbine verilen insanlara karşı rahmet ve şefkat duygusudur. Bunun aslı dişi devenin yavrusunu şefkat ve özlem duyması demek olan;(Hinun nafakati)'dan gelmektedir. (Hinaneke ve Hinanike) şekillerinin aynı anlamındaki iki ayrı söyleyiş olduğu söylendiği gibi ikincisinin, birincisinin tesniyesi olduğu da söylenmişti Ebu Ubeyde der ki: Araplar rahmetini kastederek aynı anlamda olmak üzere; (Hinaneke Ya Rabbi) ile “ (Ve Hinanike Ya Rabbi):Rabbim, şefkat ve merhametini dilerim “derler.

Ez-Zamehşeri der ki: “Kalp inceliği “ burada anne babasına ve başkalarına atıfet ve şefkat duyurak, merhamet etmek demektir. Sibeveyh de şu beyti zikretmektedir.

"Dedi ki :Benim bütün işim şefkat ve merhamet (hanan) dır ;

Senin buraya gelmenin sebebi ne?

Bir akrabalığın mı var? Yoksa sen bu kabileyi tanıyan birisi misin?"

İbnu-l-A'rabi dedi ki El-Hanan, yüce Allah'ın sıfatlarından birisidir. Er-Rahım demektir.“El-Hanan“ise atıfet ve rahmet demektir. Yine bu kelime rızık ve bereket anlamına da gelir.

İbn Atiyye der ki: Arapça'da el- Hannan aynı şekilde yüce Allah için, uğruna katlanılan, göğüs gerilen, büyük işler , zorluk demektir. Zeyd b. Amr b. Nüfeyl'in Bilal hakkındaki sözlerinde de bu tabiri manada kullanmıştır.“Allah'a yemin ederim. Eğer siz bu köleyi öldürecek olursanız. Ben onun kabrini“hannan “edinirim. Bu haberi el- Herevi zikretmiş olup,; Bilal ile ilgili hadiste de şöyle denilmektedir: Varaka b.Nevfel onun yanında işkence görmekte iken geçti ve dedi ki :Allah'a yemin ederim ki.Eğer onu öldürecek olursanız , ben onu hannan edinirim. Yani teberrüken gelir, ellerimi ona sürerim.

El-Ezheri der ki: Yani ben ona şefkat ve merhamet dilerim, onun için Allah'tan rahmet talep ederim. Çünkü o cennetliklerdendir.

Derim ki:“Hannan“atıfet demektir. Mücahid de böyle demiştir. Yine bu kelime bizim ona atıfetimiz, meylimiz, yönelmemiz yahut ta onun bütün mahlukata atıfeti ve meyli demektir .El- Hutay'a da şöyle demektir:

“Bana merhamet eyle! Herşeyin mutlak maliki sana hidayet veresice Şüphesiz her bir konuma uygun söylenecek bir söz vardır“.

İkrime bunun muhabbet demek olduğunu söylemiştir. Erkeğin hanımına şefkat ve merhamet duyması demek olan: “hane “, birbirlerine karşı duydukları sevgiden dolayıdır. Nitekim şair de böyle demiştir :

“Şefkat ve merhamet, dedi ; ne diye geldin buraya? Senin bir aksaklığın mı var; yoksa kabileyi birisi misin?”

“Bir temizlik verdik “buyruğunda geçen“ zekat“ temizlemek, bereket, hayır ve iyilik yollarında arttırmak demektir. Yani, Biz onu insanların faydasına olmak üzere mübarek kıldık. O onları hidayete iletiyordu. Şu anlama geldiği de söylenmiştir : Şahidlerin bir insanı tezkiye edip temize çıkardıkları gibi, biz de ondan güzel övgülerle söz etmek suretiyle tezkiye ettik.

“Zekat “ ın burada onu anne babasına sadaka olarak verdik, anlamında olduğu da söylenmiştir ki bu açıklamayı İbn Kuteybe yapmıştır.

“O takva sahibi bir kimse idi.”Yani Yüce Allah’a itaat edendi. Bundan dolayı ne bir günah işledi,ne de bir günah işlemeyi içinden geçirdi.¹⁴³

5) Zekat ve Sadaka-i Fıtır

5) فَذَّ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّى

*gerçek şu ki umduğunu elde eder, iyice temizlenen;*¹⁴⁴

Yani cennete ebediliğe kavuşur. Burada kasıt, iman etmek suretiyle şirkten arınıp, temizlenen kimselerdir. Bu açıklamayı İbn Abbas, Ata ve İkrime yapmıştır. El-Hasen ve er-Rabi’de: Ameli tertemiz ve artıp duran kimsedir, diye açıklamışlardır.

Mamer, katade’de, “ iyice temizlenen” Salih ameliyle(iyice arınan) diye açıkladığını rivayet etmiştir. Yine Katade’den, Ata ve Ebu’l-Aliye’den naklediğine göre buyruk, fıtır sadakası hakkında inmiştir.

İbn Sırın’dan nakledildiğine göre:“Gerçek şu ki; umduğunu elde eder, iyice temizlenen ve Rabbinin adını anarak namaz kılan” buyruğunu: Zekâtı (fıtır sadakasını)eda

¹⁴³el- Kurtubi , **el-Camiu li-Ahkami-l-Kur’an** , Buruc Yayınları , XI,İstanbul Birinci Baskı 2000 , 172-174, er-Razi , **Mefatihul-Gayb** , Huzur yayınevi ,XV, Ankara 1993 ,299- 302.

¹⁴⁴ El’A’la 87/14.

ettikten sonra, çıkıp namaz kılan diye açıklamıştır. İkrime de şöyle demiştir: Onlardan olanlar, namazından önce zekatımı (fıtır sadakamı) vereyim derdi.

Fıtır Sadakası “Orucu açmak “ , Fıtır da “ yaratılış” anlamına gelir. Terim olarak ise : Ramazan byaramına kavuşan ve temel İhtiyaçlarının dışında belli bir miktar mala sahip olan Müslümanların kendilerine ve velayetleri altındaki kişiler için yerine getirmekle yükümlü oldukların malı bir ibadettir.

Fıtır sadakası, ramazan orucunun farz olduğu hicri 2.yılın Şaban ayında, zekattan önce farz kılınmıştır. Dinî bir yükümlülük oluşunun dayanağı hadislerdir .

“Abdullah b.Ömer’in rivayetine göre:“Hz.Peygamber fıtır sadakasını 1 sa’ (ölçek) hurma ve 1 sa’ arpa olmak üzere köle, erkek, kadın küçük ve büyüklere farz kılmış ve insanlar (bayram) namazına çıkmadan önce verilmesini emretmiştir.”(Buhari ;“Zekat“,76;Müslim,“Zekat“,12)

Bu Konuda Ebu Said el- Hudri’den gelen bir rivayet de şöyledir : “Biz Peygamber vrinde fitreyi yiyecek madenlerinden 1 sa’ olarak verirdik. O zaman bizim yiyeceğimiz arpa, kuru üzüm, hurma ve keş (yağı alınmış peynir) idi.” (Buhari, Zekat “74).

Şafî, Hanbeli ve Malikiler fıtır sadakasının farz olduğunu söylemişlerdir.

Hanefiler ise, ilgili hadislerin rivayet yollarını dikkate alarak fıtır sadakasının farz değil, vacip olduğu görüşüne varmışlardır. Hanefiler’e göre farz, kesin delil ile sabit olan hükümdür, vacip ise zannı delil ile sabit olan hükümdür.

“Fıtır sadakasının verileceği yerler, farz zekatının verildiği yerlerdir(Et-Tevbe 9 /60

El- Kuşeyrı dedi ki: Yüce Allah’ın, gelecekte emredeceği fıtır sadakası ile bayram namazı emrini yerine getirecek olan kimselerden övgüyle (bu buyruklarda) söz etmiş olması da uzak bir ihtimal olarak görülemez.¹⁴⁵

¹⁴⁵ el-Kurtubi, **el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an**, Buruc yayınları, XIX, İstanbul 2003 birinci baskı, trc.M. Beşir Eryarsoy. 41-44,İmihal , C.I ,**İman ve İbadetler**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları., Ankara 2006 . s.501-502, Abdurraman Cezeri, **Dört Mezhebe Göre İslam Fıkıh**, Çağrı Yayınları, II.Cilt, 7 baskı, trc.Mehmet Keskin,İstanbul 2008, s.895-899.

b. Hadisler' de "Zekat" Kavramı

ba) Hz. Peygamber döneminde "Zekat"

Hz. Peygamber döneminde zekatın toplanmasında izlenen yolu belirtmeden önce bu dönemdeki vergi olayına kısa bir göz atmakta yarar vardır. Ancak, buna geçmeden önce de İslam'dan önce Mekke'de vergi sistemine kısaca değinmek istiyoruz.

İslam'dan önce Mekke'de V. Asrın başlarına kadar, Yemen'den göç eden Huza kabilesinin kontrolü altına kalmıştı. Peygamberimizin dedesinin dedesi olan Kusayb b.Kilab çeşitli kabilelerle bir araya gelerek Kureyş kabilesini oluşturdu.¹⁴⁶ Ve Bizanslılarında yardımı ile Huzza'lıları yenip Mekke'de yönetimi ele geçirdi ve kardeşleriyle birlikte komşu ülkelerle bir takım ticari antlaşmalar yapmayı başardı.¹⁴⁷ Ardından mali alanda da bir takım düzenlemelerde bulundu.¹⁴⁸

Bu düzenlemeler neticesinde aslında Mekke Şehir Devleti Senatosu veya meclisi konumunda olmakla beraber, ekonomik icraatı itibarıyla kısmen Devlet Planlama Teşkilatı vey Ticaret odası görevi gören ¹⁴⁹.Daru-n-Nedve adlı bir kurum kurulmuştur.

Bu kurumun fonksiyonları arasında Mekke'ye gelen hacıların yemek, içmek ve fakir olanların dönüş masraflarını karşılamak üzere Mekke sakinlerinden topladığı "rifade" adlı aynı olarak ödenen bir vergi bulunmaktadır. ¹⁵⁰

Kusay b. Kilab'tan sonra Mekke'de rifade adlı bu vergiyi tahsil etme işi yine Daru-n-Nedve adlı Kurum aracılığıyla oğulları; Abdul Menaf, daha sonra da sırasıyla Haşim, Abdülmuttallib ve Haris b.Amir b. Nevfel Tarafından yerine getirilmiştir.¹⁵¹

Ayrıca Mekke'ye mal getiren kervanlardan da 1/10 oranında vergi tahsil edildiği kaydedilmektedir.¹⁵²

¹⁴⁶ İbn Habib Muhammed . Habib el-Haşimi, **el-Munemmak fi Ahbari Kureyş** , nşr. Hurşid Ahmed, Beyrût 1985, 189 -190 .

¹⁴⁷ İbn Habib, a.g.e,42 -43.

¹⁴⁸ İbn Hişam Muhammed b. Yahya b. Cabir el-Belazurı **es-Siratu-n-Nebeviyye** , Beyrût , 1971,I , s. 137-140 : el-Azraki Ebû-l-Velid Muhammed b. Abdullah b. Ahmed , Ahbar'u Mekke vema cae fiha mine-l- Asar , Beyrût 1969 , c.I , s.107 .

¹⁴⁹ Kallek, Cengiz **Hz.Peygamber (s.a.v) Döneminde Devlet ve Piyasa** ,İstanbul ,1992 , 24.

¹⁵⁰ İbn Hişam , Ensabu-l-Eşraf , Mektebetu-l-Buhus ve Dirasetu Fi Dari-l-Fikr Beyrût 1996 . c. I , s. 58-59 ; İbn Hişam , **Es-Siratu-n-Nebeviyye** , c. I , S. 137.

¹⁵¹ İbn Hişam. A.g.e. I , S.138-143- 150; İbn Abd Rabbih Ebû Ömer Ahmed b. Muhammed el-Endelusi , **el-İkdu-l-Ferid** , Matbaatu-l-Cennet , Kahire 1965 c. II . s. 60.

¹⁵² İbn Sa'd , a.g.e, c.I, s. 70 .

Bu tür vergiler dışında bir takım vergiler daha vardır ki bunlara doğrudan doğruya dini mahiyettedirler.¹⁵³ Kabe'yi ziyarete gelen yerli ve yabancı hacılar maddi durumlarına göre bazı eşyaları Kabe'ye sunarlardı. Bunlar özel bir kuyu içinde korumalarca saklanır ve biriktirilirdi.

Bunlardan başka gerek zemzem suyunun memurlarına ve gerekse fal oklarına idare edenlere verilen ve hac elbisesi için gelen hacılardan alınan ücretlerde bu vergiler arasında sayılabilirler.¹⁵⁴

İslam'ın ortaya çıkışı ile devletin özellikle ganimetten aldığı 1/5 hisseye benzer bir verginin İslam'dan önce de var olduğunu görmekteyiz. Harplerde her savaççı payını verirdi¹⁵⁵ Ayrıca kumadanın "safı" hakkı tanınmıştır; bunun yanında bölünmeyen ganimet , düşmanın yenilmesinden veya genel yağmadan önce elde edilen ganimet (naşıta)ordu kumadanına aittir.¹⁵⁶

1) Mekke Döneminde Zekât

Mekke döneminde Müslümanlar bir devlet kurmadılar. Bununla beraber, sayıları az olmasına rağmen aralarında birlik vardı ve Hz. Peygamber etrafında toplanmışlardı. Mekke'de inen ayetler incelendiğinde görülecektir ki; Zekâtla ilgili ifadeler doğrudan zekât ibadetinin farz oluşuyla ilgili olmayıp inanan insanların sahip olması gereken özellikler arasında sayılmıştır.

Mekke döneminde inen ayetlerde mali yükümlülük konuları gösterilmiş olmakla beraber hangi konulardan ne kadar oranda bir pay ayrılacağı ve bunun nerelere ve ne şekilde dağıtılacağı açıklanmamıştır. Çünkü Müslümanların Mekke devrinde siyasi ve idari anlamda bir organizasyonları henüz bulunmuyordu.

Her ne kadar Hz. Peygamber'e Müslümanlara ait mallardan fazlasına almasına dair yetki verilmekte ise de, burada kullanılan "fazla" ifadesi yeter ki kadar açık değildir. Allah müminleri büyük bir itina ile ve sürekli¹⁵⁷ olarak yoksulları gözetmeye, ihtiyaçlarını gidermeye teşvik etmiş ve bunun iman etmenin bir gereği olduğunu vurgulamıştır.

¹⁵³ İbn Abd Rabbih el-Endelusi , **el-İkdü'l-Ferid** , Matbaatü'l-Cennet ,Kahire 1965. c.III , s. 313 - 315.

¹⁵⁴ Tuğ ,Salih , **a.g.e** , s.17 .

¹⁵⁵ Tuğ , Salih , **a.g.e** , s.17 .

¹⁵⁶ Serahsi, **a.g.e**, IX ,9 .

¹⁵⁷ el-E'raf , 7 / 199 .

Bu konuda, Yusuf el-Kardavî; Mekke’de inen surelerde geçen “zekat” tabirinin Medine’de farz kılınıp miktarı ve harcanacağı yerleri belli edilen zekat olmayıp her türlü kayıttan uzak ve müminlerin kendi istek ve arzularına bırakılmış bir zekat olduğunu ve miktarının da yine mükellefin kendi tercihiyle bırakıldığını söyler.¹⁵⁸

Mekke döneminde inen ayetlerin gösterdiği şekilde hareket eden müminler sorumlu tutuldukları malin konularda tamamen bireysel hareket ediyorlardı. Bu yüzden ödeme şeklini, bir dereceye kadar konusunu ve oranlarını hatta ödeme zamanlarını her mümin kendi belirliyordu.¹⁵⁹

İnen ayetlerde mali konulardaki sorumluluklarını yerine getirmeyenlere karşı her hangi bir maddi ceza öngörülüyor, sadece manevi olarak ahrette mükâfat ya da cezadan bahsediliyor.¹⁶⁰

Ayrıca getirilmiş olan mali sorumluluklarla cahiliye döneminin müşrik ve putperest kabile topluluklarının toprak ürünleri ve hayvan sürülerinden belli bir pay ayırdıklarını ve dini amaçlarla bunların bir kısmını Allah’a ve diğer bir kısmını ayrıca ilahlara ayırdıklarını Kur’an-ı Kerim’de bizlere bildirir ve Allah’ın yanında varsaydıkları ilahlara pay ayırmaları tenkid edilerek şöyle denilir: “Allah’ın yarattığı ekin ve hayvanlardan Allah’a”, demektedirler. Ortaklardaki için olan pay Allah’a ulaşmamakta, fakat Allah’a ayrılan pay ortaklarına ulaşmaktadır. Verdikleri hüküm ne kötüdür .”¹⁶¹

Burada sadece Allah’a yani onun yolunda harcanmak üzere bir pay ayrılması fikri telkin edilir ve ondan başkası adına yapılan ve boşa giden paylamanın çok yanlış bir inanç kaynaklandığını anlatılır.

Kalem suresinde de geçmiş dönemlerde topraktan aldıkları ürünlerden fakilere bir hak tanımak istemeyenlerin bahçelerine gelen felaket uzun uzadıya anlatılır.¹⁶²

Böylece fakirlere ödenecek hakkın servet için bir güvence ve emniyet olacağı aksi durumda ise servetin yok olup gideceği bilinci aşılır. Müminlere topraktan elde ettikleri ürünlerden açıkça vergi vermeye davet edilir.¹⁶³

---

¹⁵⁸ el-Kardavî ,Yusuf, **a.g.e.**, s. 25 .

¹⁵⁹ Tuğ ; Salih, **a.g.e.**, s.25 .

¹⁶⁰ el-Müdesir 74/44.

¹⁶¹ el-E’nam , 6 / 136.

¹⁶² el-Kalem , 68 / 17/33

Salih Tuğ; Yukarda geçen el-A'raf suresi 199. Ayetin kendisini , bir nevi vergileri toplama yetksinin Hz.Peygamber verildiği ve henüz Mekke'de iken bile Hz.Peygamberin bu mali mükellefiyetleri bizat topladığı veya mükellefiyet konusu olan malları Müslümanların kendisine getirdikleri takdirde gerekli yerlere harcamak üzere bunları Kabul ettiği kanaatine götürdüğünü açıklamaktadır .¹⁶⁴

Mekke'de inen ayetler bazen , müminleri yoksulları yedirmeye, koruyup gözetmeye teşvik etmek , bazen Allah'ın verdiği infak etmek , bazen fakirin , isteyen ve yolda kalmışın hakkını adı altına zikredilmiş , bazen de zekat vermek ve benzeri isimleri adı altında zikredilerek Medine'de farz kılınacak olan zekatın temelleri atılmıştır.

2) Medine Dönemin' de Zekat

Müslümanların Mekke'de Medine'ye göç etmeleri, mallarını, yer ve yurtlarını bırakmaları ,sayılarının artması, zayıflıktan kurtulup güçlü ve kuvvetli olmaları ,Medine'de savunma ,ordunun hazırlanması ve ihtiyaçları ve Müslümanların etki olarak yönetimde kendilerini güçlü ve kuvvetli hissetmeleri kamu harcamalarının artırılmasına şiddetle ihtiyaç göstermiştir .İşte bu sebeple zekat vergisi sosyal şartlarını değişmesi ve Müslümanların devlete kavuşması ile hemen hicretin ilk yıllarında düzenlenmiştir.

Zekatın Kesin olarak farz kılınış tarihi bell olmamakla beraber en kuvvetli görüş hicretin ikinci yılında farz kılındığıdır. ¹⁶⁵

Medine devrinde gelen zekat ayetleri Mekke'de olduğu gibi hem vergi mükellefiyeti getiriyor hem de toplanan bu vergilerin nerelerde harcanmaları gerektiği konusunda bir takım sınırlamalar getiriyordu. Mali sorumluluklarını yerine getirmeyenlerin gerçek anlamda iyiliğe ulaşamayacakları açıkça ortaya konuyordu.¹⁶⁶ ,

Medine'ye hicretin ardından indiği klasik müelliflerce de kabul edilen 87 . Kronolojik sıradaki Bakara suresinin 43 ,83, 177 ,215,219,ve 271 ayetlerinde değişik isimler altında (zekat , birr , nafaka , sadaka) Müslümanlardan mali yükümlülükler açısından fedakarlıkta bulunmalarının gerektiği, hatırlamaktadır.

---

¹⁶³ Yeniçeri ; Celal , **İslam'da Devlet Bütçesi** , Şamil yay., İstanbul , 1984 , s. 23.

¹⁶⁴ Tuğ , Salih , **a.g.e.** s. 22.

¹⁶⁵ el-Kardavi , **a.g.e.** s. 22 .

¹⁶⁶ el-Bakara , 2 /177 ; Ali-İmran . 3 /92.

Hatta suresi 267. Ayette “ Ey İman edenler infakı kazandıklarınızın en güzelliklerinden ve sizin için yerden çıkardıklarımızdan yapın. Göz yummadan alıcısı olmadığı pek adi bayağı şeyleri vermeye yeltenmeyin. Biliniz ki; Allah her şeyden müstağnidir, asıl hem de layık olan odur.”Burada gerek ziraat olsun gerekse ticaret sanayi ve maden ürünlerinden olsun her türlü kazancın vergiye tabi olduğuna ve vergi olarak ödenecek malın niteleşiminin de nasıl olması gerektiğine değinilmektedir.

Medine devrinde“sadaka“terimi bir kısım ayetlerde, gönüllü yardımlar manasında kullanılıyorsa da bazılarında doğrudan zorunlu vergiyi ifade ediyor. Tevbe suresinin 60 ve 103. Ayetlerinde, sadaka zorunlu vergiyi ifade eder. Bunlardan ilkinde zekatın harcama yerleri kesin şeklini alırken, diğerinde Hz.Peygambere zekatın toplanması emir verilerek şöyle denilmektedir;“Onların mallarından sadaka al ki,bununla kendilerini temizlemiş ve onları bereketlendirmiş olasın.”

bb-Hadisler’de“ZEKAT“la ilgili hükümler

Hadislerde zekât Kavramı

1) Zekâtın Farzıyeti

وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ

“Namaz Kılın, zekat verin.¹⁶⁷

وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ وَذَلِكَ دِينُ الْقِيَمَةِ

Halbuki onlara, ancak, sırf Allah’ın öngördüğü dine samimiyetle bağlanıp Hakk’a yönelen kimselere olarak O’nu kulluk etmeleri, namazı kılmaları ve zekatı vermeleri emredilmişti. İşte bu dosdoğru dindir¹⁶⁸

حُذِّ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةٌ تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا

*Onların mallarından, onları kendisiyle arındıracağın ve temizleyeceğin bir sadaka (zekat) al.*¹⁶⁹

¹⁶⁷ El-Bakara 2/43.

¹⁶⁸ El-Beyyine 98/5.

¹⁶⁹ Et-Tevbe 9/103.

Peygamber (s.a.s) Muaz (r.a)Yemen'e (Vali olarak) gönderdi.(Gönderirken ona şöyle buyurdu):

”Şüphesiz sen ehl-i kitap olan bir kavme gidiyorsun. Onları Allah'tan başka ilah olmadığı ve benim Allah'ın resulü olduğum şهادetine davet et. Eğer onlar bu davet için (sana) itaat ederlerse Allah'ın her gün ve gecede beş (vakit) namazı onları üzerine farz kıldığını onlara bildir. Eğer onlar bunun için (sana) itaat ederlerse Allah'ın onların malında sadaka (zekat) onlara farz kıldığını bildir.

Bu sadaka onların zenginlerinden alınır ve fakirlerine verilir. Eğer onlar bunun için (sana) itaat ederlerse sen onların mallarının seçkinlerinden sakın (Zekat için en üstün kalitesini seçme).Mazlumun beddüasından sakın. Çünkü o beddüa ile Allah arasında hiçbir perde yoktur.

Hadisin Fıkıh Yönü

1. İslamiyetin temel taşı şهادet kelimeleridir.
2. Her gün ve gecede 5 namaz farzdır.
3. Zekât farz bir ibadettir.
4. Devlet başkanı bizzat veya yetkili kılacağı bir kimse eliyle zekatı teslim alır.
5. Zekât müslümanların fakirlerine dağıtılır.
6. Devlet adamları Allah'tan korkmalı ve zülümden sakınmalıdır.
7. Zekât memurları mallarını en iyisini seçemezler.
- 8.Mazlumun bedduası makbuldür.¹⁷⁰

2) Altın ve Gümüş Zekâtı

Nisab miktarını buldukları takdirde altın ve gümüş de zekata tabi olur . Altının zekat nisabı yirmi miskaldır. Ki miskal, aynı zamanda dinardır. Hanbelîler dışındaki diğer mezheplere bu hükümde müttefiktirler.

¹⁷⁰ İbni Mace, **Sünen**, Haydar Hatipoğlu 5.cilt; Kahraman yayınları s. 58-61., En-Nevevi , **Riyazü-s-Salihin**,trc. Bunyamin Erul, M.Emin Özafşar. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları birinci baskı Ankara 2013,447-455.

Yirmi miskal altın,80,18 gram miktarındadır. Buna göre nisab miktarını bulan altının da kırkta birini zekat olarak vermek gerekmektedir. Gümüşün nisabı ise, ikiyüz dirhem(561 gr)'dir.Nisab miktarı gümüşe sahip olan kişinin de , zekat olarak bunun kırkta birini vermesi gerekir. Altınla gümüşün sikkelenmiş olup olmaması arasında bir fark yoktur .Bu anlatılanlar süs takıları dışındaki altın ve gümüşlerle ilgilidir.Zinet için takılan altın ve gümüşün zekatına gelince,mezheblerin buna ilişkin detaylı görüşleri aşağıda sunulmuştur.¹⁷¹

3) Zekât Verirken Okunacak Dua

Zekat alırken veren için duada bulunmak müstehaptır. Allah Teala şöyle buyuruyor:

خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

“ Onların mallarından onları temizleyecek, sadaka al ve onlara için dua et. Çünkü senin duan onlar için bir güvendir.”¹⁷²

Abdullah b. Ebi Evfa (r.a.)’ dan rivayetten:Rasulullah zekat aldığı zaman şöyle buyurdu :“Allahım onlara rahmet et “.Yine bu zattan rivayet olunduğuna göre ,o demiştir ki: “ Babama zekat getirildiği zaman şöyle dua ederdi :“Allahım Ebi Evfa oğullarına rahmet et.” başka bir rivayete:“Allah’ım,bu kişiyi ve develerini mübarek kıl.”¹⁷³

Herhangi bir adam malının zekâtını Resulullah (s.a.v.s)’in yanına getirdiği zaman Efendimiz ona rahmet ve mağfîret için dua ederdi. Ben de malımın zekâtını O’nun huzuruna getirdim.

Efendimiz: Allah’ım! Ebu Evfa ailesine rahmet ve mağfîret eyle. Diye dua buyurdu.¹⁷⁴

4) Zekât vermeyenin günahı ve cezası

Zekât vermeyen için hem dünyada hem de ahrette azap vardır. Ahiretteki azap yakıcı bir azaptır. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

¹⁷¹ A.g.e. s. 70 -71,Ceziri Abdurrahman, **Dört Mezhebe göre İslam Fıkhı** , trc. Mehmet keskin ,yedinci.baskı , İstanbul 2008, 859-861.

¹⁷² Et-Tevbe 9/103.

¹⁷³ Seyyid Sabık, **Fıkhı-s-Sünne (Ayet ve Hadislerle İslam Hukuku)** , Pınar Yayınları , I.trc. Ahmet Saroğlu-Tayyar Tekin, s.358-359

¹⁷⁴ ibn-i Mace **Sünen-i** cilt-5, Haydar Hatipoğlu, Neşreden Kahraman yayınları.

وَالَّذِينَ يَكْتُمُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يَتَّبِعُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ

يَوْمَ يُحْمَى عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوَى بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ هَذَا مَا كَتَرْتُمْ لِأَنفُسِكُمْ فَذُوقُوا مَا كُنتُمْ تَكْتُمُونَ

“Altın ve gümüşü biriktirip Allah yolunda haracamayanları yakıcı bir azapla müjdele. Kıyamet gününde bu mallar cehennem ateşinin içinde kızdırılacak sahiplerinin alınları ve sırtları bu ateş ile doğlanacak ve:“Bu sizin sadece kendiniz için biriktirdiklerinizdir, biriktirdiklerinizin acısını tadın“ denilecek.”¹⁷⁵Hz. Peygamber şöyle (a.s.) de şöyle buyurmuştur:“Allah Teala kime verir de bu malın zekatını o kişi ödemezse zekatını ödemediği mal, gözlerinin üzerinde simsiyah iki benek bulunan başı kel yılan gibi görünecek ve kıyamet gününde bu yılan görünümdeki mal onun boynuna çöreklenecek ve adamın iki çenesi yakalayıp şöyle diyecek:“Ben senin malınım, ben seni biriktirdiğimin.” “ Hz.Peygamber (a.s.) daha sonra :“Allah’ın fazlından verdiği malları vermekte cimrilik gösterenlerin cimriliklerinin kendileri için hayırlı olduğunu zannetme! Bilakis bu onlar için kötülüktür. Kıyamet gününde cimrilik yaparak vermedikleri o mallar boyunlarına halka yapılacaktır. Göklerin ve yerin mirası Allah’ındır. Allah yaptıklarınızdan haberdardır.

Başka bir rivayette ise Hz.Peygamber (a.s.) şöyle buyurmuştur:“altın ve gümüş sahibi bir kimse, hakkını (zekâtını) ödemezse, kıyamet gününde onlar ateşten levha halinde açılacak. Cehennemde bu levhalar kızdırılacak, alını, yan tarafı ve sırtı bu ateşten levhalarla dağlanacak. Cildi yandıktan sonra tekrar yenilecektir ve bu kullar arasında hüküm verilinceye kadar, uzunluğu elli bin sene olan bir günde tekrarlanacaktır. Sonra yerine görecektir, ya cehenneme yahut cennete gidecektir.“

Kusur ve ihmalinden ötürü olan dünyevi Bu ceza, zekatı kendisinden almak tazir etmek ve almaktır a.s.)şöyle “ Ecrini Allah’tan isteyerek malının Zekatını vermeyenin zekatını ve devesinin yarasını, Rabbimiz Allah Tealanın bir alacağı olarak alırız. Zekâttan hiç bir şey Muhammed’in aline helal değildir.

Eğer kişi, farz oluşuna inanmadığından ötürü zekat vermezse, kafir olup, mürted öldürülür farz olarak bilinen alacaktır Allah teala’yı ve Resulünü yalanlamış olur. Dolayısıyla bu kişinin kâfir olduğuna hükmedilir.

¹⁷⁵ Et-Tevbe 9/34-35.

İnkâr sebebiyle zekatı ödemeyen topluluklarla savaşılr. Nitekim sahabe, ilk halife Hz.Ebu Bekir döneminde böyle yapmışlardır. Hz.Ebu Bekir şöyle buyurmuştur:“Allah’a yemin ederim ki, namaz ile zekatı birbirinden ayıranlarla elbette savaşıcağım. Çünkü zekat malın hakkıdır. Allah’a yemin ederim ki Hz.Peygamber (s.a.)‘e ödemekte oldukları dışı bir keçi yarvrusunu vermezlerse, bundan dolayı onlarla savaşıcağım.Bir kimse veya bir topluluk eğer zekatı ödemezlerse ve devlete karşı savaş açarlarsa onlarla savaşmak devlete vaciptir.Eğer zekatın farz olduğunu bilmemekten yahut cimriliklerinden ötürü ödemezlerse kafir olmaz ,günahkar olurlar.¹⁷⁶

5) Zekâtın Fazileti

Ebu’l- Müntefik rivayet ediyor: Allah’ a İbadet et. Ona hiçbir şeyi ortak koşma. Farz namazları kıl. Farz zekatı ver. Hacca git. Umre yap. Ramazan Orucunu tut. İnsanların sana nasıl davranmasını istiyorsan sen de onlara öyle davran. İnsanların sana yapmasını istemediğin şeyi sen de onlara yapma.¹⁷⁷

İbn Abbas (r.a) rivayet ediyor: Namazını dosdoğru kıl, Zekatını ver, Ramazan orucunu tut, hac ve umreye yap, anne ve babana iyilik et, Akralarınla iyi ilişkiler içinde bulun, misafirlerine ikram et, iyilik emret kötülükten sakındır. Hak nerede ise sen de orada ol.¹⁷⁸

Samura b. Cündeb (r.a.) rivayet ediyor: Namaz kılınız, Zekat veriniz, Hac ve Umre yapınız. İstikamet üzere olunuz ki, Allah da işlerinizi istikamet üzere devam ettirsin.¹⁷⁹

Ebu Hüreyre r.a. rivayet ediyor: Şu altı şeyi koruyacağınıza dair garanti verin, bende Cennet gireceğinize kefil olayım: Namaz, Zekat, Emanet, Namus, Mide ve Lisan.¹⁸⁰

Ömer’den (r.a.) rivayetle: İslam , Allah’tan başka hiçbir ilah olmadığına , Muhammed’in Allah’ın elçisi olduğunu şahitlik etmendir. Namazı dosdoğru kılman, zekâtı vermen, ramazan orucunu tutman ve yol bulabilirsen haccetmendir.¹⁸¹

¹⁷⁶ Vehbe Zuhaylı, **İslam Fıkıhı Ansiklopedisi** III, Zaman yayınları İstanbul 1994, trc.Yunus Vehbi Yavuz , Nurettin Yıldız, Sahihu’l-Müslim , 326.

¹⁷⁷ Cami-ü’s-sağır muhtasarı, tercüme ve şerhi ,I, yeni Asya Neşriyat ; İsmail Mutlu – Şaban Döğen Abdulaziz Hatip s. 314 .

¹⁷⁸ A.g.e. 370.

¹⁷⁹ a.g.e. 372.

¹⁸⁰ a.g.e. 385.

¹⁸¹ Cami- Sağır, II, 172.

Halid b. Zeyd (r.a.) rivayet ediyor: Zekât veren, misafire yemek yediren, felakete uğrayanlara yardımda bulunan kişi cimrilikten kurtulmuştur.¹⁸²

Ali'den (r.a) rivayetle Resulullah Efendimiz (a.s.) şöyle buyurmuşlardır: Namaz imanın direğidir. Cihad amelin zirvesidir. Zekât ise, bu ikisinin arasında yer alır.¹⁸³

2. Fıkıh'ta “Zekât” kavramı

a. İbadetin hükmü olarak Zekat

Zekâtın Kur' an' da ibadet odak kavramının üyesi olan bir anahtar kelime olması nedeniyle, İbadetin anlam alanı ve zekât-İbadet bağlantısı üzerinde de kısaca durmak gerekmektedir. İbadetle ilgili, Zariyat suresi 51/56. Ayette:

6) وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ

“Beni Cinleri ve İnsanları ancak bana ibadet etsinler diye yarattım.”¹⁸⁴Buyrulmaktadır. Bu ayette, hayatın bütününün ibadet kapsamında değerlendirilmesinin, yanı hayatın ibadetle geçirilmesinin bir gereklilik olduğu hususu ön plana çıkarılarak, özellikle vurgulanmaktadır. İşte tam da burada, ibadetin ne olduğu veya ne tür davranışları kapsadığı sorusu can alıcı bir şekilde kendini hissettirmektedir.

Ayetin anlaşılmasında anahtar konumda bulunan ibadeti, formel (Şekli, ritüel) ibadetler ve formel olmayan ibadetler şeklinde ikiye ayırmak, konunun açıklığa kavuşmasını kolaylaştıracaktır.

Formel veya ritüel ibadetlerden kastettiğimiz, belirli zaman veya mekanda, belirli kurallar dahilinde yapılan; namaz, oruç, konumuzun anahtar kavramı olan zekat, hac ve benzeri ibadetlerdir. Bu tür ibadetleri etki ve sonuç itibariyle sırf ahiretle irtibatlandırıp, ahirette meydana gelecek kazanımlarla sınırlamak, doğru bir yaklaş olmayacaktır. Zira bu tür ibadetler incelendiğinde, sırf ahiretle irtibatlandırıp, ahirette meydana gelecek kazanımlarla sınırlamak, doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Zira bu tür ibadetler incelendiğinde, sırf ahireti ilgilendiren ve bütün yönleriyle ahiret hedefli hiçbir ibadetin olmadığını¹⁸⁵, bilakis, formel diye nitelendirdiğimiz tüm ibadetlerin, insanın dünya

¹⁸² a.g.e. s.192.

¹⁸³ a.g.e.II.,533.

¹⁸⁴ Ez-Zariyat 51/56.

¹⁸⁵ Kutub Muhammed , **İnsan psikolojisi Üzerine Etüdler**,trc. Bekir Karlığa, İstanbul 1992, 305.

hayatındaki yaşam tarzını belirleme konusunda fonksiyonel rol aldıklarını, bireysel ve toplumsal yönlerinin bulunduğunu açıkça görmek mümkündür.

Kulluk sürecinde yerine getirilmesi gereken formel ibadetler, öyleyse, kulluğun bizzat kendisi değil, kulluk sürecinde işlevsel bir role sahip unsurlardır. Dolayısıyla, formel ibadetler, ferdin bireysel ve toplumsal alanda Yüce Allah' ın çizdiği sınırlar dahilinde kalmasına katkıda bulunması oranında anlam ve önem kazanır. Bu Katkının sıfır noktasına inmesi, formel ibadetlerin anlamının ve işlevselliğinin yitirilmesi anlamına gelir.¹⁸⁶

İslam dininde hayat içerisinde 'sırf dini' diye nitelendirilebilecek bir alan yoktur. Zira Kur'an ve Sunnet, birşey hayatının belirli zaman dilimlerini değil, bütünü kapsayan bir değerler sistemi, hayat nizamı ve dünya görüşü sunar. Bu açıdan bakıldığında İslam dini, bütün yönleriyle bir dünya kurma girişimi¹⁸⁷ olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir dünya görüşü, hayat nizamı ve dünya görüşü sunar. Bu açıdan bakıldığında İslam dini, bütün yönleriyle bir dünya kurma girişimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir dünya görüşü, hayat nizamı ve genel anlamda alem tasavvuru ortaya koyduğuna göre, bu demektir ki, parçacı yaklaşımlardan uzaktır ve insan hayatını bir bütün olarak ele alır (tevhid) .Zira hayat tektir. tek Dünya ve tek insan varlığı vardır.

aa) Zekât'ın Farz Oluşu

Zekât, İslam'ın beş temel direğinden biri olup; İslam'ın en önemli farzlarından. Hicretin ikinci yılında Şevval ayında Ramazan orucu farz oluşundan sonra sonra farz kılınmıştır. Zekat, günah işleme ihtimali bulunan kişileri temizleme ameliyesidir. Peygamberler gûnahtan uzaktırlar. Onların ellerinde bulunan mallar Allah' ın emaneti durumundadır. Ayrıca Peygamberlerin mülkleri olmamıştır. Peygamberler miras da bırakmazlar, bıraktıkları mallar toplum için sadakadır. Zekât, Kur'an-ı Kerim'de seksen iki yerde namaz ile birlikte zikredilmiştir. Zekât farz oluşu Kitap, Sünnet ve İcma ile Sabittir.

Kitaptan delil ise, Allah Teâlâ'nın: “**وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ.**”

¹⁸⁶ Özsay,Ömer, **Sunetullah** ,Fecr yay., Ankara 1994,114-115;Fazlur Rahman ,**İslam ve çağdaşlık**,trc. Alparslan Açık Genç M.Hayrı Kırbasoğlu, Ankara Okulu Yay, Ankara 1996,83.

¹⁸⁷ Garaudy,Roger,20.Yüzyılı Biyografisi,trc..Ahmet Zeki Ünal,Ankara 1989,294-295;Çiftçi, Adil“Bir sosyolog olarak fazlur Rahman”,**İslam ve Modernizam**, Fazlur Rahman Tecrübesi, İstanbul Büyükşehir belediyesi yay İstanbul 1997,.58.

“Namazı kılın, Zekatı verin“¹⁸⁸ ayeti ile : خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ إِلَيْهِمْ

عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

“Müminlerin mallarından zekat al ki, onları temizleyip mallarını çoğaltasın“¹⁸⁹. وَأَتُوا

حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ

“Hasat günü ürünün hakkını ödeyin.”¹⁹⁰ ayetleridir. Sünneten delil, Hz.Peygamber(a.s.)’in:“İslam beş şey üzerine kurulmuştur: Bunlardan biri de zekat vermektir. “Hadisi ile Muaz b.Cebel’i Yemen’e vali olarak gönderirken kendisine söylediği şu sözlerdir: Onlara bildir ki, Allah Teala kendilerine zekatı farz kılmıştır. Zekat zenginlerinden alınıp fakirlerine verilir.“¹⁹¹

ab) Zekât’ın Sebebi ve Rüknu

Hanefilere göre:“Zekât’ın sebebi, nisap miktarını namı(büyüyen ve artan) bir mala sahip olmaktır. Bu büyüme fiilen olmasa da büyüme imkan ve kudretinin bulunması yeterlidir. Ay takvimi ile bu malı üzerinden bir yıl geçmesi şarttır, güneş takvimi ile değildir. Nisap miktarın malı, kulları tarafından talep edilen borcun dışında olması ve kişinin aslı ihtiyaçlarından artmış bulunması şarttır.

Bir şey bulunması sebep ve şartlara bağlıdır. Ancak sebebe vücup izafe edilmez. Mesela, bir kimse nisap miktarı mala sahip olmazsa ona zekât vermek gerekmez. Vakıflarda mülkiyet olmadığı için, vakıf mallarından da zekât vermek gerekmez. Bunun gibi düşmanların kendi ülkelerinde el koydukları Müslümna ait bir maldan bu kişinin zekât vermesi vacip değildir. Çünkü onlar bu mala el koymuşlar.

Burada nisaptan kastedilen, şer’in zekâtın farz oluşuna alamet olarak koyduğu, aşadaki bahislerde zikredilecek olan ölçülerdir. Bu ölçüler de ikiyüz dirhem yahut yirmi dinardır.

Buna göre kişinin teslim almaksızın ticaret için satın aldığı mala, teslim almadıkça zekat farz değildir. Çünkü mülkiyet tamamlanmaktadır. Mezheblerin ittifakıyla, aslı

¹⁸⁸ El-Bakara 2/110.

¹⁸⁹ Et-Tevbe 9/103.

¹⁹⁰ El’Enama 6/141.

¹⁹¹ Vehbe Zuhaylı, **İslam Fıkıh Ansiklopedisi**, Zaman Yayınları 1994.trc. Yunus Vehbi Yavuz ve Nurettin Yıldız 250-251.

ihtiyaçlardan olan elbise, oturulan ev, ev eşyası, binek hayvanları, savaşta kullanılan, silahları ve ilmi kitaplardan zekat vermek gerekmez. Ancak bunların sahiplerine ait olması,yani ilmi kitapların ilim ehline ilim ehline ait olması ve ticari maksatla bulundurulmaması gerekir. Zanaatkârların iş aletleri de zekât tabi değildir. Çünkü bunlara kiş 199inin ihtiyacıdır, temelde büyüyen ve gelişen mallar değildirler.¹⁹²

Zekât'ın Rükünü

Zekat'ın Rükünü: Nisabın bir parçasını maldan çıkarıp mal sahibinin o kısımdaki mülkiyetini sona erdirmek suretiyle fakire temlik etmek, ona bunu teslim etemektir.Yahut fakir adına birine teslim etmektir.Bu kişi de devlet yahut zekat memuru olabilir.

b. Muamelat Hükümü Olarak “ Zekat“

ba) Devlet Açısından“ Zekât “

Zekâtın devlet tarafından konusunda Yüce Allah Kur'an-ı Kerimde şöyle buyuruyor:

7) خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

“Müminlerin mallarından zekat al ki: Onunla kendilerini(malın kirinden) temizlemiş,(mallarını),berekletlendirmiş olursun.(Zekat verdikleri zaman da) onlara dua et. Çünkü senin duan onlar için bir huzur vesilesidir.”¹⁹³ Bu emir bizlere zekâtın mutlaka devlet tarafından alınarak dağıtılması gerektiğini haber vermektedir.

Zekâtın devlet eliyle toplanıp dağıtılmasında hem zekât veren hem de zekât alan ve hem de aracılığıyla gerçekleştirilmek istenen gayelere yönünde önemli faydalar vardır. Bunlara ancak devlet tarafından gerçekleştirilebilir. Bunları şöyle sıralayabiliriz

aa)Zekât vermesi gereken kimseleri kendi vicdanlarıyla baş başa bırakmayıp zekât vermeyenlere bir takım yaptırımlar uygulamak suretiyle zekât vermeye mecbur etmek.

bb.)fakirlerin zekât hakkını bireylerden değil de devletten alması suretiyle onurunu zedelememek.

¹⁹² Vehbe Zuhaylı, **İslam Fıkhı Ansiklopedisi**, Zaman yayınları 1994. III, trc. Yunus Vehbi Yavuz ve Nurettin Yıldız,252-253.

¹⁹³ Et-Tevbe,9/103.

cc.)Zekâtın önceden tespiti, toplanması, korunması, dağıtılması işlerinde ortaya çıkabilecek haksızlık ve karşılıkların önüne geçmek“.

dd.)Devletin yerine getirmek zorunda olduğu plan ve programlar için ihtiyaç duyduğu mali kaynaklara katkı sağlamak. Çünkü zekât İslam’da devletin önemli gelir kaynaklarından biridir.¹⁹⁴

3. Bir Dini Ahlaki Hüküm Olarak“Zekat“

Zekat, İslam’da ahlaki dayanışma açısından ibadetlerin en önemlisi ve temizin de esas konusu olması sebebiyle ayrı bir bölüm olarak ele almayı tercih ettik. Zekâtla yakın ilgisi bulunan sadakayı da bu bölümde ele alacağız.

Zekât lügatte, gelişme ve artma anlamındadır. Terim olarak ise; Yüce Allah’ın layık olanlara verilmek üzere farz kıldığı ve belirli şartlara göre zengin sayılan kişilerin malından alınan belirli bir miktara verilen isimdir.¹⁹⁵ Zekât belirli yerlere verilmek üzere toplanır. Zekat, âlimlerin büyük çoğunluğuna göre hicretin ikinci yılında farz kılınmıştır.

Kur’an-ı Kerim’de; **إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ**

“Zekâtlar: Allah’tan bir farz olarak yoksullara, düşkünlere, Zekat işlerinde çalışanlar, kalpleri İslam’a ısındırılacak, kölelere, borçlulara, Allah Yolunda olanlar ve yolda kalmışlar içindir. Allah bilendir, hakimdir.”¹⁹⁶ buyurulmaktadır. Kur’ an Kerim ilke olarak da fakirlere için bir hak vardır.”¹⁹⁷ **وَفِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِّلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ**

Bu ayetlerden anlaşılacağı üzere, Zekat almaya hakkı olanların başından; fakir ve yoksullar, düşkünlere, Zekat işlerinde çalışan ve çalıştırılan memurlar ve kalpleri islam’a ısındırılacak geliyor.

Ayrıca kölelikten kurtulacaklar, borçtan kurtulacaklar, Allah yolunda çalışmakta olanlar ve yolda kalmış olanlarda Zekât alma hakkına sahiptir.¹⁹⁸

¹⁹⁴ Özek Ali ,Karaman ,Hayreddin ; Aydın M .Akif, Erkal , Mehmet, **İbadet ve Müessesese Olarak Zekat**, (İSAV) İstanbul, 1984. S. 160.

¹⁹⁵el- Kardavî,Yusuf,**Fıkhu-z-Zekat**,Müessetü-r-Risale,Beyrüt, 2002,I,37.

¹⁹⁶ et-Tevbe, 9 /60

¹⁹⁷ ez-Zariyat,51 /19.

¹⁹⁸ Yazır Elmalılı, **Hamdi Hak Dini Kur’an Dili**, İstanbul ,IV, 366-375 .

Bir toplumun bireyleri arasında ortak yüce idallerin gerçekleşmesi ve her zaman hayata geçirilmesi isteniyorsa, bireyler ve gruplar arasında ekonomik anlamda belirli bir standartlaşma olmalı, sosyal sınıfların doğuşunu önlemek ister. Bu önleyici tedbirler arasında zekât en önemli konuma sahiptir.¹⁹⁹

Zekat, İslam'ın sosyal dayanışma sisteminin bir bölümüdür.²⁰⁰ Zekâtın oluşturduğu sosyal dayanışma sistemi, düzenli ve süreli olarak hükümetin(zenginlerden aldığı) yardımlara dayanmaktadır. Bu yardımların gayesi yeme, içme, barınma gibi alanlarda muhtaç olan herkese ihtiyacını karşılamaya yetecek kadar yardım sağlamaktır.²⁰¹ Bu ihtiyaç sahiplerine yardım yardım edip ellerinden tutmak, onlara etki ettiği gibi, birbirine bağlılığı sebebiyle bütün toplumda etki eder.²⁰² Toplum genel olarak etkileyen her şey dolayısıyla, farkında olsun veya olmasınlar bireyleri de etkilemektedir. Şurası bir gerçektir ki: bireyle toplumun hakları iç içedir. Çünkü toplum bireylerin toplamından başka bir şey değildir. Dolayısıyla bireyin şahsiyetini güçlendiren, yeteneklerini geliştiren maddi ve manevi güçlerini sağlamlaştıran her şey aynı zamanda toplumu güçlendirmekte ve geliştirmektedir. Muhtaçlara yardım etmek, fakir, miskin, borçlu ve yolcu gibi güçsüzlerin elinden tutmak onlara destek olmak, aslında hem bu ihtiyaç sahiplerine hem de bütün topluma etki etmektedir .

Zekât kurumu, toplumda sosyal sınıfları ortadan kaldıran önemli ve hayati bir görevi yerine getirmektedir. Toplumda malın varlıklı sınıflardan, daha fakir kesimlere aktarılması suretiyle, orta sınıfın çoğalıp güçlenmesi sağlamakta ve paranın ve malın zenginlerin elinde stok edilmesini önlemektedir.²⁰³

Zekât sayesinde Herkesin orta seviyede bir hayat sürmesini sağlamak, toplumda gelir farklarını azaltmakla mümkün olacaktır. Zekât, mülkiyeti belli ölçülere nispetinde faki ile zengin arasında bölüşterek mülkiyet dengesi meydana getirmektedir.²⁰⁴

Toplumun bütün mensupları orta veya buna yakın bir seviye çıkartılırsa, özellikle alt gelir seviyesindeki kimselerin ailelerinin ve kendilerinin geleceklerine güvensizlikle bakmalarını önlediği gibi, bu bireylere, insan olmaları sebebiyle bir değer olduklarını,

¹⁹⁹ Kurul, **Türkiye'de Zekat Potansiyeli**, (İ.S.A.V.), 1987, İstanbul, 128.

²⁰⁰ el-Kardavî, Yusuf, **Fıkhu-z-Zekat**, Müessesetü'r-Risale, C.II, 128.

²⁰¹ el- Kardavî, Yusuf, **a.g.e.** II. 881.

²⁰² Yavuz , Y.Vehbi , **İslam'da Zekat Müessesesi** , İstanbul 1983., 78.

²⁰³ Şeker, Mehmet, **İslam' da Sosyal Dayanışma Müesseseleri**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay, Ankara, 2000, 105.

²⁰⁴ Yavuz , Y.Vehbi, **İslam'da Zekat müessesesi** , 77.

diğer insanlardan sadece iktisadi gelir farkından başka bir farklarının olmadıkları kaanatini ve statü eşitliği düşüncesini telkin eder.²⁰⁵

İhtiyaçtan fazla mal ya da paranın elde tutulması, ya da atıl bir durumda bekletilmesi piyasada daralmaya yol açar; zekât bu noktada devreye girerek malın toplumun yararı için harcanmasını, yani yatırıma dönüşmesine aracı olarak, toplumda sınıfların oluşmasına mani olur. Diğer taraftan da onları birer üretici güç olarak yeniden ekokonomiye kazandırır.²⁰⁶ Zekât, ekonomi geliri düşük olan geniş sosyal kesimlere yeni ve ek satın alma gücü kazandırır.

Zekât, insan tabiatındaki cimrilik, kıskançlık, azgınlık, hırs kin ve yalnızlık kendini düşünme gibi kötü alışkanlıkları değiştirerek, bireyler ve gruplar arasındaki iktisadi çekişmeler ve düşmanlıkların azalmasına yardımcı olur.²⁰⁷

4. Bir İktisadi kurum olarak“ Zekât “

a. Zekâtın Kurumlaştırılmasının Önemi

Kur'an-ı Kerim'de zekâtın üçüncü harcama yeri, devlet tarafından zekâtı toplayıp dağıtmakla görevli olarak kurulan zekat kurumunun her kademesinde çalışan zekat memurlarının olduğunun belirtilmesi,²⁰⁸ gerek Hz.Peygamber gerekse halifeler döneminde zekat işleriyle uğraşmak üzere memurlar tayin edilmiş olması,²⁰⁹ zekatın bireylere barılmış bir görev olmadığını, aksine devletin control ve idaresi altında bu görevi üstlenmiş bir kurumun gerektiği gerçeğini açıkça ortaya koymaktadır.

Esasen toplumda bu kadar önemli bir yarar sağlayan ve toplumun iktisadi temelini oluşturan değerlerden biri olan zekatın, birey tarafından toplanarak amaçlanan hedefe ulaşması imkansızdır.²¹⁰

Çünkü zekât alınacak malları önceden belirleme ve bunları toplama, koruma, dağıtma v.b. işlerin düzenli olarak yerine getirebilmesi, gerçek ihtiyaç sahiplerinin belirlenmesi, atıl durumda bulunan servetlerin yatırıma dönüştürecek hem ekonominin

²⁰⁵ Er,İzzet, **Sosyal Gelişme ve İslam** ,199 ,Bursa,.118-119.

²⁰⁶ Kurul, **Türkiye 'de Zekat Potansiyeli**, İstanbul 1987. 131.

²⁰⁷ Özek, Ali ,Kahraman ,Hayreddin, Aydın M.Akif, Erkal, Mehmet, **İbadet ve Müessesesi Olarak Zekat**, 1984,İstanbul. 28.

²⁰⁸ et-Tevbe , 9/60.

²⁰⁹ el-Buhari ,**Gazveti Taif** , IV,204 ; İbn Sa'd , Et-Tabakatü'l-Kübra li İbn Sa'd ,,Darü-s-Sadr ,Beyrüt II , s. 160.

²¹⁰ Yuvuz ,Y.Vehbi, **İslam'da Zekat Müessesesi**,469.

hem de sanayinin gelişimine katkı sağlanması ve daha pek çok görev ancak kurumlar aracılığıyla sağlıklı bir şekilde yürütülebilir. Bütün bunları zekâtın kurumlaştırılmasının önemini belirtmektedir.

b. Zekât kurumunun güçlenmesi ve zayıflanması sebepleri

Zekât aslında sabit kararlaştırılmış bir hak, Allah'ın kesin emri ise de ödenmesi bireylerin arzu ve iradelerine bırakılmış bir hak değildir. Aksine Hz.Peygamber devlete maddi güç sağlamak amacıyla onu bizzat almakla emrolunmuştur. Bu emre dayanarak Hz.Peygamber, müminlerin mallarının korumak ve dağıtmak üzere birçok memurlar tayin etmiştir.

Bu durum Hz.Ebu Bekir ve Hz.Ömer döneminde de bu şekilde devam etmiştir. Ancak Hz.Ösman dönemine gelindiğinde İslam Devletinin gelirleri kapsamına giren mallar çoğaldı. Bu sebeple ticari mallarının ve paranın tespiti ve kontrolü güç bir durum arz etmeye başladı. Bunun üzerine Hz.Osman Batini(görünmeyen) malların zekatının ödenmesini bireylerin isteğine ve ermine bıraktı. Bu da devletin zekâtla olan ilişkisinin kısmen de olsa kesilmesine yol açtı.²¹¹

Kaynaklar incelendiğinde zekâtın toplanıp dağıtılmasındaki değişikliklerin, Hz.ösman'ın şehit edilmesiyle İslam tarihinde ortaya çıkan idari, siyasi ve toplumsal karşılıkları sebebiyle başladığı görülecektir.

Emeviler, Abbasiler ve Osmanlılar döneminde emval-ı zahire diye tanımlanan zirai ürünler(öşürler), Zekâü'l-Mevaşi yani büyük ve küçükbaş hayvanların zekatı, madenlerin ve su ürünlerinin zekatı devle tarafından toplanmıştır. Emval-ı Batine diye tanımlanan altın, gümüş, ticaret malları ve diğer servetlerin zekatı ise mükellefler bırakılmıştır. İşte bu uygulama zekat verecek zenginlere ile zekat alan fakirlere karşı karşıya getirmiş ve İslam'ın bu yüce prensibinin Müslüman olan ya da olmayan pek çok kimse tarafından eleştirilmiştir.

Oysa İslam ilk dönemlerdeki uygulamalarda görüldüğü gibi hiçbir zaman zengin ile fakiri karşı karşıya getirmemiş bu ilişkiyi sağlamada mükemmel bir sosyal güvenlik

---

²¹¹Yavuz, Y.Vehbi, **İslam'da Zekat Müessesesi** ,468.

kurumu olan zekâtı devreye sokmuştur.²¹² Bu uygulamanın terk edilmesi ile devletin zekâtla ilişkisi kesilmiş ve zekât kurumu giderek zayıflamıştır.

Zekât kurumunun zayıflanmasının bir diğer nedeni de toplumların dinin emirlerine yaşama konusunda duyarlı olup olmaması ile ilgilidir. Dolayısıyla zekat kurumunun Hz.Peygamber döneminden itibaren zayıflamaya başlayarak günümüzdeki şeklini aldığını söylemek de yanlış olur. Yani Allah'ın emirlerini yerine getirip getirmeme konusunda toplumu oluşturan bireyler ne derece titiz davranıyorlarsa zekât kurumu da o derece güçlü olarak toplumdaki dengeleri sağlama görevini yerine getiriyordur. Örneğin Orhan Gazi dönemindeki halkın refah seviyesinin son derece yüksek oluşu sebebiyle zekât verilecek kimse bulunamamıştır. Yani toplum bir bütün halinde rahat bir yaşam seviyesine ulaşmıştır.²¹³

bb-Fertler Açısından“Zekat“

1) Birey Açısından Zekât

ab)Zekât Cimrilikten Temizler

Zekât kişiyi cimrilikten temizler, kurtarır. Cimrilik insan ruhunda var olan öyle bir duygudur ki, kişi bu duyguyla sahip olduklarından yalnız kendisi yaralanmak, başkalarına hiç kaptırmamak ister. Kur'an-ı Kerim'de **وَكَانَ الْإِنْسَانُ قَتُورًا** “ İnsanoğlu pek cimridir“²¹⁴ buyurularak bu duygu işaret edilmiştir. İnsanoğlunun bu duygusuna galip gelmesi, ona kendisini köle etmesine gerekir. Aksi halde bu duygu, insanların yalnız kendisini düşünmesine, vatan, aile, şeref ve haysiyet gibi sahip olduğu bütün değerleri bu duyguya kurban etmesine yol açar. peygamberimiz “ Üç helak edici (duygu) vardır ki bunlar da boyun eğilen cimrilik, peşinden gidilen arzu ve kişinin kendisini beğenmesidir .²¹⁵ buyurmuştur. İşte zekat kişiyi bu hastalıktan kurtaran etkili bir ilaçtır. Allah'ın emrine her sene elindeki bir kısmını hak sahibi kimselere veren kimse başkalarına vermeye alışır; maddenin ve menfaatin esiri olmaktan kurtulup onlara Hakım duruma gelir. Böylece kişi

²¹² Kurul ,**Türkiye’de Zekat Potansiyeli** , s. 16

²¹³ Neşri Mehmet , **Kitab-ı Cihan-Nüma** , Neşri tarihi yay . Unat faik Reşit ,Köymen Mehmet A. Türk Tarih Kurumu , Ankara 1995, I .181.

²¹⁴ el- İsrâ,17 /100.

²¹⁵et-Teyisir , **Şerhu'l-Camiu's-Sağir**,Beyrût, c. I , s.570.

Allah'tan başka hiç bir kimseye kölelik etmemiş olur. وَمَنْ يُوقِ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

Kim nefsinin cimriliğinden korunursa işte onlar kurtuluşa erenlerdir.²¹⁶

ac.) Zekat Allah'ın Ahlakıyla Ahlaklanmayı Sağlar:

Rahmet, İhsan, hayır ve cömertliğin bol olması Allah'ın sıfatlarından. Kişi cimrilikten kurtulup, Allah yolunda vermeye ve harcamaya alıştığıında Rabbanî olgunluğun ufuklarına yaklaşmaya başlar.

Fahrudin Razi şöyle demektedir:“Nefs-i natıkanın yani insanı insan yapan ruhi verliğin iki kuvveti vardır: Nazarı ve Ameli. Nazarı Kuvvetin kemali Allah'ın emrine saygı ve bağlılıkta, ameli kuvvetin kemali ise Allah'ın yaratıklarına şefkattedir. Allah zekatı farz kıldı ki ruh bu kemale ulaşabilsin Bu da insanlara iyilik yapamak, onlara hayrı ulaştırmaya gayret dolayı Hz. Peygamber “Allah'ın ahlakıyla ahlaklanınizi” buyurmuştur.²¹⁷

İnsan gönüllere yerleştirdiği bu yüce duygu, insan verdiği bu yüksek ahlak neticesindedir ki islam dünyasının her tarafında birer sadaka-i cariye (devam eden hayır kuruluşu)olan çeşitli vakıflar kurulmuş, her din ve tabakadan insanlara ayrımı yapmaksızın her türlü yardım eli uzanmıştır.

ad) Zekât Allah'ın Nimetine Bir Şükürdür

Her nimetin bir şükür vardır. Zekât da Allah'ın kişiye ihsan ettiği zenginliğe karşı bir şükürdür. Gazzalı der ki:“Allah'ın kuluna bedeninde ve malında ihsan ettiği nimetler vardır. Bedeni ibadetler beden nimetinin, mali ibadetler de mal nimetinin bir şükürdür .”²¹⁸ Şükür Allah'ın ihsan ettiği nimet cinsinden olmalıdır ki karşılık olsun. Bu yüzden zekât Allah'ın verdiği mala karşı en güzel bir şükürdür.

ae) Zekât Zengin'in Şahsiyetini Geliştirir

Zekat, kişinin şahsiyetinin gelişip yücelmesine de yardım eder. Başkalarına yardım eden, iyilik yapan kimse yapmış olduğu bu iyilikle kendisininin yüceldiğini, ruhunun temizlendiğini, gönlünün genişlediğini hisseder. O bu Hareketleriyle aynı zamanda

²¹⁶el- Haşr , 59 /9.

²¹⁷er-Razi,Mefatih-u-l-Gayb, XVI,101.

²¹⁸el-Gazzali, İhya'u Ulumi'd-Din.I,193.

cimriliğine ve nefsanı zaaflarına karşı da galip gelmiş olur. Bunların sonucu ise onun şahsiyetinin gelişmesi ve yücelmesi demektir .

af.) Zekât Sevgi Doğurur

Zekât, zenginle fakir arasında kuvvetli bir bağ, derin bir sevgi meydana getirir. Fakire yardım elini uzatan, servetin Allah'ın takdiri meselesi olduğunu, onun kişiye bir üstünlük sağlamadığını idrak eden, insanların en iyisinin, zengin olsun, fakir olsun Allah'tan en çok çekinen kimse olduğu şuuruna varan, böylece fakire sadece fakir olduğu için yukardan bakmayan kimsedir. fakir ve kazancından bir kısmını kendisine veren, çok kazandıkça daha çok verecek olan zengine ve servetine düşman gözlerle bakmayacak, kendisine şefkatle muamele eden bu insana karşı sevgi besleyecek, hayır duada bulunacaktır. Hz.Peygamber“ mallarınız zekâtla koruyunuz “derken bu manaya da işaret etmek istemiştir.²¹⁹

ag)Zekât Malı Temizler

“Zekât malı temizler ve onun Artıp gelişmesine sebep olur“dendiğinde şüphesiz bununla kastedilen helal maldır. Yoksa çeşitli şekillerde haram yoldan kazanılan malı zekat temizleyip artırmaz.

Haram yoldan para kazanan bazı kimseler zannederler ki, kazandıklarından bir kısmını sadaka olarak verilirse Allah katında makbul ve insanlar nazarında beraat etmiş olacaklardır. Hz.peygamber böyle düşünenlerin ne kadar yanıldıklarını şu hadis-i şeriflerinde açıkça ortaya koyar: Allah temizdir, ancak temizi kabul eder .”²²⁰ Haramdan mal biriktiren sonra da ondan sadaka veren kimseye bir mükafat yoktur. üstelik o haram kazancın vebali de onun omuzlarındandır .”²²¹ Kurtubi demektedir ki Allah haramı sadaka olarak kabul etmez. Çünkü haram kazanç esasen ondan sadaka verenin mülkü değildir. O, Onda tasarrufta izinli değildir.

ah) Zekât Malı Artırır

İlk bakışta malı eksiltir görünmesine rağmen zekat aslında malın artmasına vesile olur. Allah'ın emrine uyarak zekatını veren ve böylece Allah'ın rızasını ve fakir fukaranın hoşnutluğunu ve duasını alan kimsenin malında bir bereket bir artırma olacağı gibi, fakire

²¹⁹ Ali Özek, Hayreddin Karaman, M.Akif Aydın ve Mehmet Erkal, **İbadet ve Müessese Olarak Zekat** , İstanbul 1984, 189.

²²⁰el- Müslim, **Zekat** , 64.

²²¹el- Kardâvî, **Kitabu-z-Zekat**, II,869.

verilen zekat onda devamlı kalmayıp piyasaya döneceğinden neticede piyasanın bu hareketliliğinden çoğunluğu وَ مَا أَتَيْتُمْ مِنْ زَكَاةٍ تُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُضْعِفُونَ tüccar olan zekat verenler de yararlanacaklardır. Kur'an-ı Kerim'de

Allah rızasını isteyerek verdiğiniz zekata gelince, işte zekat veren o kimselere(sevaplarını ve mallarını) kat kat artıracaklardır .²²² يَمْحَقُ اللَّهُ الرِّبَا وَيُزِيلُ الصَّدَقَاتِ

“Allah Faizi mehveder (Faizi karışan malın bereketini giderir) Sadakalar çoğaltır (İçinden sadaka verilen malları bereketlendirir).²²³ buyurulmaktadır.

2) Toplum Açısından Zekât

aa) Zekât Toplumsal Çatışmayı Önler

İslam'ın önemli hedeflerinden birisi zengin ve fakiriyle bütün kesimiyle toplumun sevgi ve saygı birlik ve beraberlik içinde yaşamasını temindir. Toplumda bu tür duygu ve erdemler ver olduğu sürece basit menfaatler kin ve düşmanlık doğurmayacak, toplumda huzur ve güven hâkim unsuru olacaktır. Hemen her toplumda zengin ve fakir kesimler bulunduğu göre, bunların birbirlerinin hak ve hukukunu gözetmemesi süreç içinde gerilim ve gerginliğe sebep olacaktır. Bunun için zengine fakir olmasının engelenmesi gerekir. Zekât toplumda muhtaç kesimle belli bir birikime sahip zengin kesim arasında muhtemel olan gerilimin önlenmesinde önemli yer tutan paylaşımdır. Zekât ve sadaka gibi yardımlaşma ve paylaşma bilincini diri tutan ibadetlerin ihmalı, temel ihtiyaçlarını karşılamakta güçlük çeken kesimlerin gerginleşmesine, kendilerine duyarsız ve bigane kalan kesimlere karşı kin ve nefret beslenmelerine neden olacaktır. İşte bu noktada zengin malından muhtaç kesimlere kanalize ettiği zekât ve sadaka gibi yardımlar toplumun bu kesimleri arasında işaret edilen muhtemel gerilim ve çatışmaların önüne geçecektir²²⁴

ab) Zekât Sosyal Güvenliğe Katkı Sağlar

İnsanın gerek ferdi gerekse toplum hayatında huzurlu ve mutlu bir hayat sürebilmesi için muhtaç konumda kaldığında kendisine el uzartacak yardım edebilecek fertlerin varlığı önemlidir. İslam toplumunda yardımlaşma ev paylaşma müminlerin önemli

²²² er-Rum ,30/39.

²²³el- Bakara , 2 /276.

²²⁴ Ali Özek Hayreddin Karaman M.Akif Aydın Mehmed Erkal ,**İbadet ve Müessese Olarak Zekat**, İstanbul 1984, s.194.

bir vasfıdır. İslam toplumunda yardımlaşma ev paylaşma müminlerin önemli bir vasfıdır. tek bir bedenın uzuvlarına benzetilmiştir. Bu itibarla sosyal statü ve konumu her ne olursa olsun ekonomik gücü ya da gelir düzeyi zayıf Müslüman ihtiyaçlarının karşılanmasında sefalet, yalnızlığa terk edilmez. Sosyal dayanışma sisteminin temelini oluşturan zekatın fakir, kimsesiz, muhtaç, yetim, yolda kalmış ve borçlu gibi yardıma muhtaç bütün sınıfları kapsayacak kadar geniş olması İslam dininin toplumsal bütünleşme, kaynaşam ve dayanışmaya büyük bir önem atfettiğini gösterir. Zekât, sosyal güvenliğin finansmanında herhangi bir zarar ve felakete uğrayan insanlara yardım elinin uzatılmasında mükemmel bir araçtır.²²⁵

ac) Zekat Ve İktisadi Hayat

Zekat insanların ellerinde bulunan servetlerin atıl beklememeleri, iktisadi hayata katılmaları için teşvik edici bir unsurdur. İslam servetin atıl bekletilmesini hoş görmez. Kur'an-ı Kerim'de “ وَالَّذِينَ يَكْتُمُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يَنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ” “ O altın ve gümüş biriktirip de Allah yolunda onu harcamayanlar yok mu, onları elem verici bir azapla müjdele.”²²⁶ Buyrulmuştur.

Servetin biriktirilip atıl bekletilmesini hoş görmeyen İslam, zekât vasıtasıyla da bu atıl beklemenin önüne geçmek istemiştir. Zira her sene malını eksiltmemesi için onu atıl olarak bekletmeyecek, iktisadi hayata katılmak ve srvetini işletmek zorunda kalacaktır ki bu da iktisadı hayata belli bir canlılık getirecektir. Hz.Peygamber “Yetimlerin maları ile ticaret yapınız, ta ki onları zekat yemesin “ buyurmuştur.²²⁷

3) Tasavvuf'ta Zekât Kavramı

a. Zekâtın Faziletleri ve Âdabı

Birkimse, zekât kendisine farz olur olmaz ilk vaktinde zekâtını vermelidir. Zekâtın senesi dolup farz olmadan önce verilmesi daha faziletlidir. Bu, özellikle zekâtın verilmesi gereken bir yeri bulunca yapılmalıdır. Mesela, Allah yolunda cihad eden bir gazi, vakti gelmiş fakat ödenemeyen bir borç, bir cihada, ihtiyaç içine düşmüş fazilet sahibi bir fakir yahut garip bir yolcu ve benzeri ihtiyaç sahipleri görüldüğünde bu kimselere vaktinden evvel zekâtını vermek, bunu güzel bir fırsat görüp değerlendirmek daha faziletli ve daha bereketlidir.

²²⁵ A.g.e. s.195.

²²⁶et-Tevbe,9/34.

²²⁷ Ali Özek, Hayreddin Karaman, M.Ali Aydın, Mehmet Erkal, **İbadet ve Müessese Olarak Zekat**, İstanbul 1984. 195., İmam Malik, Muvatta, **Zekat**, 12 .

Böyle davranmak, hayırlı işlere koşmak, iyilik ve takvada yardımlaşmak olur. İnsan başına gelecek kötü durumlardan emin olamaz. Çünkü gayri getirmekte birçok afetler mevcuttur. Dünyanın nice felaket ve sıkıntıları vardır. Nefis durmadan hal değiştirir kalp devamlı değişim içindedir; bunun için fırsat ele geçer geçmez hayrı yerine getirmelidir. Zekât veren kimse, zekât vermede yılbaşı olarak ramazan veya zilhicce aylarından birisini belirlerse, bu daha faziletlidir. Çünkü bu iki ayın birçok faziletleri ve hususiyetleri vardır.

Yüce Allah ramazan ayını Kuran'ın indirilmesine tahsis etmiş ve onda bin aydan daha hayırlı olan kadir gecesini koymuştur. Ayrıca kullarına farz kıldığı oruç ibadetinin eda edileceği zaman olarak da ramazan ayını seçmiş ve o ayı evlerinde/ camilerde yapılan özel ibadetlerle şereflendirmiştir.

Mücahide bu ay hakkında şöyle demiştir: “ Ramazan demeyiniz çünkü o Allah'ın isimlerinden biridir. Fakat “Şehir-i Ramazan / Ramazan ayı deyiniz.”

İsmail bin Ebi Ziyad, bu sözün merfu olarak rivayet edilen / Hz. Peygamber'e ait bir hadis olduğunu bildirmiştir. Zilhicce ayına gelince, bu ay dışındaki herhangi bir ayın, içinde şu beş fazileti topladığını bilmiyoruz:

Zilhicce ayına gelince, bu ay dışındaki herhangi bir ayın, içinde şu beş fazileti topladığını bilmiyoruz:

O içinde savaşın haram kılındığı aylardan biridir.

Hac ayıdır

Onda Haccü'l- Ekber / en büyük hac günü vardır

Onda eyyam-ı ma'lumat denilen faziletli on gün vardır

Sayı günler / Yüce Allah'ın tekbiri emrettiği teşrik günleri de bu aydadır

Ramazan ayında zekatın verileceği en faziletli günler son on günüdür. Vera / Takva ehlerinden bazıları her sene bir ay öne almak suretiyle verilmesini ve sene başından sonraya bırakılmamasını müstehap görmüşlerdir.

Çünkü bir kimse zekatını her yıl belirli bir ayda verirse, gelecek seneki aynı ay aslında on üçüncü ay olur. Bu da zekâtın geç verilmesi demektir.

Âlimler şöyle demişlerdir. Mesela bir kimse, bu yıl zekâtını Recep ayında verirse, gelecek yıl zekâtını cemadiyel-ahir ayında vermelidir. Böylece bir sene geçirmemiş olur.

Buna göre, bu yıl zekâtını Ramazan ayında veren bir kimse, gelecek yıl Şaban ayında vermeli ki, seneye bir şey eklememiş olsun. Bu şekilde hareket etmesi daha güzeldir²²⁸.

b. Zekât ve İhlâs

İhlâs sahibi insanlardan birisi, vereceği şeyi fakirin önüne veya yoluna bırakır veya görüp alabileceği şekilde onun oturduğu yere koyardı. Fakir onları alır; fakat sahibinin kim olduğunu bilmezdi.

Diğer birisi de vereceği şeyi fakirin cebine o uyurken gizlice koyardı. Ben böyle yapan bir kimseyi gördüm.

Zekâtını başkaları vasıtasıyla fakire vererek durumunu gizlemeye çalışan müslümanların sayısı sayılmayacak kadar çoktur.

Bir hadiste şöyle rivayet edilmiştir:“Gizli sadaka veya gece verilen sadaka Rabbin gazabını söndürür.”

Yüce Allah zekâtın gizli olarak verilmesinin daha faziletli olduğunu haber vermiştir Fazileti yanında bu sadaka günahlara keffaret olur. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

“Sadakayı gizli olarak fakirlere verirseniz, bu sizin için daha hayırlıdır. Bu günahlarınıza keffaret olur.”

Bir Fakir, fakirliğini açıkça söyler, istemek için elini açar, iffet ve şerefini koruma yerine dilenmeyi ve zilleti tercih ederse, bu durumda senin de ona yapacağını iyiliği açıklamanda bir mahzur yoktur.

Eğer, sünnete uyarak, ya da bu konuda başkalarına örnek olup sana uyulsun niyetiyle zekâtını açıktan verir, diğer insanlar için bir teşvik olmasını düşünürsen, bu güzeldir. Böylece diğer müslümanların da zekât vermede seninle yarışmasını temin etmiş olursun. Bu, ayrıca fakirleri doyurmak için teşvik etmeye girer. Allahu Teala bizleri buna teşvik etmiştir .

“Size verdiğimiz rızıklardan açıktan ve gizli olarak infak ediniz”ayeti hakkında şunlar söylenmiştir: Gizli olarak verilecek şey, nafîle sadakalar; açıktan verilecek ise farz kılınan zekâttır.

---

²²⁸ Ebû Talib el-Mekki, **Kutu'l-Kulub (Kalplerin Azığı)**,III,trc.Dilaver Selvi, İstanbul 2011 , altıncı baskı, Semerkand yayınları ,450-455.

“Malınızın zekâtını veriniz ve Allah için karz-ı hasende bulunun güzelinden borç verin.” Ayeti hakkında da şöyle denmiştir: Karz-ı hasen nafîle cinsinden olan ibadetlerdir. “O helal maldır” diyenler de olmuştur şu ayette hasen kelimesi helal anlamında kullanılmıştır:

“ O bana tarafından hasen güzel helal bir rızık ihsan etti.

Allahu Teâlâ bir ayette şöyle buyurmuştur: “ Sadakayı gizli olarak fakirlere verirseniz, bu sizin için daha hayırlıdır. Bu günahlara keffaret olur.”

Bir fakir, fakirliğini açıkça söyler, istemek için elini açar, iffet ve şerefini koruma yerine dilenmeyi ve zillet tercih ederse, bu durumda senin de ona yapacağın iyiliği açıklamanda bir mahzur yoktur. Eğer, sünnet uyararak, ya da bu konuda başkalarına örnek olup sana uyulsun niyetiyle zekâtını açıktan verir, diğer insanlar için de bir teşvik olmasına düşünürsen, bu güzeldir. Böylece diğer müslümanların da zekât vermede seninle yarışmasını temin etmiş olursun. Bu, ayrıca fakirleri doyurmak için teşvik etmeye girer. Allahu Teâlâ bunu teşvik etmiştir.

“Size verdiğimiz rızıklardan açıktan ve gizli olarak infak ediniz ” ayeti hakkında şunlar söylenmiştir:

Gizli olarak verilecek şey, nafîle sadakalar; açıktan verilecek ise farz kılınan zekattır. Malınızın zekâtını veriniz ve Allah için karz-ı hasenede bulunun/ güzelinden borç verin.” Ayeti hakkında da şöyle demiştir: Karz-ı hasen nafîle cinsinden olan ibadetlerdir.” O helal maldır” diyenler de olmuştur Şu ayette hasen kelimesi helal anlamında kullanılmıştır:

“ O bana tarafından hasen/ güzel /helal bir rızık ihsan etti.” Allahu Teala şöyle buyurmuştur:

“Zekatınızı açıktan verirseniz o ne güzeldir.” Görüldüğü gibi burada sadakayı açıktan verenler methedilmiştir. Ancak bu durum, açıkça isteyen, elini açıp dilenen insanlara karşı açıktan verildiği zaman güzel olur. Nitekim ayette:

“Eğer onu fakirlere gizli olarak verirseniz bu sizin için daha hayırlıdır.” buyrulmuştur.

Bu fakirler, insanlardan istemeyi ve hallerini gizlemek isteyen fakirlerdir. Bu kimseler, fakirlerin içinden seçilmiş kullardır. Haya ve iffetlerinden dolayı nefislerini

ortaya koymazlar/ hallerini kimseye açmazlar. Öyleyse, kim halini açığa vurursa, sen de ona yaptığın hayrı açıktan yapabilirsin; kim halini gizlerse, sen de ona yaptığın hayrı gizle.

Bu anlatığımız, günah işleyen kimsenin ayıbını ortaya koymasına benzer. Yaptığı kusurları senden gizleyen bir kimsenin ayıplarını ortaya çıkarman/ açıklaman haramdır. Fakat bir kimse yaptığı kötülüklerini açıktan yapar ve onları halka açıklarsa, bu durumda onu kötülüklerini açıklamanda bir sakınca yoktur. Nitekim bir hadiste şöyle buyrulmuştur;

“Üzerinde haya/ utanma perdesini atıp açıkça günah işleyen bir kimsenin gıybetinde bir günah yoktur.”²²⁹

C.)Zekât ve Allah Rızası

Kişinin en çok sevdiği ve nefsinin kendisi için ayırıp tercih ettiği en iyi maldan zekat/ sadaka vermesi daha faziletlidir. Böylece Yüce Mevla’sının emrettiği gibi onun için olanı tercih etmiş olur. Allah Teala, kendisi için infak edenlerin halini bir misalle anlatmış ve bu konuda şöyle buyurmuştur

“Kazandığınız şeylerin güzel/ helal olanlarından infak ediniz. Size verilse gözünüzü yummadan almayacağınız kötü malı, hayır diye infak etmeye kalkışmayın.”

Yanı malınızın değersiz olanlarını ayırıp Allah için vermeye kalkışmayınız. Öyle ki bu mal sizden birine verilmiş olsa onu ancak istemeyerek ve verenden utanarak alır.

Nefsinizin güzel bulmadığı yahut ilerisi için biriktirmeyi kötü gördüğü, yahut başkasından dolayı aldığı veyahut şerefinden dolayı kölelerinden birisine hediye etmeyi güzel görmediği değersiz malları zekat ve sadaka olarak Allah için vermeye kalkışmayın. Böyle yaparsanız, nefsini veya senin gibi bir köleni Yüce Mevla’na tercih etmiş olursun. Bu, kötü edeptendir. Kötü edep ile hiçbir ibadet yerine gelmiş olmaz.

“ Verdiğinin kat kat fazlasını kendisine ödemesi için Allah için karz-ı hasen/güzel borç verecek yok mu?”

Ayetinin tefsirinde şöyle denmiştir: Allah için verilecek güzel borç, helal maldır. Çünkü Allahu Teala temizdir; ancak temiz olanı kabul eder.

“Eban’ın Enes’ten (r.a) rivayet ettiği bir hadiste şöyle buyrulmuştu: “ Harama bulaşmadan kazandığı maldan infak eden kula müjdeler olsun.”

---

²²⁹ Ebû Talib el-Mekki, **Kutu’l-Kulub (Kalplerin Azığı)** ,III,trc.Dilaver Selvi ,İstanbul 2011, altıncı.baskı, Semerkand yayınları , 456-457.

Bir hadis-i şerifte de şöyle buyrulmuştur: “ Bir dirhem sadaka (sevabı), yüz bin dirhem sadakadan öne geçti.”

Allahu Teala, sevmedikleri mallarını Allah’a tahsis eden ve asılsız olarak en güzel sonucun kendilerine ait olduğu yalanını söyleyenleri tehdit etmiş ve onların yalancı olduğunu şöyle açıklamıştır:

“ Kendilerinin sevmediği şeyleri Allah için ayırıyorlar. Dilleri de en güzel sonucun kendilerinin olduğunu söyleyerek durmadan yalan söylüyor. Hiç şüphesiz onlar için ateş vardır.” Yani Cehennem onlara hak olmuştur.²³⁰

d)Veren ve Alan Açısından Zekât

Bir fakire sadaka verdiğin zaman sana dua ederse aynı şekilde sen de onun için dua et! Böyle yaparsan, senin duan onun duasına karşılık olur. Böylece verdiğin sadakanın sevabı sana kalmış olur. Aksi halde onun duası senin ona yaptığın iyiliğe karşılık olur. Aksi halde onun duası senin ona yaptığın iyiliğe karşılık olur. Âlimler bu durumdan sakınırlardı. Ayrıca bu, tevazuya daha yakın bir davranıştır.

Biz, senin fakire ulaştırdığın hayırdan dolayı dua ve teşekkür gibi bir karşılığı hak etmiş olduğunu düşünmüyoruz. Çünkü sen Yüce Allah tarafından sana farz kılınan bir ibadeti yapmaktasın veya Yüce Rabbinin o kimseye takdir ettiği rızkını ulaştırmaktasın.

Hz. Aişe ve Ümmü Selem’e (r.anhüma) bir fakire herhangi bir yardım gönderdiklerinde zekatı götüren elçiye, fakirin yaptığı duayı aklında tutmasını söylediler. Sonra kendileri aynı duayı o fakir için yapardı ve:“ Sadakamızın sevabının bize kalması için böyle yapıyoruz” derlerdi. Hz. Ömer ve oğlu Abdullah da böyle yapardı.

Kendisine bir hayır yaptığın fakirden sana dua etmesini beklemen ya da ondan bunu istemen uygun değildir. Ayrıca ona yaptığın iyilikten dolayı seni hayırla anmasını ve övmesini de istememelisin. Bu beklenti sende ileri seviyeye ulaşır ve kalbinde kuvvetlenirse amelini iptal eder.

²³⁰ Ebû Talib el-Mekki,**Kutu’l-Kulub (Kalplerin Azığı)**,III,tc.Dilaver Selvi, İstanbul 2011, altıncı.baskı, Semerkand Yay. S. 458-459

Her ne kadar fakirin sana dua etmesi veya kendisine yaptığın iyiliğe karşılık seni hayırla anma görevi varsa da, o bununla Allah' ın kendisine emrettiğini yapmakta ve O'na kulluk etmektedir. Dolayısıyla sen, sana yapacağı teşekkürü onun üzerindeki bir hakkın olarak görmemelisin. Fakire herhangi bir iyilik yaptığın zaman, bunu güzel edeple, yumşaklıkla, lütufla, tatlı sözlerle ve alçak gönüllülükle yap.

Edepli sahipleri bir fakire herhangi bir şey vermek istediklerinde ellerini açarak verirlerdi. Bunu, fakirin elinin kendi ellerinin üstünde olması ve böylece onun kendilerinden daha üstün olduğunu göstermek için yaparlardı.

Bazıları da verecekleri şeyi fakirin önüne/ yere koyup bunu kabul etmesini isterlerdi. Böylece bir bakıma kendileri isteyici duruma gelirlerdi. Fakiri Yüceltmek için, ona verdikleri şeyi elleriyle uzatarak vermezlerdi. Bu durum kulun Rabbini yakinen tanıdığını ve ibadetinde güzel edep içerisinde olduğunu gösterir.

Kim yaptığı iyiliğin karşılığı olarak fakirin kendisini övmesini isterse bu övgü onun amelinden elde edeceği payıdır ve böylece yaptığı hayrın sevabı yok olur.Hatta, Allah için yaptığı bir amelde ve Allah'ın onun eliyle kuluna gönderdiği bir rızıkta fakirin kendisini övmesini istediğinden dolayı günah bile kazanır. Bundan kendisini kurtaran kimsenin hali ne kadar güzel olur.

Fakirin kendisine iyilik yapan kimseye bir teşekkür olarak özel dualar etmesi müstehaptır. Bunu bir edepten ve Mevla'sının ahlakı ile ahlaklanmak için yapmalıdır. Allahu Teâlâ yapılan verme işinde kulunu bir vasıta olarak görmekte ve bundan dolayı kulunu övmektedir. Fakir kimse kendisine iyilikte bulunana şöyle dua etmelidir:

“Allah, salih kullarının kalpleri içerisinde senin kalbini de temiz etsin. Hayırlı insanların ameli içerisinde senin amelini de bereketli ve sevabı çok etsin. Şehidlerin ruhları içerisinde, senin ruhuna da rahmet etsin.”

Böyle yapmak, insanlara bir teşekkür, onlar için dua ve güzel övgüde bulunmaktır. Kendisine bir şey vermedikleri zaman onları kötülememesi de bir çeşit teşekkürdür. Hayır sahibinin verdiğini alırken onları ayıplamak da teşekkürdür. Hayır Sahibinin verdiğini alırken onları ayıplamamak da teşekkürün ayrı bir şeklidir. Bu söylediklerimizi, şu hadis-i şeriften anlıyoruz:

“Kendisine iyilik yapan insanlara teşekkür etmeyen kimse, Allahu Teala'ya şükretmiş olmaz.”İnsanlara teşekkürde, hayra vasıta yapılan şeyleri kabul etmek, nimetin

ortaya konulmasında güzel edeple muamele etmek ve nimet veren Yüce Allah'ın ahlakı ile ahlaklanmak mevcuttur. Çünkü Allah insanlara nimetlerini ihsan etmiş sonra onlara bir ikram olarak şükürlerine bol sevapla karşılık vermiştir.

Bir haberde şöyle rivayet edilmiştir: “ Yakın sahibi kullar, kendilerine verilen bir nimette önce Allah'ın elini (rahmetini) müşahede edip O'na şükreder. Sonra bu iyiliği yapan muttaki kimselere teşekkür ederler. Çünkü Yüce Mevla onları için bir hamd sebebi ve onun rızıkı için bir vasıta yapmıştır.” Bir hadis-i şerifte şöyle buyrulmuştur :” Size kim iyilik ederse onun iyiliğine benzer bir iyilikle karşılık veriniz. Eğer buna imkanınızı olmazsa, iyiliğine karşılık olduğunu kanaat getirinceye kadar hayır sahibine dua ediniz.”

İnfaktan dolayı Allah'a şükretmek ise, o malın hiçbir şeriki olmadan Allah'tan geldiğine kesin olarak inanmak ve o mal ile Allah'a ibadet etmeye çalışmakla olur.²³¹

Salihlere Yapılan Hayrın Fazileti

Ariflerin kabul ettiği sadaka ve zekâtlardan dolayı sevinmek gerekir. Çünkü bu, Allahu Teala'nın kabulünün işaretidir. Zira Allahu Teala'yı layıkıyla bilen bir arif, konuştuğu zaman Allahu Teala'dan izin alarak hareket eder. Böyle birininin zekat ve hayrı kabul etmesi, başkalarının kabulüne benzemediği gibi, onun hayrı geri çevirmesi de başkasının geri çevirmesine benzemez. Çünkü arifin Allahu Teâlâ'dan elde ettiği ilim ve delil, diğerlerinin delilinden daha sağlam ve daha yüksektir. Çünkü arif, ilahi yardıma ve hatadan uzak kalmaya diğer fakirlerden daha yakındır.

Kardeşlerimden biri bana şunu anlattı: Mekke'de bir fakir, zenginlerden birinin verdiği malını geri çevirmişti. Bunun üzerine zengin ağlamaya başladı. Niçin ağladığı sorulduğunda:”Bu geri çevrilen benim amelim değil mi?” dedi. Kendisine:” Başkasına ver; o kabul eder” denildiğinde, zengin şu cevabı verdi.” Böyle bir gözü nereden bulabilirim?”

Hakikaten işin aslı, onun dediği gibidir. Çünkü mümin, yakın gözüyle ve Allah'ın nuruyla bakar. Onun reddi Allahu Teala'nın reddi gibidir. Allahu Teala buyurmuştur ki:” Allah tarafından kendisini takip eden bir şahidi bulunan kimse (o inkarcılar)gibi olur mu?”

---

²³¹ Ebû Talib el-Mekki, **Kutu'l-Kulub (Kalplerin Ağızı)**, III, trc. Dilaver Selvi, İstanbul 2011, altıncı baskı, semerkand yayınları, 459-462.

Cahil kimse, nefsinin hevası ile hareket eder. Böyle birinin reddi ile kabulü arasında fark yoktur. Çünkü o, aldığı nefsi için aldığı gibi, reddettiğini de nefsi için reddeder. Arif ise, alırsa Allah için alır, reddederse. Rabbinden aldığı bir ilimle reddeder.

Hayır sahibinin gözünde onun hayrını kabul eden böyle kimsenin izzet ve şerefi artmalı ona karşı muhabbet ve saygısı daha büyük olmalıdır. Çünkü bu kimse, onun hayrını kabul etmekle, onun iyilik ve takvasına yardımcı olmuş, başışını kabul etmekle ona manen ikramda bulunmuştur.

Hayır, sahibi bunu, kendisi için Allahu Teala'nın bir nimet ve ihsanı olarak görmelidir. Hayır yapmak isteyen kimse, takva ehlini ve ihtiyaç sahibi fakirleri aramaya çalışmalı, bunun için bütün gayretini harcamalıdır. Eğer bilgisi eksik, feraseti kıt ve seçkin insanları tanımada yetersizse, kendisinden daha bilgili, daha basiretli, salihleri daha iyi tanıyan, dinine ve emanet duygusuna güvenilen hayır ehli ahiret alimlerine müracaat etmelidir. Bu iş için

Ahiret alimleri, dünyadan gönlünü çeken ve dünya malı toplamayıp yığmaktan uzak duran kimselerdir. Hiç şüphesiz dünya sevgisi, dibi gözükmeyen derin bir kuyuya benzer; onun içinde pek çokları helak olmuştur. Ondan ancak gerçek ilme ve yakine ulaşmış alimler kurtulmuşlardır. Onlar çok az bir dünyalık ile yetinen kimselerdir.

Allahu Teala buyurmuştur ki:” Allah rızasına kavuşmak ve içlerindeki imanı sağlamlaştırmak için mallarını infak edenlerin misali bir tepe üzerindeki güzel bir bahçeye benzer.” Yani onlar yakın üzere hayır yaparlar. Onlar, sadaka verirken onu ancak yakinen tespit edip kalplerinin rahat edeceği ve nefislerinin huzur bulacağı yere verirler.

Âlimlerden bir zat, sadaka ve zekât için sufilerin fakirlerini tercih ederdi. Ona :” Hayrını bütün fakirlere yaysan olmaz mı?” denildiğinde:” Hayır, ben onları diğerlerine tercih ediyorum” dedi.’ Niçin? Diye sorulduğunda şu cevabı verdi:” Çünkü onların bütün derdi Allahu Teâlâ’dır. Onlardan birisinin başına bir sıkıntı geldiğinde, bu onun düşünce ve gönlünü dağıtabilir. Onlardan birisinin düşüncesini Allahu Teâlâ’ya çevirmem benim için, onların dışında düşüncesi dünya olan bin kişiye hayır yapmaktan daha sevimlidir.” Bu söz, Ebu'l Kasım Cüneyd'e (rah) nakledildiği zaman, çok hoş bulmuş ve şöyle demiştir:” Bu söz Allahu Teâlâ'nın velillerinden birisine ait bir sözdür. Uzun zamandır bundan daha güzel bir söz işitmedim.”

Bir süre sonra yukarıdaki sözün sahibi olan şahsın maddi durumunun bozulduğunu ve dükkânını kapamaya niyetlendiğini duydum. Cüneyd-i Bağdadi, kendisine gönderilen bir parayı ona götürerek şöyle demiştir:” Bunu sermayene kat ve dükkanını kapatma. Ticaret seni gibilere zarar vermez.”

Bu şahsın bakkal olduğu ve kendisinden alışverişte bulunan fakirlerden para almadığı söylenirdi.

İbnu Mübarek (rah) de zekâtını özellikle ilim ehline verirdi. Kendisine:” Başkalarına da versen olmaz mı?” diye sorulduğunda şu karşılığı vermiştir:” Ben, peygamberlik makamından sonra âlimlerin makamından daha faziletli bir makam bilmiyorum. Âlimin kalbi, ihtiyaç ve aile derdiyle meşgul olduğu zaman kendini ilme veremez ve insanları eğitmeye yönelemez. Bu nedenle onların kalplerini ilme vermeleri ve gönül hoşluğu ile insanların eğitimi ile meşgul olmaları için kendilerine yardımcı olup ihtiyaçlarını gidermeyi daha hayırlı gördüm.”

Selef-i salihinin zekat ve sadaka verirken izledikleri usul budur. Kulun, Zekatını en faziletli yere vermede muvaffak kılınması, Allahu Teala'nın onu helal yemek yedirmeye muvaffak kılması gibi ancak ilahi yardımla olur. Allahu Teala veli kullarını bu işte başarıya ulaştırır ve kudretiyle onlara dilediği kadar ilim nasip eder. Zekat bölümü burada bitti. Bundan sonra İslam'ın dördüncü farzı olan orucu işleyeceğiz²³²

---

²³² A.g.e. 475-477.

İKİNCİ BÖLÜM

I- FARZ VE NAFİLE OLAN İNFAK “ZEKÂT”

A) ZEKÂT'IN TASVİRİ

“Zekât”(الزكاة)kelimesi lügatte, temizleme ve fazlaşma anlamlarına gelir. Kelimenin “temizleme “ anlamında kullanılmasına örnek olarak şu ayet-i gösterebiliriz:

“Onu (nefsini) tertemiz yapan, mutlaka kurtuluşa ermiştir.” (Şems:9).²³³

Kelimenin “fazlaşma” anlamında kullanıldığına örnek olarak da şu sözcüğü gösterebiliriz: Ekin fazlaştığında Araplar زكا الزرع yani, “Ekin fazlaştı “ derler.

Fıkıh terminolojisinde zekât; belli bir malı, belli şartlar çerçevesinde onu hak edene mülk ederek vermektir. Bu demektir ki; zekât nisabına malik olan kimselerin, mallarının bir kısmını, yoksullara ve yakında açıklaması yapılacak olan zekâtı hak edene yoksul kimselere mülk ederek vermeleri farzdır.

Hanbelîler, zekâtı tanımlanırken onun; belli bir vakitte, belli gruptaki insanlara, belli bir mal içinden verilmesi vacib olan bir hak olduğunu söylemişlerdir. Bu, birinci tanımla anlamdaş olan bir tanımdır. Ancak birinci tanım; hak edene zekattan farz olan miktarı mülk ederek bilfiil vermenin zorunlu olduğunu açıkça belirtmektedir. Hanbelilerin tanımındaki ‘vacib’ten bilfiil mülk ederek verme zorunluluğu anlaşılmaktadır.

Hükmü ve Delili

---

²³³ eş-Şems 91/9.

Zekât, İslamın beş rükünden biridir. Gerekli şartları taşıyan kimselerin zekat vermeleri farz-ı ayındır. Zekât, Hicretin ikinci yılında Farz kılınmıştır. Farzlığı da dinden olarak bilinmektedir. farzlığı, Kitap, Sünnet ve İcma ile sabittir.

Kitab'taki delil şu ayet-i kerimelerdir:

وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزُّكُوتَ

“ Zekât verin.”²³⁴

وَفِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِّلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ

“Onların mallarında dilencinin ve (ihtiyacını açıklamayan) yoksulun bir hakkı vardır.”²³⁵

Sünneteki delile gelince, bunun için şu hadis-i şerifleri örnek olarak gösterebiliriz:

بني الاسلام علي خمس شهادة ان لا اله الا الله و ان محمداً رسول الله و اقام الصلاة و ايتاء الزكاة والحج و صوم

رمضان

“ İslam, beş şey üzerine kurulmuştur: Allah'tan başka tanrı olmadığına ve Muhammed'in O'nun elçisi olduğuna tanıklık etmek, Namaz kılmak, Zekat vermek, Beyte (gidip) Haccetmek, Ramazan orucunu tutmak.”(Buhari, İman 1; Müslim, İman, 19).

Tirmizi Selim İbn Amir'den naklen; Veda Haccı'nda Peygamber Efendimizin şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

“Allah'tan sakının, beş vakit namazınızı kılın, malınızın zekatını ödeyin, Amirlerinize itaat edin. (Böyle yaparsanız) Rabbiniz cennetine girerseniz.” (Tirmizi, Cuma 80;Ahmed b.Hanbel, Müsned, 5/251).

İcma deliline gelince; Müslümanlar, bazı özel şartlarla zekat vermenin İslam'ın rükünlerinden biri olduğu hususunda ittifak etmişlerdir.²³⁶

Zekatını öncelikle zamanı ve mekanı yaratan yüce Allah'ın emri olduğu için ödeyen, bu ve diğer ibadetleri O'na yakın olmak, O'na şükretmek amacıyla yerine getiren müslüman, ahiret hayatının nimetlerine ve cennette Allah'a yakın olmaya ehil olur.

²³⁴ el-Bakara 2/110.

²³⁵ ez-Zariyat 51/19.

²³⁶ Ceziri Abdurrahman, **Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı**, II.yedici.baskı, trc.Mehmet Keskin, Çağrı Yayınları ,İstanbul 2008,845-847.

Zekâtın bu ibadet manası yanında bir de yüce insanın hedefleri, üstün ahlaki değerleri ve iktisadi gayeleri vardır. Kur'an-ı Kerim zekâtın hedeflerini “tathir “ (temizleme)ve “Tezkiye “ (arıtma)kelimeleriyle özetler:

خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

“Onların mallarında sadaka (zekât)al. Onunla kendilerini temizlemiş ve tezkiye etmiş olursun “²³⁷Bu iki kelime zengin ruh ve nefsinin, mal ve servetinin hem maddi hem de manevi yönden temizlenme ve arınmasını içine almaktadır.Bunları şöyle açıklamak mümkündür: zekât veren başta cimrilik olmak üzere birçok kötü huy ve alışkanlıktan arınır. Cimrilik fert ve toplum için kötü bir hastalıktır. Bu hastalık kişiyi mal uğruna kan dökmeye, vatana ihanet, devlet malını yemeye kadar götürür. İşte zekat-verildiği oranda-ödeyenin duygularını mala tutkunluk zilletinden temizler, paraya kulluk bağından kurtarır.

İslam dini insanın sadece Allah’a kul olmasını, Allah’ tan başka her şeyin esaretinden kurtulmasını, yaratılmışların efendisi olma özelliğini korumasını arzu etmektedir. Bunun bir yolu da zengin her sene malının zekâtını vererek hem Allah’ın emrine boyun eğmesi hem de dünya malının kendisine geçici bi süre için tevdi edilmiş bir emanet olduğunun bilincine varmasıdır.

Zekât, Allah’ın verdiği nimetlere şükürdür. Namaz, oruç gibi bedeni ibadetler, Allah’ın ihsan ettiği vücut sıhhat ve selametinin şükürüdür. Başta zekât olmak üzere yapılan gönüllü malı ödemeler de mal nimetinin şükürüdür. Bu duygularla zekatını veren mümin her nimetin, mesela sağlığın, ilmin, sanatın şükürlerinin o nimetlerle ödeneceğinin şuuruna varır. Zekat, zengin sadece kötü huy ve duygularını gidermekle kalmaz, onun malını da başkalarının haklarından temizler. Zengin malında fakirin ve ihtiyaç sahibinin hakkı bulunduğundan bu hak ayrılıp verilmedikçe mal temizlenmiş sayılmaz.²³⁸

1. Zekât Veren Açısından

a. Zekât Kişiyi Vermeye ve Harcamaya Alıştırır

Zekat kişiyi cimrilikten kurtardığı gibi, onu vermeye ve harcanmaya da alıştırır. Eğitimciler ve ahlakçılar sözbirliği etmişlerdir ki alışkanlığın insan hayatında çok önemli bir yeri vardır. Öyle ki “ alışkanlık insanın ikinci tabiatıdır”bile denmiştir. İşte her sene mallarının zekatını düzenli olarak veren, her ramazanda fitır sadakasını ödeyen kimsede

²³⁷ Et-Tevbe 9/103.

²³⁸ İlmihal, **İman ve İbadetler**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay, Ankara 2006 ,I,424-425.

vermek ve harcamak bir alışkanlık, bir temel özellik haline gelir. Nitekim Kur'an-ı kerim'de mü'min, müttaki kimselerin özellikleri anlatırken infak, harcama hemen ilk planda sayılmıştır. *الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ*

Elif lam, mim. Bu hiç şüphe edimez bir kitaptır. Muttakiler için bir hidayet rehberi, bir yol göstericidir. Onlar gaybe (görünmeyene) inanırlar, namazı dosdoğru kılarlar, geçim için kazandıklarımızdan (başkalarına) yardım için harcarlar.”²³⁹

Buradaki harcamaktan kasıt İbn-i Abbas'a göre zekâttır. Bazı müfessirler göre nafile sadakadır. Diğer bazılarına göre ise insanın ailesine yapmış olduğu harcamalarıdır. Ayet-i kerimenin, üç türlü harcamayı içine almış olması da muhtemeldir. Muttaki mü'min her üç türlü harcamayı da yapan kimsedir. Kur'an-ıkerim'de mü'mini aynı özelliğiyle anlatan bir çok ayet-i kerime vardır.”Mallarını gece ve gündüz, aç- gizli hayra sarfedenler..”²⁴⁰Keza Allah Teala' nın övdüğü ve kolaylıklara yönelttiğini haber verdiği bir sınıf vardır ki başlıca özellikleri Allah'tan çekinmeleri ve Allah yolunda harcama yapmalarıdır. “ Kim verir ve sakınırsa, en güzeli de tasdik ederse, biz onu en kolay hazırlar, onda başarılı kılarız. Kim de cimrilik edip vermez, kendisini müstağni sayıp hakka boyun eğmez, en güzeli de yalanlarsa biz de onu zora koşarız.”²⁴¹

Zekatla vermeye alışan insan, artık egoist değildir, yalnız kendisini düşünmez, başkalarını da düşünür. Artık o, bir defa zekât vermeye alışınca, gerektiğinde zekât dışında da başkalarına yardım edecektir. Başkaları için kendi malından fedakârlık yapan kimse, başkalarının malına va hakkına dokunmamaya da dikkat edecektir. İşte bütün bunlar, zekâtın insana kazandırdığı değerlerdir.

b. Zekât Kalbi Dünya Sevgisinden Kurtarır

Zekât dünya ve mal sevgisine dalmaya karşı bir ilaçtır. Fahreddin Razi özetle şöyle demektedir:”Dünya sevgisine dalmak gönülden Allah sevgisini giderir. Hikmetullah, mal sahiplerini, mallarından bir kısmını ayırıp Allah'ın gösterdiği yerlere harcamakla yükümlü kılmayı gerektirmiştir. Ta ki kişideki mala karşı meyil kırılsın, tamamen mala yönelme engellensin ve insanın saadetinin mal toplamakla meşguliyette değil, malı Allah'ın razı olacağı yerlere harcamakta olduğu unutulmasın.

²³⁹el-Bakara, 2 /1-3.

²⁴⁰el-Bakara 2 /274.

²⁴¹ el-Leyl, 92 /5-10.

Kişi zengin oldukça bu zenginliğinin kendisine o zaman kadar sahip olmadığı bir takım güç ve imkânları sağladığını görmekte ve zenginliği artıkça gücünün ve imkânlarının da arttığını müşahede etmektedir. Bu güç ve imkânlarının artması ona büyük zevk vermektedir. Böylece aldığı bu zevk sebebiyle insan daha çok kazanmak için gayret sarfetmekte, daha çok kazandıkça hırsı da o nisbette artmaktadır. Böylece fasid bir daire içine girilmektedir. İslam, zekat vasıtasıyla bu fasid daireyi kırmış, mal sahibinden, bunun bir kısmını Allah rızasını elde etme yolunda harcamasını istemiştir. Ta ki nefis sonu olmayan bu karanlık yoldan ayrılıp, Allah'ın rızasını talep ve ona kulluk yoluna yönelsin.”²⁴²

Allah Teala müslümanın mal toplamasına ve dünya lezzetlerinden istifade etmesine müsaade etmiştir. Fakat zengin olmanın insanın yegane gayesi olmasına müsaade etmemiştir. İnsan daha yüce ve ulvi gayeler için yaratılmıştır. Dünya insan için yaratılmıştır; İnsan dünya için değil, Bilakis insan ahiret için, Allah'a kulluk için yaratılmıştır. Dünya ahiret yolunda sadece bir merhale, bir vasıtaadır.

Mal İslam nazarında bir hayır ve nimettir. Fakat öyle bir nimet ki insan kötülüklerle imtihan olduğu gibi , o nimetle de imtihan olmaktadır. “إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ” “ Mallarınız, çocuklarınız sizin için bir imtihandır.”²⁴³

İşte zekât kişinin bu imtihanda başarılı olmasını sağlayan bir araçtır; kişiyi malını Allah yolunda harcamaya alıştıır.

c. Zekât Haram Malı Temizlemez

Zekât malı temizler ve onun artıp gelişmesine sebep olur, dendiğinde şüphesiz bununla kastedilen helal maldır. Yoksa çeşitli şekillerde haram yoldan kazınılan malı zekât temizleyip artırmaz.

Haram yoldan para kazanan bazı kimseler zannederler ki kazandıklarından bir kısmını sadaka olarak verirlerse Allah katında makbul ve insanlar nazarında beraat etmiş olacaklardır. Hz.peygamber böyle düşünenlerin ne kadarn yanıldıklarını şu hadis-i şeriflerinde açıkça ortaya koyar: “ Allah temizdir, ancak temizi kabul eder.”²⁴⁴Haram mal

²⁴² Fahrüddin er-Razi, *Mefatihü'l-Ğayb*, XVI,101.

²⁴³ et-Tegabün 64/15.

²⁴⁴ el-Muslim ,Zekat , 64.

biriktiren sonra da ondan sadaka veren kimseye bir mükafat yoktur. Üstelik o haram kazancın vebali de onun omuzlarındadır.²⁴⁵

Kurtubi demektir ki Allah haramı sadaka olarak kabul etmez. Çünkü haram kazanç esasen ondan sadaka verenin mülkü değildir. O, Onda tasarrufta izinli değildir.

Hatta bazı Hanefiler âlimleri bu hususta daha da ileri giderek derler ki bir kimse bir fakire haram bir maldan sevab ümid ederek bir şey verse, bu sebeple küfrüne hükmedilir. Fakir bu durumu bilerek ona dua etse onun, bir kimse bu duayı duyarak ve onun haram olduğunu bilerek âmin dese, onun küfrüne hükmedilir. Hâsılı başkasının malını gasp edenin, rüşvet alanın, faiz yiyenin malı zekâtla asla temizlemez. O malları temizleyecek olan zekât değil, sahiplerine geri vermektir.²⁴⁶

2. Zekât Alan Açısından

a. Zekât, Alan Kimseyi İhtiyaç Sahibi Olmaktan Kurtarır

İslam, insanın mes'ud bir hayat sürmesini, dünyanın meşru zevk ve lezzetlerinden yararlanmasının ister. Maddi ihtiyaçların giderilmesini ise insanın mes'ud olmasında önemli bir unsurdur. Hz.Peygamber “ Dört şey saadete vesiledir: Salih bir kadın, geniş bir ev, iyi bir komşu, uysal bir binek. Dört şey sıkıntıya vesiledir; kötü komşu, kötü kadın kötü binek ve dar mesken.”²⁴⁷ buyurmuştur. Maddi ihtiyaçların giderilmesi de bir yerde mal zenginlikle mümkündür. Bu yüzden İslam meşru zenginlikte hoşlanır ve fakirlikten, özellikle cimiyetteki muavezenesizlikten meydana gelen fakirlikten nefret eder . Yalnız İslam zenginlik konusunda materyalist sistemlerden farklı düşünür. Materyalist sistemlerde zenginlik bir gayedir; her şeye onda duğmelenir ve onda biter. Halbuki İslamada zenginlik bir gaye değil; bir vasıta; insanların temiz ve iffetli yaşamaları sağlıyan, onları bir lokma ekmeğin peşinde koşturmayıp, Allah'a bağlayan, ona kulluk etmelerine imkna veren bir vasıta. Bu yüzden ki Hz.peygamber şöyle dua etmiştir: “Allahım senden hidayet, takva, iffet ve zengilik isterim.”²⁴⁸ İşte Allah, Zenginlerden alınıp fakirlere verilen zekâtı farz kılarken onların maddi-manevi ihtiyaçlarının giderilmesini murad etmiştir. Böylece Fakir, hem ihtiyaç ve sıkıntı içerisinde yaşamaktan kurtulacak, hem de cemiyetin dışına atılmış bir varlık olarak değil, kendisine cemiyette değer verilen,

²⁴⁵ el-Kardavî, **Fıkhü-z-Zekat**, II, 869.

²⁴⁶ Ali Özek, Hayreddin Karaman, M. Akif Aydın, Mehmed Erkal, **İbadet ve Müessese Olarak Zekat**, İstanbul 1984. S.190-191.

²⁴⁷ el-Kardavi, **Fıkhü-z-Zekat**, II. s.873.

²⁴⁸ el-Müslim, Zikir, 72, Tirmizi, Davud, 72; İbn-i Mace, Dua, 2, Ahmed b. Hanbel , I, 389.

sıkıntıda kaldığı zaman yardım edilen cemiyetin bir parçası olarak görecektir. Bu yardım, normal olarak, zekat toplama dağıtmayı üstlenen devlet eliyle yapılacağı için de şerefinden ve insanlık haysiyetinden hiçbir şey yermeyecektir. Şayet zekât fertler eliyle hak sahiplerine verilirse, bu durumda da İslam fakirlerin izzeti nefislerini düşünmüş, onların rencide edilmemelerini bilhassa istemiştir. Zekât verilirken onun zekat olduğunu söylemenin gerekmemesi, hatta söylememesinin daha iyi kabul edilmesi bu yüzdendir. Kur'an-ı kerim'de şöyle buyurulmaktadır: “Ey İman edenler! Malını gösteriş için hayra veren, gerçekte Allah'a ve ahrete gününe inanmayan kimseler gibi başa kakmak ve eziyet etmek suretiyle sadakalarınızı (zekat ve sair hayırlarınızı) iptal etmeyiniz.”²⁴⁹

b. Zekât Kin ve Kıskançlıktan Temizliktir

Zekat, alan kimseleri kıskançlık ve kin ateşinden korur. Zira fakir kimse ihtiyaçlar onun belini bükmüş, dertler onu yorarken zengin kimselerin, kendi ve sıkıntılarıyla hiç meşgul olmadıklarını, onun durumuna aldırış etmeden şen şakrak yaşayışlarına devam ettiklerini görünce onlara karşı kin ve kıskançlık duyguları beslemekten kendisini alamaz.

İslam, Müslümanları kardeşlik duygularıyla bağlamak ister. Hz. Peygamber “ Ey Allah'ın kulları kardeş olunuz” buyurmaktadır. Kardeşlerinden biri açlıktan kıvrılır, diğeri tokluktan rakatsızlık çeker de yine de kardeşine yardım etmezse aralarında bir kardeşlik bağının kurulması düşünülemez. Böyle bir bağın kurabilmesi kardeşlerin birbirlerinin dertleriyle meşgul olmalarıyla mümkündür.

Kıskançlık kişinin dini duygularına da zarar verir. Bu hastalığa yakalanan kimse, Allah'ın takdir rızıkın taksimi hakkında da yanlış düşüncelere sahip olur. Kur'an-ı kerim'de Allah Yahudileri bu vasıflarıyla şöyle anlatır: “Onlar yoksa Allah'ın fazl u kereminden insanlara verdiği (rıza) hased mi ediyorlar.”²⁵⁰

Kıskançlık ruhi bir olduğu kadar da bedeni bir hastalıktır. O mide rahatsızlıklarına ve tansiyona yol açar, çalışma hayatındaki verimi düşürür.²⁵¹

²⁴⁹ el-Bakara, 2/264, Ali Özek Hayreddin Karaman M.Akif Aydın Mehmed Erkal, **İbadet ve Müessese Olarak Zekat**, İstanbul 1984. S.191-192.

²⁵⁰ en-Nisa,5/54.

²⁵¹ Ali Özek, Hayreddin Karaman, M.Akif Aydın, Mehmed Erkal, **İbadet ve Müessese olarak Zekat**, İstanbul 1984, 192-193.

3. Zekâtın Sarf Yerleri

إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمَوْلَىٰ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

“ Sadakalar, Allah'tan bir farz olarak, ancak fakirlere, yoksullara, bu iş üzerine memur olanlara. Kalbleri alıştırılmak istenenlere, kölelere, esirlere, borçulara. Allah yolunda ve yolda kalmışlara mahsustur. Allah Alım ve Hakımdır. (Tevbe, 60) “.

aa) Fakir ve Miskinler (Fukara ve Mesakin)

Ayette bu sınıf “El-fukara ve'l-mesakin” şeklinde geçer. Zekât verilecek kişileri belirtmek üzere öncelikle zikredilen bu iki terim, şüphesiz tabii ve zaruri ihtiyaçlarını temin edemeyecek olanları ifade etmektedir. Ancak bu iki terimin aynı ayette peş peşe zikredilmesini dikkate alan fakihler bu iki terimin ayrı sınıfı mı yoksa aynı sınıfı ifade ettiğini, hangi ihtiyaç derecelerini gösterdiklerini tartışılmıştır.

1) Fakir ve Miskini aynı kabul edenler

Hanefiler, ayette zikredilen fakiri; ev ve ev eşyası gibi aslı ihtiyaçlarını karşılayan malı olsa da gelirleri ihtiyaçlarını karşılamayan, nisab miktarından daha az malı olmayan kimsedir. Bu tanımlar Ebu Hanife'den rivayet edilmiş, Ebu Yusuf ve İmam Muhammed hariç, diğer Hanefi fakihleri tarafından da benimsenmiştir. Malikiler'in fakir ve miskin tanımları da Ebu hanife'nin tanımlarına yakındır.

Buna göre miskin, fakirden daha muhtaç kimseye denmektedir. Hanefi fakihleri içinde tam bunun aksi tanımlar verenler de vardır. Ebu Yusuf ve İmam Muhammed ile Malikler'den İbnü'l-Kasım'a göre ve miskin aynı sınıftır, aralarında bir fark yoktur.

Hanefiler'e göre zekât lamaya hak kazanan fakir ve miskin şu iki grupta toplanabilir:

- 1.)Hiç malı olmayan yoksul kişiler.
- 2.)Zaruri ihtiyaçları dışında nisab miktarının altında malı olan kişiler.²⁵²

²⁵² İlmihal ,İman ve İbadetler,I, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 2006,477.

2) Fakir ve Miskini ayrı kabul edenler

Şafii ve Hanbeliler'e göre fakir; kendisinin ve bakmakla mükellef olduğu kişilerin ihtiyaçlarını gidermeye yeterli malı ve kazancı olmayan kimsedir. Miskin ise kendisine ve geçimini sağlamakla yükümlü kişilere yeterli olmamakla beraber, sahip olduğu mal e kazançla kıt kanaat geçinebilen kişidir. Bu iki mezhebe göre fakir, miskinden de fazla ihtiyaç içinde olan kimsedir.

Bu iki mezhebe göre zekât almaya hak eden muhtaçlar;

- 1) Hiçbir malı ve geliri olmayanlar.
- 2) Malı ve geliri olup da bunlarla kendilerinin ve bakmakla yükümlü olduklarının ihtiyaçlarını karşılamayan kimselerdir.
- 3) Bu görüşlerin dışında fakir ve miskin terimlerinin, özellikle sosyal güvenliğin temini açısından önemli olan tanımları da yapılmıştır.
- 4) Hz.Ömer'e göre fakir, müslümanların; miskin de gayri Müslimlerin muhtaçlarını ifade eder. Hz.Ömer'in yaşlı ve kör bir yahudiyi, maaş bağlanması için beytülmale gönderdiği ve görevliye "Bu adama ve benzerlerine bakın."Sadakalar (zekat), ancak fakirlere, miskinlere.İçindir' ayetinde geçen fukaradan maksat, müslüman fakirler, mesakinden maksad ise Ehl-i kitabın fakirleridir. Bu adama, kitap ehlinin miskinleridir" dediği nakledilir (Ebu Yusuf, El-Harac, s.136).²⁵³

Muhammed Hamidullah, Hz.Ömer'in fakir ve miskin terimlerini din farkına göre tanımlanmasının dil yapısına da uygun olduğunu delilleri ile anlatmaya çalışır. Ancak tabii fakihlerinden İkrime ve Hanbelîlerden İmam Züfer dışında hiçbir fakih bu görüşe katılmamış, diğer bazı delillerle dayanarak zekâtın sadece müslüman muhtaçlara verebileceği görüşünde birleşmişlerdir.

ab) Zekât Memurları (Amilun)

1) Kurum

Zekâtın üçüncü sarf yeri, devlet tarafından zekatı toplayıp dağıtmakla vazifeli olarak kurulan zekat teşkilatının her kademesinde çalışan zekat memurlarıdır. Allah Teala onların ücretleri için de zekattan bir pay ayırmıştır. Kur'an-ı Kerim'de bu sınıfın ayrıca

²⁵³ İlmihal, **İman ve İbadetler**, I, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006.477-478.

zikredilmesi ve fakir ve miskinlerden sonra sıralamada bunlara üçüncü olarak yer verilmesi, zekatın İslam dininde fertlere bırakılmış bir vazife olmadığını, bilakis devletin kontrol ve idaresi altında ifa edilmesi gereken bir vazife olmadığını, bilakis devletin kontrol ve idaresi altında ifa edilmesi gereken bir vazife olduğunu, bir başka ifadeyle İslam devletinin vazifelerinden birisi olduğunu ortaya koymaktadır .

İslam hukukçuları açıkça belirtmişlerdir ki zekatı toplamak üzere memurlar tayin etmek devlet resinin vazifesidir. Gerek Hz.Peygamber (s.a.) ve gerekse Hulefa'yı raşidin, bu memurları tayin etmişlerdir. Ebu Hureyre'nin rivayet ettiği bir hadiste "Hz.Peygamber Hz.Ömer'i sadaka (zekât) işinde vazifelendirdi."²⁵⁴ buyrulmaktadır. Zira İnsanlar arasında malı olupn da ne ödemesi ve ne kadar ödemesi gerektiğini bilmeyenler olduğu gibi, bilip de cimrilik edip ödemeyenler de vardır. İşte bu kimselerden zekatı tahsil edecek bir memurun tayini zaruridir Bu kurumun başlıca iki ana kola ayrıldığı söylenebilir. 1.) Zekat toplama kurumu, 2.) Zekat dağıtma kurumu.

a) Zekât Toplama Kurumu

Zekât toplama kurumunun vazifesi, zamanımızdaki vergi dairelerinin vazifelerine benzemektedir. Zekât mükelleflerinin, vermeleri gereken zekât miktarlarının tesbiti, bunların toplanması, zekât dağıtma teşkilatına teslim edinceye kadar muhafaza edilmesi gibi. Ayrıca burada vergi dairelerinde olduğu gibi sadece nakit paranın toplanması değil, zekat olarak toplanan aynı eşyanın da toplanması ve muhafazası söz konusudur.²⁵⁵

b) Zekât Dağıtma Kurumu

Zekat, dağıtma kurumu ise, zamanımızdaki sigorta şirketlerinin vazifelerine benzer bir vazife üstlenecektir. Zekât hak kazananları tesbit edecek, ihtiyaçlarının miktarını belirleyecek ve devrin şartlarına göre nasıl bir ödeme yapılacağını karara bağlayacaktır. Tabiiyatıyla bu teşkilatın, işleyişlerine uygun alt birimleri olacaktır. Bu kurum zekâta hak kazananları tesbit ederken bir takım prensipleri riayet edecektir ki bunlardan bir kısmını şöyle sıralamamız mümkündür:

a.) Fakir ve miskinlerde, mallarının veya ihtiyaçlarını karşıyalacak bir kazançlarının olmaması aranmaz. Ayrıca kazanmaktan aciz bulunmaları şart aranmaz.

²⁵⁴ en-Nevevi, **el-Mecmu**, VI, 167.

²⁵⁵ Ali Özek, Hayreddin Karaman, M. Akif Aydın, Mehmet Erkal, **İbadet ve Müessese olarak Zekat**, İstanbul 1984, 114.

b.) Önemli olan kişinin şahsi durumuna ve sosyal mevkiine uygun bir işinin olmasıdır.

c.) Aynı şekilde kazanacak durumda olup, ilim tahsili yolunu tercih eden kimseye de zekat helaldır.

d.) Bir gayr-ı menkulü olup da geliri ihtiyacını karşılmayan kimse de fakir veya miskinler grubuna girer.

e.) Bir kimsenin malı olduğu bilinir de, o kimse fakir olduğunu iddia ederse ancak delille kabul edilir.

f.) Bir kimse borçlu olduğunu iddia ediyorsa, ondan borçlu olduğuna dair delil getirmesi istenir.²⁵⁶

2) Zekât Görevlileri bulunması şartları

1. Zekât Memur müslüman olmalıdır.
2. Zekât memuru mükellef, yani aklı ve baliğ olmalıdır.
3. Zekât memuru emîn bir kimse olmalıdır.
4. Zekât memuru bu vazifeyi görececek bir yetişkinlikte bulunmalıdır.
5. Zekât memuru zakata ait hükümleri bilmelidir.
6. Zekat memuru hukuçuların ekserisine göre Hz. Peygamber soyundan olmamalıdır.
7. Bazıları zekat memurlarının erkek olması gerektiğini ileri sürmektedirler .
8. Bazıları zekat memurunun hür olması gerektiğini ileri sürerlerse de diğerleri bu şartı kabul etmezler.

Zekat memurları yaptıkları iş karşılığında bu işleriyle orantılı bir ücret alacaklardır. İmam Şafii'ye göre zekat memurları zekatın sekizde biri oranında bir ücret almalıdırlar. Şayet ücretleri sekizde biri geçiyorsa bu fazlalık zekat dışı gelirlerden karşılanmalıdır. Cumhura göre ise sekizde biri geçse bile zekat memurlarının bütün ücretleri zekat mallarından verilir. Burada Şafii'nin görüşü diğer zekat müstahıklarının haklarını daha fazla korur niteliktedir .

---

²⁵⁶ A.g.e. S.114-115.

Zekât memuru zengin de olsa yine ücrete hak kazanır. Çünkü ,o bunu yaptığı işe mukabil alamkatadır. Hz.Peygamber“Zekat“ şu beş kişi müstesna zengine helal olmaz.” Buyurmuş ve beş kişi arasında zekat memurlarını da saymıştır.

Zekat memuru devlet tarafından bu işle vazifelendirilmiş, emin bir kimse olarak emredildiği yerden zekatı toplayacak ve yine emredildiği yerlere dağıtacak. Zekat mallarından kendisi için istifadeye kalkması veya zekat mallarını gizlemesi caiz değildir.²⁵⁷

ac) Kalpleri İslam’a ısındırılanlar (Müellefe-i kulub)

1) Hz.Peygamber (s) dönemindeki durum

Müellefe-i Kulub kalpleri İslama ısındırılmak veya kötülüklerinden emin olunmak istene veyahut da herhangi bir şekilde İslam cemaatine faydası dokunması ümit edilen kimselerdir.

Bir kaç defa ifade ettiğimiz gibi, zekatın ferdi bir iyilik veya ifası fertlere bırakılmış mücerred bir ibadet olmadığının delili, zekatın sarf yerleri arasında mükellefe-i kulubun da mevcut olmasıdır. Zira müellefe-i kulub sınıfına zekatın verilmesi, daha ziyade devlet reisi veya onun vazifeli kılacağı kişiler ve heueytlar vasıtasıyla mümkün olabilecek bir iştir. Ancak böyle yetkili bir heyet, hangi durumda, kimlere müellefe-i kulub fonundan zekat verileceğini tespit edebilir.

Bu gruba girecek kimseleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

Kendisine ihsanda bulunulmakla, kendisinin ailesinin ve kavminin İslama girmesi ümit edilenler.

Kötülük yapmasından çekinilen ve kötülüğünü defetmek için insanda bulunulan kimseler.

İslama yeni girmiş olup İslamda sabit kadem olması için kendisine yardım edilen kimseler. Yeni Müslümanlar sadece müslüman oldukları için yerlerini, yurtlarını, kurulu düzenlerini terk etmiş olabilirler.

Müslüman oldukları halde buldukları mevki itibariyle kendilerine yapılacak ihsan ve yardım, başkalarının da müslüman olmasına tesir edecek kimseler .

Henüz İslama girmiş bir kavmin, bir cemaatin sözü dinlenen liderleri.

---

²⁵⁷İslam’a Giriş(Gençliğin İslam Bilgisi)Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları,Ankara 2006,320-325,Ali özek,Hayreddin Karaman, M.Akif Aydın,Mehmet Erkal, **İbadet Ve Müessesese Olarak Zekat**,İstanbul 1984,115-116.

Sınır bölgelerinde yaşayan ve düşmanın Müslümanlara yapacağı hücumu ilk anda göğüslemesi ümit edilen kimseler .

Cemiyetteki nüfuz ve tesirleriyle zekatın toplanmasında yaradımı görülen kimseler.²⁵⁸

Bütün bu sayılan kimseler müslüman olsun, gayri Müslim olsun müellefe-i kulub sınıfına girerler.

Yalnız Şafii der ki müellefe-i kulub sınıfına Müslümanlar girer; zekat malından gayri Müslimlere verilemez. Huneyn senesinde Hz.Peygamberin kalbi İslama ısınmış bazı müşriklere yapmış olduğu ihsanlar, zekât malından değil, fey ve kendi şahsı malından idi. Allah Teâlâ Müslümanların zekâtlarının yine Müslümanlara dönmesini arzu etmektedir: “Zekât onların (Müslümanların) zenginlerinden alınır fakirlerine verilir.”

Fahrudin Razi tefsirinde Vahidi'den şu görüşü nakletmektedir:”Allah Teala Müslümanları müşriklerin kalbinin (zekatla) İslama ısınmasından müstağnin kılmıştır. (Artık Müslümanların buna ihtiyacı yoktur).Şayet devlet Reisi bir kavmin kalplerinin İslama ısındırılmasını, Müslümanlara gelebilecek bazı faydalardan dolayı uygun görürse, kalpleri ısındırılacak bu insanlar müslüman iseler bu caizdir. Zira zekât mallarından herhangi bir şeyi müşriklere vermek caiz değildir. Müşriklerden kalpleri İslama ısındırılacak kimselere zekat malından değil, feyden ihsan yapılır. Fahrudin Razi daha sonra şöyle demektedir: “ Vahidi'nin Allah Müslümanları müşriklerin kalplerinin (zekatla) İslama ısındırılmasından müstağni kılmıştır sözü muhtemeldir ki Hz.peygamberin zekat malından müşriklere bir miktar vermiş olabileceği düşüncesine dayanmaktadır. Fakat biz bunun asla varid olmadığını beyan ettik. Aynı şekilde ayet-i Kerimede müellefe-i kulubun müşrik olduğuna dair bir dalalet de yoktur. bilakis sadece müellefe-i kulub denmiştir. Bu , Müslümanları da gayri Müslimleri de içine alır.”²⁵⁹

Kardavi de bu hususta: “Müellefe-i kulub kelimesi kafiri de müslümanı da içine alır. Onda kafirin zekat vererek İslama ısındırılmasının caiz olduğuna dair delil vardır.Bu umumilik onun yalnız Müslümanlara has olmasına manidir.” demektedir.²⁶⁰

²⁵⁸el-Gazzali, **İhyau Ulumi'd-Din** ,I, trc.Ahmet Serdaroğlu, Bedir yayınevi, İstanbul 1997,612-618.

²⁵⁹er-Razi,**Mefatihü'l-Ğayb**,Mısır 1938,XVI,111.

²⁶⁰ el-Kradavi, **Fıkhü'z-Zekat**,II,597.

2)Müellefe-i Kulubun Hz. Peygamberden Sonraki Durumu

a) Tarihi süreç içindeki durum

Hz.Peygamberin sağlığında kendilerine zekâtta pay ayrılan müellefe-i kulubun Hz. peygamberin vefatından sonraki durumları hususunda hukukçuları başlıca iki gruba ayırırlar. İhtiyaç olan her devirde müellefe-i kuluba pay ayrılır diyenler birinci grubu, bunlara Hz.Peygamberden sonra pay ayrılmaz, İslamın artık buna ihtiyacı yoktur veya bu hüküm mensuttur diyenler ikinci gruba teşkil ederler.

Ahmed b.Hanbele ve arkadaşlarına göre müellefe-i kulub hükmü bakıdır Bu hususta bir nesih ve değişiklik söz konusu değildir. Malikilerden Kadı Abdülvehhab ve İbnü-l-Arabi'ye göre de mükellef-i kuluba ihtiyaç varsa onlara zekattan pay verilir; aksi halde verilmez. Malikilerde bir de karşı görüş vardır ki buna göre mükellefe-i kulub hissesi İslamın güç ve kuvvet kazanmasıyla birlikte düşmüştür.

Şafii'ye göre kafirlerin kalblerini fey ve benzeri gelirlerden yardım yaparak İslama ısındırmak caizdir. Ama bunlara zekattan bir pay verilmez.Müslümanlardan olan mükellefe-i kuluba gelince bu hususta Şafiilerde iki görüşü vardır. Birinci görüşe göre verilmez Çünkü Allah artık İslamı güçlü kılmıştır; mal ile kalplerin İslama ısındırılmasına ihtiyaç yoktur. İkinci görüşe göre ise mükellef-i kuluba zekâtta pay verilmesini gerektiren ihtiyaç Hz.Peygamberden sonra da var olabilir Ve bunlara zekâtta veya fey ve diğer gelirlerden pay verilir.

Hanefilere gelince, Hanefilerin ekseresine göre müellefe-i kulubun hissesi neshedilmiş ve kalkmıştır. Peygamberden (s.a.s.) sonra bunlara bir pay verilmemiştir; halen de verilmez. Kasani'nin ifadesine göre sahabenin bu hususta icmai vardır. Ama bugün durum değişmiştir. İslam güçlenmiş, Müslümanlar çoğalmıştır. Artık mükellefe-i kuluba ihsana ihtiyaç yoktur. Kasani'den özetle aktardığımız bu görüşlerden iki netice çıkmaktadır:

Bu hüküm sahabenin icmai ile neshedilmiştir.

Telif hükmü makul bir manadan dolayı sabit olmuştur. O da mükellefe-i kuluba ihtiyaç. Bu ihtiyaç bugün İslamın yayılıp galip gelmesiyle zail olmuştur. Kardavî bu iki görüşün de doğru olmadığını söylemekte ve özetle şöyle demektedir :”Hz.Ömer'in tatbikatıyla neshin vukubulduğuna gelince bu hususta en küçük bir delil yoktur. Hz. Ömer, sadece Hz.Peygamber devrinde zekattan pay alan mükellef-i kuluba,“Allah İslamı güçlü

kılmıştır, bunların kalblerini malla ısındırmaya artık ihtiyaç yoktur “diye zekattan pay vermekten vazgeçmiştir. Bu da yanlış değildir.²⁶¹

Telif (kalpleri ısındırma) sabit değişmez bir durum değildir. Bu devirde kalpleri malla ısındırılanlara sonuna kadar ihsanda bulunma zarureti de yoktur. Kalpleri malla İslama ısındırmaya zaruret olup olmadığı, bunun kimlere verileceği devlet reisinin takdirine kalmış bir iştir. Dolayısıyla devlet reisi bir devrede bu fondan yardım ettiği kimselere, ihtiyaç yoksa daha sonra bu yardımı kesebilir. İşte Hz. Ömer’in yaptığı da budur. Yoksa nassı tatil etmiş veya ortadan kaldırmış (nesh) değildir. Zekat , Allah’ın Kur’an-ı Kerim’de tesbit ettiği sekiz sınıfa verilir. Bu sekiz sınıftan birisi bulunmazsa onun hakkı düşer. Bu durumda bu, Allah’ın kitabını tatil ve nesihtir denemez.

Zekât devlet eliyle toplanmadığı için amillerin payı, ferdi kölelik kalktığı için kölelerin payı-asrımızda olduğu gibi- düşerse bu durumda, Kur’an-ın neshidir ve hükmün tatilidir denmez. O halde Hz. Ömer’in tatbikatı da müellefe-i kulub hükmünün neshi değildir. Bu hususta icam vardır denemeyeceği gibi devrimizde müellefe-i kulub yoktur da denemez.

Nesih Allah’ın koyduğu bir hükmün iptalidir ki, ancak onu koyan iptal hakkına sahiptir. Dolayısıyla vahyin devam ettiği Hz. peygamberin sağlığında bir nesih söz konusu olabilir. Hz. Peygamber’ den sonra bir nesihden bahsedilemez. Sonra usulcüler haber-i vahidin Kur’an ve mütevatir hadisi neshetmesini kabul etmemiştir. O halde bu hususta doğru olan görüş müellefe-i kulub hissesinin devam ettiğini kabul eden görüştür. Bu hüküm Tevbe suresindeki ayetle sabittir ki bu sure son inen surelerdendir²⁶²

Ebu Ubeyd “Bu ayet muhkem bir ayettir. Kitap ve sünneten onu nesheden hiçbir şey bilmiyorum” demektedir.²⁶³ İbn-i Kudame’ye göre de müellefe-i kuluba zekattan pay verilme, Hz. peygamber ölene kadar devam etmiştir. Allah’ın Kitabını ve resulünün sünnetini ancak nesih sebebiyle terk caizdir. nesih ise ihtimalle sabit olmaz. Nesih ancak nassla olur. Hz. Peygamberin vefatından sonra da nass mümkün değildir.

²⁶¹ Ceziri Abdu-r-Rahman, **Mezahibu-l-Erb’a** , İstanbul 2008 ,II,yedinci baskı ,trc.Mehmet Keskin s. 887-889.

²⁶² el-Kardavi, **Fıkhu’z-Zekat**, II, 601.

²⁶³ Ebû Ubeyde, **el-Emval**, Kahire, 1353. S. 607, Ali Özek, Hayreddin Karaman, M. Akif Aydın, Mehmet Erkal, **İbadet ve müessese olatak zekat**, İstanbul 1984, 121.

İslamın yayılması ve güçlenmesi sebebiyle kalpleri, zekat fonundan ihsanda bulunarak İslama ısındırmaya ihtiyaç yoktur görüşüne gelince, bu görüşe şu noktalardan karşı çıkmak mümkündür.

1.)Bazı Malikilerin de dediği gibi, müellefe-i kuluba zekâttan pay vermekteki illet, onların yardımını temin değildir ki islamın güçlenmesiyle bu illet düşmüş olsun.

2.)Bazıları demektedirler ki kalpleri malla ısındırma İslamın ve Müslümanların zayıf oldukları bir zamanda olur.

3.)Bugün artık Müslümanların durumu da değişmiştir. İslam başlangıçta olduğu gibi yine garip hale düşmüştür.Eğer Müslümanların zayıf olmaları kalpleri malla İslama ısındırmanın illet ise, o illet bugün de vardır.²⁶⁴

b) Günümüzdeki Durum

Müellefe-i kuluba zekat verileceği hükmü devam ettiğine, onda bir nesih ve ilga söz konusu olmadığına göre, asrımızda müellefe-i kulub hissesi nasıl ve nereye sarfedilecektir?

Bu hükümün konuluş hikmeti açıktır ,kalpleri İslama ısındırmak ve tespit etmek , takviye, destek olanları kazanmak, kötülükleri ondan uzaklaştırmak. Bu, bugün bazı müslüman olmayan devletlere maddi destek sağlayarak onların Müslümanların saflarında yer almalarını sağlamak şeklinde olabileceği gibi, bazı cemiyet, heyet ve kabilelere yardım ederek onları müslüman olmaya teşvik etmek şeklinde de olabilir. Keza bazı söz ve kalem sahiplerini satın alarak onların İslamı ve Müslümanların problemlerini müdafaa etmelerini temin etmek şeklinde de olabilir. Aynı şekilde zamanımızda her sene hayli kabarık sayıda bir grup müslüman olmakta, fakat İslam hükümetlerinden gerekli desteği görememektedirler. İşte bunları takviye için müellefe-i kulub fonundan yardım etmek gerekir.

Bugün dünyanın her yerinde misyonerlik teşkilatları büyük faaliyet göstermekte, hıristiyan ettiği kimselere maddi-manevi büyük destek sağlamaktadır. bu teşkilatlar da kilise ve Hıristiyan devletler tarafından finanse edilmektedir. Halbui İslam bugün kendi

---

²⁶⁴ Ali Özek,Hayreddin Karaman,M.Akif Aydın,Mehmet Erkal,**İbadet ve müessese olarak zekat**,İstanbul 1984,121-122.

kendine yayılmaktadır. Müslüman olanlar hiçbir maddi destekten istifade edemediklerin gibi, kendilerine İslamı öğretecek yol göstericilerden de mahrumdurlar.

Afrika kıtası bugün dini, siyasi büyük mücadelelere sahne olmaktadır. Bir taraftan misyoner faaliyetleri, diğer taraftan Siyonizm ve komünizm, Afrika kıtasını ele geçirmek, kontreollerine almak için var güçleriyle çalışmaktadır. Bu durumda Müslümanların elleri kolları bağlı durmaları doğru değildir. Buralardaki ve diğer yerlerdeki kah baskıyla kah maddi yardımla İslamdan uzaklaştırılmak istenen kitlelere Müslümanların el uzatması, bunları teşvik etmesi ve İslamda sabit kadem olmaları için desteklemesi onların en önemli vazifesi ve bu durumdaki Müslümanlar da müellefe-i kulub fonundan en fazla desteklenmeye layık olanlardır.²⁶⁵

ad) Köleler(Rikab)

Rikab “boyun“ manasına gelen rakabe kelimesinin çoğuludur. Ayetin ifadesi, o dönemden itibaren zekâtın tedricen kaldırılması yönünde harcanması şeklinde anlaşılmıştır.

Bu anlayış aynı zamanda İslam dininin insan hürriyetine önem vermiş ve Müslümanları bu istikmette yönlendirmiş olmasının da tabii sonucudur.

İslam’ın doğuş yıllarında kölelik bütün dünyada yaygın bir halde idi. İnsanlar zorla kaçırılıp köleleştiriliyor, borçlu borcundan, suçlu suçundan dolayı köle yapılıyordu .

İslam hür insanların bu ve benzeri yollarla köle yapılmasını yasaklamıştır. Kölelik kaynaklarından biri de düşman esirlerinin köleştirilmesidir. Ancak İslam bu kaynağı da son derece daraltmış, haklı ve meşru bir savaşta alınan esirlerin önce fidye karşılığı veya karşılıksız salıverilmelerini emretmiş, devlet başkanına da, düşmanın esirleri köleleştirdiği öğrenildiğinde, Müslümanlar için yarar gördüğünde alınan esirleri köleleştirme yetkisi vermiştir.Bu çok sınırlı cevaza karşın İslam, kölelerin hürriyetlerine kavuşabilmeleri için birçok düzenleme ve önlem getirmiştir.Bu çevrede olan köleleri hürriyetlerine kavuşturmak için zekattan pay ayırmıştır .

---

²⁶⁵ Ali Özek, Hayreddin Karaman, M.Akif Aydın,Mehmet Erkal,İbadet ve müessese olarak zekat,İstanbul 1984, 123.

İlgili hadis ve ilk devir uygulamalarını değerlendiren fahihler, "rikab" terimini kapsamına hangi çeşit kölelerin girdiği konusunda farklı görüşler ileri sürmüşler ise de, bu fona efendisiyle hürriyet anlaşması yapan köleler yardımdan (mükateb), devlet başkanın zekât gelirleriyle köleler satın alıp azat etmesine kadar geniş bir kullanım alanı sağlandığı görülür.

Kölelik sistem ve uygulamasının günümüzde kalktığını göz önüne alan İslam bilginleri, ayetin bu hükmünün tatbik imkânı konusunda değişik bakış açılarını gündeme getirmişlerdir. Bu seçenekler daha ziyade bu fonun savaş esirlerine veya ağır borç yükü altında ezilen kimselere tahsisi yönündedir. Ayetin bu fonu, temel insan haklarının başında gelen insan hürriyetinin sağlanmasına ayırdığı dikkate alınınca, ayete günümüzde işlev kazandırmanın en uygun yolunun bu fonun dünya ölçeğinde insan haklarının iyileştirmesinde kullanılması olduğu söylenebilir.²⁶⁶

ae) Borçlular(Ġârimûn)

Zekât verileceği sınıfların altıncısı borçlular sınıfıdır Bunlar borçlanmış olan kimselerdir Şafii ve Hanbelîlere göre ister kendi şahsi için ister başkası için borçlanmış olsun fark etmez. Yine ister bir ibadet yolunda borçlanılsın, ister günah uğrunda borçlanılmış olsun fark etmez Eğer kişi kendisi için borçlanmışsa fakir olmadıkça ona zekattan bir şey verilmez. Eğer velev zimmilerden olsun iki kişinin arasını bulmak, can, mal ve yağmalama olaylarında olduğu gibi halkın çıkarı için borçlanmışsa o takdirde bu kişiye, zengin de olsa borçlular sınıfından hisse olarak zekat verilir. Çünkü Hz.Peygamber (a.s.) şöyle buyurmuştur: "Beş kişi dışında zenginlere zekat helal değildir : "Allah yolunda savaşan, zekat memuru olan borçlu bulunan, zekatı malını parası ile satın alan, fakir komşusuna zekat verildiği halde bundan fakirin kendisine hediye ettiği kimse."

Hanefi mezhebine göre garim bir borç altında kalıp da borcunu ödedikten sonra nisap miktarı malı olmayan kimsedir. Malikilere göre ise borçlu, kötülük ve sefahat için aldıkları dışında insanlara olan borç yükü altında kalan kimsedir. Yani borcunu ödeyecek kadar malı yanında bulunmayan kimsedir. Ancak bu borcun içki, kumar ve benzeri haram işlerde olmaması ve zekât alabilmek için borçlanmış olmaması gerekir. Mesela yanında yetecek kadar malı bulunduğu halde, zekâtтан yardım alabilmek için borcuna harcamak

²⁶⁶İlmihal, **İman ve İbadetler**, Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları, I, Ankara 2006, 483-484.

düşüncesi olmamalıdır. Fakat zaruri bir ihtiyaç için borçlanıp zekât almaya niyetlenen kimse böyle değildir. Bu gibi kimselere, iyi niyetli oldukları için borçları kadar zekattan verilir. Fakat kötülük yolunda yahut kötü bir maksatla borçlanmış bulunan kişi, sonradan bu niyetten tevbe etmişse o takdirde buna zekâttan verilir.²⁶⁷

af) Allah Yolu(Fi Sebilillah)

Ayette zekât verilecek yedinci grup için fi sebilillah terimi zikredilmektedir. Kelime anlamı“ Allah yolunda “ demek olan fi sebilillah tabirinin -biri dar diğeri geniş - iki anlam vardır:

Allah Teâlâ’ nı rızasına uygun ve O’na yaklaşmak amacıyla yapılan her türlü hayırlı işte çalışan.

İslam’ı yüceltmek uğruna bifiil cihada(sıcak harp) bulunan.

“Allah yolunda “ tabirinin, zekat gelirinden Allah yolunda cihad için de bir fon ayrılması gerektiğini bildirdiği açıktır. Ancak Cihad kavramının İslam kültüründe geniş bir anlam yelpazesine sahip olması sebebiyle , ayetin bu ifadesinin kimleri ve ne tür faaliyetleri kapsadığı hususu İslam bilginleri arasında geniş tartışmaları konu olmuştur .

“Allah yolunda “tabirinin ilk planda“ Allah yolunda savaşanlar (gaziler)” şeklinde anlaşılması, ayetin ifade tarzından ziyade İslam’ın yayılış dönemindeki sosyopolitik şartlarla ve uluslararası ilişkilerle ilgili olmalıdır. O dönemde cihadın en yaygın ve etkili yolu akınlar ve sıcak savaşlar olduğundan fakihler de din ve vatan yolunda savaşanlara zekât gelirinden fon ayrılmasını elzem görmüşler, bu yorum adeta bütün fahihlerce benimsenmiştir.

Bazı fakihler bu fondan hac ve umre yapanlara, ilim tahsil edenlere zekat verebileceğini, hatta cami, okul, hastane yapımı gibi işleri üstlenmiş her türlü hayır kurumuna da bu fondan ödenecek ayrılabilceğini söylerler .

Çağımızda bazı alimler “ Allah yolunda” tabirine geniş bir anlam yükleyerek Müslümanların yararına olan her türlü faaliyeti bu kapsamda görmektedir. Onlara göre günümüzde bütçe gelirlerinden büyük bir kısmın ülkelerin savunma giderlerine ayrılmakta olduğu bilinmektedir. İslam dini tebliği, yani kendisini duyurmayı ve tanıtmayı hem kendisine inananlara bir borç olarak yüklemiş, hem de bunu toplumun başta gelen

---

²⁶⁷Vehbe Zuhaylı,İslam Fıkıhı Ansiklopedisi,III, Zaman Yayınları, İstanbul 1994, trc,Ahmet Efe, Beşir Eryarsoy, Yunus Vehbi Yavuz, Nurettin Yıldız,361-362.

görevlerinden saymıştır. Ayrıca Müslümanların dış saldırı ve tehlikelere karşı korunması da devletin görevlerindedir. Öyle ise zekat gelirlerinden bir fonun İslam' ın tebliğine ve ülke savunma giderlerine ayrılması yerindedir.²⁶⁸

ag) Yolculara (İbnu-s-Sebil)

Ayette zekâtın sekizinci sarf yeri olarak inüssebil tabiri kullanılır. Sözlükte “yol oğlu “anlamına gelen ibüssebil, yolcu, yola çıkmış ve bir süredir yolda olan kimse demektir. Araplar bir şeye uzun müddet devam eden kimseye onun adını verirler.

Hanefî, Malîki ve Hanbelî fakihlerine göre, ayette zikredilen ibnüssebilin terim anlamı, memleketinde malı olmakla birlikte bulunduğu yerde malı, parası olmayan, yanı parasızlıktan yolda kalmış kimse demektir. Gurbette, herhangi bir sebeple muhtaç duruma düşen kişi memleketinde malı de olsa, o maldan yararlanamadığı sürece, fakir gibidir ve ona zekâtın bu fonundan pay verilir.

Şafiiler'e göre ise bu terim, hem gurbette kalmış yolcu, hem de yolculuk yapmayı düşünen fakat bunun için maddî imkan bulamayan kimseyi içine alır.

Yolcuya zekât verebilmesi için onun memleketinde gidecek kadar parası ve malı bulunmaması ve yolcuğu meşru amaçlarla çıkmış olması gerekir. Şafii ve Maliki mezhebi fakihlerinden bazıları muhtaç duruma düşen yolculara zekat verebilmesi için onların kaldıkları yerde verecek kimse bulamamış olmalarını da şart koşarlar. Ancak Hanefiler'le Hanbeliler böyle bir yolu daha uygun görseler de şart koşmazlar.

Yolda kalmış, yanında yoluna devam etmek veya memleketine dönmek için maddî imkanı bulunmayan kimseye yolculuğuna devam etmesi veya malın bulunduğu yere dönmesine yetecek kadar zekat verilir. Memleketine dönüp malına kavuştuğu zamana verilen zekattan artan miktar varsa; Hanefilere göre bu artan zekat malını geriye vermeye zorlanmaz. Şafiiler'e göre verilen zekattan ne artarsa geri alınır.

Ülkelerinde mal ve mülkleri olduğu halde, çeşitli baskılarla ülkelerinin terk etmek zorunda kalan mültecilerle, kalacak yeri, oturacak evi olmadığı için dışarlarda ve yollarda yatanlara da ibnu-s-sebil fonundan zekat verebilir .

---

²⁶⁸ el-Kurtubi, **el -Camii li-A'hkâm'l-Kur'an**,trc.M.Beşir Eryarsoy,VIII. birinci baskı İstanbul 1999, 292-294, İlmihal, **İman ve İbadetler**, Diyanet İşleri Başkanlığı,I, Ankara 2006,486-487, Seyyid Sabik **,Fıku's-Sünne** , (Ayet ve hadislerle İslam İlmihal ve İslam Hukuku),I,trc. Ahmet Sarıgözü, Tayyar Tekin ,Pınar yayınları, 392-402.

Ayette zekatın sarf yerleri olarak gösterilen sekiz grup veya kavramda ortak özelliğin, tabii ve acil ihtiyacını gidermeyen, darda ve zorda kalan kimseler yardımcı olma ile toplumun genel yararlarını gözetme şeklinde iki temel noktaya indirgenmesi mümkündür .

İhtiyaç ve sıkıntı içinde olan kimseler üç grupta ele alınabilir:

Kendi iradelerinin dışında çok çeşitli sebeplerle tabii ihtiyaçlarını karşılayamaz hale gelen ve muhtaç duruma düşen kimseler. Yetim ve kimsezişler, ihtiyarlayıp iş tutmaz hale gelen yaşlılar, doğuştan sakat olan ve para kazanmayanalar, her hangi bir kazaya uğrayan ve çalışma gücünü kaybeden sakat veya malul , hasta ve kötürümler böyledir .

Çalışma güçleri olduğu halde muhtaç duruma düşenler. Bunlar içine işsizler, borçlular, gaziler, yolda kalmışlar ve köleler girebilirler. Fakirlik ve borçluluk da insanı yıpratır ve rahatsız eden bir skıntıdır .

Zekât işlerinde çalıştırılanlar. Bunlara emeklerinin karşılığı ücretin zekat gelilerinden ödenmesi tabiidir Müellefe-i Kulub ise, İslam toplumunun birinci görevi olan tebliğ, yani İslam'ı yaymak ve duyurmak gayesiyle harcanacak fona dahildir.

Görüldüğü gibi zekât, toplumda sosyal güvenliğin ve dengenin kurulmasında önemli bir rol üstlenir Zekât aslında gelir varlığı yeniden dağıtma tabii tutmaktadır. Bu yeniden dağıtma, yukarıdan aşağıya, yani belirli bir çizginin (nisab) üstünde varlığı ve geliri oranlardan, bu çizginin altında gelir ve varlığı olanlara bir aktarım yapılmaktadır. Bu arada zekat alan kadar zekat verenin de duyacakları manevî tatminlerle din kardeşliği, dostluk, arkadaşlık, akrabalık, insanlık gibi duygular insanlar arasında gelişecek, zekat sayesinde birbirini seven, sayan birbiriyle anlaşılan, paylaşan, dertleşen birbirinin derdine ortak olan gerçek bir toplum, huzurlu istikrarlı, içinde insanca yaşanan bir toplum ortaya çıkacaktır .²⁶⁹

b) Zekât Alması Caiz Olmayanlar

ba) Müslüman Olmayanlar

Müslümanlarla savaşılan kâfirlere zekât verilmeyeceğinde icma vardır. Kur'an-ı Kerim'de " Allah yalnız sizinle din uğrunda savaşılanları, sizi yurtlarınızdan çıkarırları ve

²⁶⁹ Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (D.İ.A) ,İstanbul 2013, XXXIV, 197-209. İlmihal, **İman ve İbadetler**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay.İ, Ankara 2006 ,487-489.

çıkarılmanız için yardım edenleri dost edinmenizi yasaklar. Kim onlarla dost olursa işte zalimler onlardır.²⁷⁰Buyrulmaktadır. Kâfirlere yapılan her türlü yardım, neticede müslümanın aleyhinde neticeler vereceğinden Müslümanların kendi aleyhilerindeki bir neticeyi kendi elleriyle hazırlamaları doğru değildir.

Allah'ın varlığını, birliğini peygamberliği ve ahreti inkâr eden inkarcılara, keza müslüman iken İslamdan uzaklaşıp irtidad eden mürtedlere de zekat verilmez.

İslam cemiyetinde yaşayan, İslam devletinin hâkimiyetini ve kanunlarını kabul eden zimmilere gelince, bunların durumlarını şu şekilde gruplandırmak mümkündür:

Müslümanların zimmilere aralarındaki hukuku korumak ve yardım için nafîle sadaka vermelerinde bir mahzur yoktur. sahebe-yi kiramdan bazılarının müşrik akrabalarına iyilik etmeyi hoş görmemeleri üzerine şu ayet-i kerime inmiştir : “ لَا يَنْهَيْكُمُ اللَّهُ ”
عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ أَنْ تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ

“Allah sizinle din uğrunda savaşmayan ve sizi yurtlarından çıkarmayanlara iyilik yapmanızı ve adil davranmanızı yasaklamaz. Çünkü Allah adeltli olanları sever “²⁷¹. İbn-i Abbas bu ayetin inmesinden önce mü'minlerin müşrik akrabalarına sadaka vermekten kaçındıklarını, bu ayet-i kerimeyle buna izin verildiğini söylemektedir.

Sadaka-ı Fıtır, Keffaret ve Nezirler de aynı hükümlere tabidir: Ebu Hanife, Muhammed ve bir kısım hukukçular bunların zimmelere verilebileceğini, bununla beraber Müslümanlara vermenin daha faziletli olduğunu söylemektedirler .Ayrıca Ebu Hanife gayr-ı Müslimlerin İslama düşman ve onunla savaşan kimseler olmamasını da şart koşmaktadır .Bu tip Yardımlar zimmilere mahza bir iyiliktir ve bu da İslamda yasak değildir.Ebu Ubeyd ve İbn-i Ebi Şeybe de tabilerden bazılarının rahiplere fıtır sadakası verdiklerini nakletmektedir.²⁷²

Zekât ve öşre gelince âlimlerin ekserisi bunların müslüman olmıyanlara verilmeyeceği görüşündedirler. Hatta İbn-i Münzir bu hususta İcma olduğunu söylemekteydirler. Bu hususta en büyük dayanak Muaz b. Cebel'den yukarda nakledilen şu

²⁷⁰ el-Mümtehine, 60 /9.

²⁷¹ el-Mümtehine, 60 /8.

²⁷² Ebû Ubeyd, el-Kasimi,b.Sellan , **Kitabu-l-Emval**, Kahire ,t.y, 613-614 .

hadis-i şeriftir; “Allah Müslümanlara mallarında zekâtı farz kılmıştır, zenginlerinden alınır, fakirlerine verilir.”²⁷³

İbn-i Ebi Şeybe, Cabir b. Zeyd’in “Zekât kimlere verilir “diye sorulduğunda “Müslümanlara ve zimmîlere.” Hz. Peygamber zimmelere sadaka (zekât) ve ganimetten pay ayırırdı“ cevabını verdiğini nakletmektedir.²⁷⁴ Burada sadaka ile kastedilen büyük bir ihtimalle zekâttır. Ayrıca İbn-i Ebi Şeybe Hz.Ömer’in zekât ayetindeki fakirle için ehli kitabın zimileridir dediğini de nakletmektedir. ²⁷⁵ Burada Hz.Ömer’in zimmîlere zekât verilmesini caiz gördüğüne bir dalet vardır. Ebu Yusuf da Yine Hz.Ömer’in“ ayette ‘ zekât fakir ve miskinler içindir denmektedir, bu da ehl-i Kitabın miskinleridir.” Dediğini rivayet etmektedir.”²⁷⁶

bb.) Hz.Peygamber’in Yakınları

Buhari’de rivayet edilen bir hadiste Hz. Peygamber torunu Hasan zekat hurmalarından birini alıp yemek istediği zaman ona“ Bırak, bırak! Zekat malını bizim yiyemeyeceğimiz bilmiyor musun ?”(Buhari, “Zekat”, 57; Müslim, “Zekat”, 161) buyurmuştur. Zekâtın Hz. Peygamber’e ve onun yakınlarına verilmeyeceğini bildiren başka hadisler de vardır (bk. Müslim , “ Zekat “ , 167; Ebu Davud , “ Zekat “ 29) .Ancak fakihler, Hz. Peygamber’in yakınlarının kimler olduğu hususunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.

Hz. Peygamber’in, zekât almayı bizzat kendisine ve yakınlarına yasaklamış olmasında şüphesiz birçok sebep ve hikmetler vardır. Görülen odur ki en üstün ahlak üzerine yaratılan örnek insan ve son peygamber Hz. Muhammed, bu emriyle kendisini ve yakınlarını her türlü töhmet ve şaibeden uzak tutmak istemiştir.²⁷⁷

bc)Yakın Akrabalar (Ana, Baba, Eş ve Çocuklar).

Bir kimse zekâtını kendi usul ve fûruna veremez. Usul bir kimsenin anası, babası, dedeleri; fûru ise çocukları ve torunları anlamındadır. Aynı Şekilde bir kimse hanımına da zekât veremez. Çünkü aralarında bakma yükümlüğü ilişkisi vardır. Zekât veren verdiği

²⁷³ el-Buhari, **Zekat**, 1, Ebû Davud, **Zekat** ,5 .

²⁷⁴Ebû Bekr b.Ebi Şeybe ,**Musannaf**, IV, 40 .

²⁷⁵**A.g.e.**, IV,40.

²⁷⁶Ebû Yusuf, **K.el-Harac**, Kahir ,1352, 126.

²⁷⁷İlmihal,**İman Ve İbadetler**,Diyaret İşleri Başkanlığı Yay,I, Ankara 2006.492.Türkiye DİA,Mehmet Erkal “Zekât” maddesi, İstanbul 2013, XXXXIV, 503.

zekâtтан hiçbirî maddî menfaat beklememeli ve ondan yararlanmamalıdır. Bir kimse fakir olan usul ve fûruuna zekat verirse, nafaka borcundan kurtulma, miras gibi şü veya bu şekilde ondan yaralanabilir. Bu sebeple de zekât verilen mal fakire tam manasıyla temlik edilmiş, onun mülkiyetine geçirilmiş olmaz. Bir bakıma kendi kendine zekât vermiş gibi olur.

Ebu Hanife'ye göre kadın da zekatını fakir kocasına veremez. Hanefiler'e göre bunların dışındaki kardeş , amca , teyze , dayı ,hala ve onların çocukları gibi akrabaya zekat verilebilir .

Şafii, Malik ve Ahmed b.Hanbel akrabaya zekatın verilip verilmeyeceği konusunda “ nafaka”yı ölçü alırlar ve zekat mükellefinin, hukuken nafakasını teminle yükümlü olduğu akrabalarına zekat veremeyeceğini söylerler.²⁷⁸

bd) Zenginlerr

Zekât alamıyacak kimselerin birincisi şüphesiz zenginlerdir Onlar zekat almakla değil, vermekle yükümlüdürler. Esasen onların zekât almaları değil, vermekle yükümlüdürler Esasen onların zekât almaları zekâtın konuluş hikmetine de aykırı olurdu. Esasen onların zekât almaları zekâtın konuluş hikmetine de aykırı olurdu. Hz. Peygamber “Zengine zekât helal olmaz“²⁷⁹ buyurmuş ve yine Muaz b.Cebel Yemen'e giderken ona “Zeakat “onların (Müslümanların) zenginlerinden alınır ve fakirlerine verilir.”²⁸⁰ Diyerek zenginlerin zekât vermekle yükümlü olduklarını, dolayısıyla zekat alamıyacaklarını belirtmiştir.

Bu umumi yasağa rağmen bazı durumlarda zenginlerin de zekat alabilecekleri İslam hukukçuları tarafından kabul edilmiştir. Hanefilere göre zekat memurları ve müellefe-i kulub zengin de olsalar zekat alabilecekleri. Bunun dışındakiler mesela Allah yolunda çarpışanlar, borçlular, yolda kalmışlar zengin iseler zekat kabul edemezler.Diğer mezhep hukukçuları ise zekat memurları, ve müellefe-i kulubun yanında Allah yolundas

²⁷⁸Türkiye Diyanet Vakfı, İslam Ansiklopedisi,İstanbul, Zekât” Mehmet Erkal, 2013,XXXXIV,503, Seyyid Sabik **Fikhu-s-Sünne** (Ayat ve Hadislerle İslam Hukuku), Pınar Yayınları ,I,trc.Ahmet Serioğlu ve Tayyar Tekin,406-407.

²⁷⁹Ebû Davud,**Zekat**,25;İbn-i Mace, **Zekat** , 27 .

²⁸⁰el-Buhari, **Zekat** 1;Ebû Davud,**Zekat**, 5.

çarşıhanların yolda kalmışların ve borçluların da zengin olup olmadıklarına bakılmaksızın zekat alamalarına kabul ederler.

Zekat, fakir, miskin, borçlu, köle ve yolda kalmışlara, bunların zekata ihtiyaçları olduğu için; Zekat memurlarına, müellefe-i kuluba, Allah yolunda çarşıhanlara ve borçlulara bunları zekatla desteklemek gerektiği, adeta cemiyetin bunlara ihtiyacı olduğu için verilir. Borçlunun borcunu ödemesinde cemiyet düzeninin bozulmasına noktasından cemiyetin de yararı vardır. Hadis-i şerifte şöyle buyrulmaktadır:“Zekât şu beşi müstesna zengine helal olmaz: Allah yolunda çarşıhan gaziye, zekât memuruna (amil), borçluya, zekat olarak verileni, malı, bedelini ödeyerek satın alana, bir miskin komşususu olan kimseye ki, o fakire zekat verilir de, o da o zekat malını o (zengin) kimseye hediye eder”²⁸¹

Zekât almaları caiz olmayan zengin kapsamına kimler girer? Bizat kendileri zenginolan kimselerin yanında, babası zengin olan çocuk ve kocası zengin olan kadın da zengin kabul edilirler ve zekat alamazlar. Buna mukabil yetişkin ve kazanmaktan aciz erkek evlat ile, evlenmemiş genç kız babalarının zenginliğiyle zengin kabul edilmezler ve zekat alabilirler. Hanefilerde zahir görüşe göre kocası zengin fakat kendisi fakir kadın zekât alabilirse de, Ebu Yusuf'a göre alamazlar. Keza bazı Şafiiler kocası zengin olan kadı ve babası zengin olan çocuğun kendilerin fakirseler zekât alabileceği kabul ederlerse de, diğer bazıları bunların zekat alamaları kabul etmezler.

be) Çalışıp kazanabilecek durumda olanlar

Zekat almaları caiz olmayanların ikincisi çalışıp kazanacak durumda olanlardır. Zira bunlar, adeten çalışma ve geçimlerini kendi başlarına temin etmeleri beklenen kimselerdir. çalışmaya hazır olup da iş bulamayan işsizleri tabiyatıyla burada ayırmak gerekir. Bunlara iş buluncaya kadar zekat verme caizdir Hadis-i şerifte:“Zenginnin ve gücü yetip kazanabilecek durumda olanın zekatta hakkı yoktur.”²⁸² buyrulmaktadır.

bf) Hakkı olmayanlara verilen zekâtın hükmü

Zekat veren kimse hata ile zekatını, alması caiz olmıyan kimselerden birisine verir de ,sonra hakkı olmayana verdiği ortaya çıkarsa durum ne olacaktır? Zekat vermiş kabul edilecek borcu düşecek midir ? Yoksa zekat vermemiş mi sayılacaktır ?

²⁸¹ Ebû Davud, **Zekat**, 25;İbn-i Mace,**Zekat**, 27 .

²⁸² Ebû Davud,**Zekat** ,24;Nesai, **Zekat** ,91.

Ebu Hanife, Muhammed ve Ebu Ubeyd'e göre böyle hakkı olmayan bir kimseye verilen zekat geçerlidir ve verenden zekat borcunu düşürür. Bu görüşte olanlar şu hadis-i Şerifleri delil göstermektedirler: Ma'n b. Yezid'den rivayet edilmektedir: "Ma'n dedi ki: Babam dinarlarını çıkarır ,sadaka olarak vermek üzere mesciddeki bir adamın yanına koyardı. (Bu adam sadaka olarak başkalarına versin diye) Ben de (bir gün) geldim, sadakayı aldım ve onu babama getirdim. O, " Vallahi (verirken) ben seni kastedemiştim " dedi. Onu (davayı arzetmek üzere) Resulullahın yanına götürdüm. Resulullah şöyle dedi: "Sana niyetinin karşılığı vardır(yani sadaka sevabı) Ey Yezid, senin için de aldığın (para) ey Ma'n.²⁸³

Ebu Hureyre'nin rivayet ettiği hadis-i şerifte ise Hz. Peygamber şöyle buyurmaktadır: Bir adam " bu gece bir sadaka vereyim " dedi, çıktı ve sadakasını (bilmeyerek) bir hırsızın eline koydu. Sabah olunca (insanlar): "Bu gece bir hırsıza sadaka verilmiş" diye konuştular. Sadaka veren "Allahım sana hamdolsun, bir sadaka daha vereyim " dedi. Çıktı ve sadakasını bir zanıkadının avucuna koydu Sabahleyin (insanlar): " Bu gece zina eden bir kadına sadaka verilmiş " diye konuştular. Adam, " Allahım sana hamdolsun, bir sadaka daha vereyim " dedi ve çıkıp sadakasını bir zenginin avucuna koydu. sabahlaeyin (İnsanlar): " Bu gece zengin bir adam sadaka verilmiş " diye konuştular. Adam Allahım zani kadına, hırsıza ve zengine sadaka verdiğimden dolayı sana hamederim dedi. Rüyasında ona dendi ki: "Hırsıza verdiğin sadaka belki de onu hırsızlığından utandırır. Zina eden kadına verdiğin sadaka belki de onu zinasından utandırır. Zengine verdiğin sadakaya gelince belki ibret alır da Allah'ın kendisine verdiklerinden (Allah Yolunda) harcar ."²⁸⁴

Bu husustaki görüşleri biraz daha geniş bir biçimde ele alacak olursak mezheplere göre şöyle farklı durumların ortaya çıktığını görürüz.

Hanefilere göre bir kimse zekatını gerekli araştırmayın yaptıktan sonra zekat almaya ehil zannettiği bir kimseye verir de, sonradan bu kimsenin zengin olduğu, veya zekat almayacak kadar yakın akrabasının olduğu yahut da Hz. Peygamber soyundan geldiği ortaya çıkarsa zekatını rastgele verir de sonra ehline vermediği ortaya çıkarsa, bu durumda zekatını tekrar vermesi gerekir.

²⁸³el-Buhari ,**Zekat**,15,Darimi, **Zekat** ,14;Ahmed b.Hanbel,3 /470.

²⁸⁴el-Müslim,**Zekat**,78,Nesai,**Zekat**,47;Ahmed b. Hanbel,II,322.

Malikilere göre bir kimse zekât verirken araştırırsa, fakat yine de zengin, gayr-i Müslim gibi ehli olamayana verse, tekrar vermesi gerekir. Ehline vermediği zekat, zekat borcunu düşürmez.

Kardavî de bu hususta özetle şöyle demektedir: Zekât vereceği kimseleri araştıran fakat yine de hata ile ehline veremeyen kimse mazurdur, elinden geleni yapmıştır. Sadakasını hırsızın, zina eden kadının ve zenginin avucuna koyan insan gibi manevi mükâfattan nasibini alır. Ama araştırmasını eksik yapar da kime verdiği aldırış etmezse ve sonunda da ehline vermediği ortaya çıkarsa tekrar zekâtını vermesi gerekir. İlk verdiğiyle zekât borcundan kurtulamaz. Çünkü zekat, almaya hak kazanan kimseler için bir haktır, ancak onlara verilerek bu borçtan kurtulanabilir.²⁸⁵

3. Zekât malî açısından

a. Zekât'a tabi olan mallar

Hayvansal zekâtı ile ilgili Mekke'de inen(En'am 6 /136) ayetinden başka özel hüküm olarak gerektiren başka bir ayet mevcut değildir. Konuyla ilgili ayrıntılı hükümleri hadislerden öğrenmekteyiz.

Bu sınıfı içinde İnsanların en çok yaralandığı deve, sığır-manada, koyun keçi gibi hayvanlar girer. Bunların hepsine“ maşiye“ denilmiştir. Çünkü yürüyerek otlarlar. Hayvansal servetten zekât alınırken,

Nisap miktarına ulaşması,

Üzerinden bir yıl geçmesi

Yılın çoğunu meralarda otlayarak geçirmesi,

Tarlarda, bahçede, sulamada vb. Çalışıyor olmaması şartlarına dikkat edilmesi gerekir.

²⁸⁵el-Kardavi, **Kitabu-z-Zekat** , II,744.

aa.) Canlı mallar

1) Büyükbaş hayvanlar

a) Develerin zekâtî

Hz.Peygamber'in söz ve uygulamaları ve sonraki dönemlerdeki uygulamalar, develerden alınması gereken zekat miktarının aşağıda belirtildiği şekilde olduğunu göstermektedir:

En Küçük üç yaşında beş deveden aşağısında zekat yoktur.

5'den 9'a :1 koyun

10'dan 14'e :2 koyun

15'den 19'a :3 koyun

20'den 24'e : 4 koyun

25 'den 35 'dan: 1 adet iki yaşında dişi deve

36'dan 45 'a :1 adet üç yaşında dişi deve

46 'dan 60 'a : 1 adet dört yaşında dişi deve

61'den 75 'den: 1 adet 5 yaşına girmiş dişi deve

76'dan 90'a: : 2 adet üç yaşına girmiş dişi deve

91 'den 120 'ye: 2 Adet beş yaşına girmiş dişi deve

100'den 119 'a :üç yaşında tosun ya da iki yaşında dört

dana zekat verilir.

Bundan sonra ise her 10 sağırdan üç yaşında tosun ya da iki yaşında dana olmak üzere birer sayı artırılacak şekilde düzenlenmiştir.²⁸⁶

Bu cetvel, Hz.peygamber ve Hulefa-yi Raşidin'den gelen uygulama örneklerine dayandığı için İslam alimleri arasında bu konuda bir görüş farklılığı yoktur .

²⁸⁶ İbn Kudame, Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed b.Muhammed , **el-Mügni**, IV, 6-30, İlmihal ,**İman ve İbadetler** , I, Diyanet İşleri başkanlığı Yayınları , Ankara 2006, 453 -454.

b) Sığırların zekâtı

Zekât olarak verilecek sığırın nisabı en az otuzdur. konuyla ilgili Muaz b. Cebele şöyle bildirmektedir :Rasulullah (s.a.v) beni Yemen'e gönderdi ve her otuz sağırdan iki yaşında dişi deve veya erkek bir sığır ,kırk sığırdan üç yaşında dişi bir ve her yüklü sığırdan da bir dinar para veya buna denk (Meafir) elbisesi zekat almamaı emretti.²⁸⁷ Buradan da sığırlarda Zekat nisabının en alt sınırının otuz olduğunu yaşının da iki veya bu yaşta bir sığıra denk olması gerektiğini anlıyoruz.²⁸⁸Sığırlardan miktarları ise şöyledir:

30'dan	39'a	: iki yaşında erkek ya da dişi 1 dana
40'dan	59'a	: üç yaşında 1 tosun
60'dan	69'a	: İki yaşında 2 dana
70'ten	79'a	: İki yaşında 2 Dana ya da üç yaşında 1 tosun
80 'den	89'a	: yaşında 2 tosun
90'dan	99'a	: İki yaşında 3 dana
100'den	119'a	: Üç yaşında 1 tosun ya da iki yaşında dört dana zekat verilir.

Bundan sonra ise her 10 sığırdan üç yaşında tosun ya da iki yaşında dana olmak üzere birer sayı artırılacak şekilde düzenlenmiştir. ²⁸⁹

c) At, katır ve eşeklerin zekâtı

Hanefî ve Şafî mezhebi fakihleri, ticaret için yetiştirilen at, eşek ve ve katırın zekata tabi olduklarını ittifakla kabul edilmişlerdir. Ticaret için değil de başka amaçlar için yetiştirilen at, eşek ve katırların zekata tabi olup olmadıkları yönünde ise, ittifakları olmamıştır.²⁹⁰

Ebu Hanife (150 /767) ye göre, eşek ve katırların yetiştirilmeleri ticaret amaçlı değilse hiçbir şekilde zekâta tabi olmaz. Ancak atlarda durum farklıdır. Yetiştirilen atlar

²⁸⁷et-Tirmizi, **Zekat**, 6 ,III , 21;ibn Mace, Sünen, **Zekat**, 12, I, 302.

²⁸⁸Yunus Vehbi yavuz, **Zekat** ,21;İbn Mace, Sünen,Zekat ,12 ,I , 302.

²⁸⁹İbn Kudame, Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Muhammed, **el-Muğni** ,c. IV, 30-37,Ömer Nasuhi Bilmen, **Büyük İslam İlmihali** ,trc. Ali Fikriyavuz, İstanbul 1997, 309.

²⁹⁰ Ceziri, **Mezahibu'l-Erbaa**,I , 520.

erkek ve dişi karışık veya sadece dişi olarak yetiştiriliyorsa, ancak her iki durumda da yetiştirilmelerindeki amaç atların ürümesi veya sütün ise yetiştirilen atlar zekâta tabi olur.²⁹¹Böyle bir durumda at sahibi isterse zekât olarak her bir at için bir dinar verir. Veya atları kıymetlendirir. Şayet atların kimeti nisap miktarı olan 200 grama tekabül eden beş dirhem gümüş verir.²⁹²

Ebu Yusuf (182 /798) ve İmam Muhammed (189 /805) ise, Hz.Muhammed (s.a.s.)'in “Müslüman'ın üzerine atı ve kölesi için zekât mükellefiyeti yoktur“,²⁹³

Hadisini delil göstererek mutlaka manada at, eşek ve katır cinsi hayvanların ticaret amaçlı olmadıkları surece zekâta tabi olmadıkları yönünde görüş belirtmişler.²⁹⁴

İmam Şafii (204 /819)'nin görüşü de²⁹⁵İmam Ebu Yusuf (182 /798) ile İmam Muhammed(189 / 805)'in görüşüyle aynı olmuştur.

2) Küçükbaş hayvanlar

a.)Koyunların- keçi zekâtî

Hz.Peygamberi 'in hadislerinde koyun nisbetleri ve bu nisbetlerde ödenecek zekât miktarı aşağıdaki şekilde gösterilmiştir (Buhari,“Zekat“,38):

1'den	39'a	kadar (zekâtтан muaf)
40'tan	120'ye	1 koyun
121'den	200 'e	2 koyun
200'den	399'a	.3 koyun
400'den	500'e	4 koyun

Bundan sonra ise her yüz koyunda bir koyun zekât verilecek şekilde koyunların zekatı düzenlenmiştir.²⁹⁶

²⁹¹Damad Efendi, **Mecme'u-l-Enhur**,I,164.

²⁹²es-Serahsi,**el-Mebstut**,II,188 .

²⁹³ el-Buhari , **Zekat**, 43, Müslim, Ebû'l-Hüseyin b. el-Haccac el-Kuşeyri ,Sahihu Müslim, İstanbul, 1993, **Zekat**, 2.

²⁹⁴el-Merğınani, el-Hidaye, II , 99; Damad Efendi, **Mecmeu'l-Enhur** ,I,164.

²⁹⁵eş-şafii,**el-Umm**,II,26;en-Nevevi,el-Mecmu,V,311;Tahavi Muhtasarı, mukayeseli Hanefi Fıkıhı, Beka Yayınları trc Soner Duman, İstanbul 2013,113-114.

²⁹⁶İlmihal ,**İman ve İbadetler**,Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları,I ,Ankara 2006, 454.

Koyun ile keçi zekât konusunda tek cins olarak kabul edilir. Sayısı kırkı bulunca bir koyun ya da keçi zekât olarak verilir. Ancak bu ikisi karışık vaziyette ise, çok olanından verilmesi daha uygundur. Bu durum 120'ye kadar aynen devam eder, 121 olunca bu kez iki koyun verilir ve 200'e kadar aynı ölçü devam eder, 201 olunca üç koyun üç koyun verilir. 400'e kadar böyle devam eder. 400 olunca dört koyun verilir. Sonra artan her yüz tanede bir tane verilmek suretiyle hesaplanır.

Koyun keçi zekâtının bu nisbette belirlenmesi, hem Peygamber (a.s.) Efendimizin âmillere yazdığı mektuplardan, hem de Ebû Bekir Sıddîk (r.a.) devrindeki tatbikat ve verilen emirlerden anlaşılmış ve icma' vaki olmuştur. Yine İmam Ebû Hanîfe ile İmam Muhammed'e göre, koyun ya da keçi bir yaşını tamamladıktan sonra zekâta tabi olur.²⁹⁷

ab)Cansız mallar

1.)Para ve zinet eşyaları

Kaime ve evrak-ı nakdiye denilen kâğıt paralar, istenilen zamanda bankaların nakde çevirdiği ve bedelerinin alınabildiği bankotlar nakid para hükmündedir. Çünkü bunların altın ve gümüş gibi piyasada kullanılması adet haline gelmiştir. Bunların karşılıkları gerçekten veya hükmen mevcut bulunmaktadır. Bunlar hazır bir mal demektir ve bütün insanların servetini teşkil etmektedir. Bunlardan yeterince elde bulunduranlar fakir değil, zengin sayılmaktadır. Bunlar sadece bir alacak senedi yerinde değildir. Bunlardan hemen faydalanmak mümkündür. Bunlar birer geçerli para ve değişim vasıtası olarak kabul edilmiştir. Bunlar diğer paralar gibi istenilen zamanda harcanır ve değiştirilerek karşılığında yarar sağlanır.

Onun için bunlar, geçerli para ve ticaret malları hükmünde olup kendi başlarına veya diğer altın ve gümüş paralarla veya ticaret malları ile beraber nisab miktarında olunca en az iki yüz dirhem kıymetine denk bulununca, sene sonunda altın veya gümüş ile olan kıymetlerinin kırkta biri nisbetinde zekâta bağlı olurlar. Bu zekat kendi cinslerinden verilebilir.

---

²⁹⁷Celâl Yıldırım, **Kaynaklarıyla İslam Fıkhı**(İbâdât-Muamelat-Feraiz), Uysal Kitabevi,II,Konya t.y.,665-666.

Örnek: Kırk liranın zekatı için bir lira zekat verilmesi caizdir. Aynı şekilde, karışım halinde olup altın ve gümüşü az bulunan madeni paralarla sırf bakırdan, nikelden veya deriden yapılarak geçerli durumda olan paralar hakkında da hüküm böyledir.²⁹⁸

Amr b. Şu'ayb Babası Dedesi isnadıyla şöyle rivayet edilmiştir:” Bir kadın kızıyla birlikte Hz.Peygamber (s.a.v.)’in yanına geldi. Kızının kolunda iki kalın altın bilezik vardı. Efendimiz (s.a.v.)ona,‘Bu altınların zekâtını verdin mi ?’ diye sordu. Kız, hayır dedi. Bunun üzerine Hz.Peygamber (s.a.v.):‘Allah’ın bunları kıyamet gününde sana ateşten iki bilezik olarak takmasını ister misin ?’ dedi. Kız, hemen bilezikleri çıkarıp atı ve ‘Onları Allah ve Resulü (s.a.v.) için verdim ‘ dedi.”

Ümmü Seleme (r.anhâ)’ dan şöyle nakledilmiştir:“Ben altın bir zinet eşyası takıyordum. Hz. Peygamber (s.a.v.)’ e, ‘Ya Resulullah (s.a.v.), bu (Cehennem azabına neden olacak) bir yığıntı (kenz) mıdır ?’ dedim. Efendimiz (s.a.v.), ‘Onlar, zekât miktarına ulaşır sen de zekât miktarına ulaşır sen de zekâtlarını verersen, yığıntı değildir’ dedi”.

Abdullah b.Şedad b.el-Had şu olayı nakletmiştir:” Hz.Peygamber (s.a.v.)’in hanımı Hz.Aişe (r.anha)’nin yanına girdik. Bize şöyle dedi:Resulullah (s.a.v)yanımıza girdi. Parmağımda iri gümüş yüzükler vardı. Bana ‘ Aişe ! Bunlar nedir ?’ dedi. Ben de “Ey Allah’ın Resulü (s.a.v.), sana süslenmek için böyle yaptım‘ dedim. Bana ‘onların zekatını verdin mi ?’ diye sordu. Ben de ‘Hayır’ dedim veya benzer bir şey söyledim. Bana, ‘Onlar ateş olarak sana yeter ‘ dedi’”.²⁹⁹

2) Toprak Ürünlerinin Zekâtı

Ayetlerde toprak ürünlerinden alınacak zekât için bir oran tayin edilmemiştir. Zirai ürün zekatı olan oşür tabirine Kur’an’da rastlanmaz. Bu kelime verginin konusundan değil de doğrudan doğruya oranından doğmuştur. Ve bu hadislere dayanmaktadır .

Toprak ürünlerinin Zekâta tabi olabilmesi için yine belli bir miktara ulaşması şarttır. Hz.Peygamber tarım ürünlerinin zekâtını beş vesk olarak tespit etmiştir.³⁰⁰

²⁹⁸ Ömer Nasuhi Bilmen, **Büyük İslam İlmihali**, sadeleştiren Ali Fikri Yavuz, Metin yayın dağıtım Yayınları, İstanbul 1997, 316-317.

²⁹⁹ Eşref Ali et-Tahanevi, **Hadislerle Hanefi Fıkhi**,VI, Misvak Neşriyat ,trc.Nedim Yılmaz,419-423.

³⁰⁰ el- Buhari ,**Zekat** , 4 II , s.13 ;Ebû Ubeyde , **a .g.e.** , had no.,1176,525.

Toprak ürünlerinin Zekatı toprağı sulama şekline göre belirlenmektedir. Toprak emek harcanmadan yağmur, nehir, dere, ırmak ve bunların kanallarıyla sulanıyorsa zekat olarak ürünün 1/ 10'u,kovalar ,dolaplar,motorlar aracılığıyla sulanıyorsa veya ücret karşılığı elde edilen su ile sulanıyorsa zekat olarak ürünün 1/ 20' si alınır.

Abdullah b. Ömer, Resulullah'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir: “Göğün ve pınarın suladığı veya sulamaksızın kendi kendine suya emerek yetişen ürünlerde öşür, kova ve dolapla sulananlarda ise öşürün yarısı vardır .³⁰¹

Busri İbn Said, Resulullah'tan “ Göğün ve Pınarların suladığı veya sulak yerlerin ürünlerinde öşür,kuyulardan kova ve dolaplarla sulanan yerlerde ise öşür,kova ve dolapla sulananlarda ise öşür yarısı vardır”³⁰²

Ebu Hureyre'de Resulüllah'tan “Göğün ve pınarların suladığı veya sulak yerlerin ürünlerinde öşür, kuyulardan kova ve dolaplarla sulanan ise öşürün yarısı vardır.”buyurduğunu rivayet etmektedir.³⁰³

Cabir b.Abdillah, Resulüllah 'ın şöyle buyurduğunu nakletmektedir:“Nehirlerle yağmur sularının suladıkları ürünlerde öşür, hayvanla sulanan ürünlerde ise öşür yarısı vardır .”³⁰⁴

3) Madenlerin Zekâtî

Kur'an'da maden vergisi için özel bir hüküm yoktur.Ancak genel bir kural konmuştur .Buna göre yerden çıkarılan şeylerden vergi ödenmesi istenilmektedir.³⁰⁵

Yerden çıkarılan şeyleri başında toprak ürünlerinin geldiği bir gerçektir.Ancak yerden çıkan defîne ve madenlerin de bu ayetin kapsamına girdiği söylenebilir .³⁰⁶

Hz.Peygamberin de madenlerden vergi aldığı kaynaklarda yer almaktadır.Hendek savaşının yapıldığı yıl da altın işletmeciliği ile ün yapmış olan Suleymanoğulları altın vergi olarak alınmıştır.³⁰⁷

³⁰¹ el-Buhari , **Zekat** , 56 , II,155-156 ; Ebû Davud , **Zekat** ,10 ,II,108;Nesai,**Zekat**,25 ,V,31.

³⁰²el-Buhari, **Zekat** , 56, II,155-156; Ebû Davud, **Zekat** ,10 , II,108;Nesai, **Zekat** , 25 ,V,31.

³⁰³ et-Tirmizi , **Zekat** ,14, III , 31,İbn Mace ,Sünen ,Zekat, 17, I, 304.

³⁰⁴ en-Nesai,Zekat , 25,V ,31.

³⁰⁵el-Bakara ,2/ 267.

³⁰⁶Aktan,Hamza, **İslam'da Madenlerin Hukuki statüsü** Üniv. Yay. Erzurum 1986, 19.

³⁰⁷Ebû Ubeyde **el-Emval**, Had no 866-868, s. 432-433.

O,Bilal b.Haris el-Muzeni' ye, işletmesi için verdiği bir maden ocağını vergiye bağlamış ve bu ocaktan, ondan sonra da hep vergi adına gelmiştir.³⁰⁸

Maverdi'nin verdiği bilgiye göre ise Hz.peygamber Haris el-Muzeni'ye araziye vermiş ancak daha sonra verdiği bu madenin sıvı olarak yeryüzüne çıktıktan sonra billurlaşmış tuz haline geldiğini öğrenince , Haris el-Muzeni'den madeni kendi rızası ile geri vermesini yani işletme (ikta) antlaşmasını fesih etmesini istedi .Haris'de kendisi adına bir sadaka olması şartıyla onu geri verebileceği söyleyince Hz.Peygamber madenin Haris adına bir sadaka olduğunu bildirmiştir. ³⁰⁹

Görüldüğü üzere Hz.Peygamber araziden fesih zahmetsiz olarak yeryüzüne maden çıktığını öğrendikten sonra araziye şahsın kullanımına vermekten vazgeçmiştir .

Yukardaki hadislerin yanında madenlerden sonraki dönemlerde de vergi alındığı ile ilgili önemli bir rivayette daha sahip bulunuyoruz .

H.z.Peygamber Bilal b.Haris'e “ Für “ bölgesinde içerisinde maden bulunan “Kabiliyye“arazisini üst ve alt haklarıyla birlikte ikta eder.Daha sonra Bilal oğulları o araziye Emevi Halifesi Ömer b. Abdülaziz'e satarlar. buradan iki eşit maden çıkarılır bunun üzerine Bilal oğulları Ömer b. Abdülaziz'e :

Biz sana Bilal'ın toprağını sattık, madenleri satmadık derler ve Hz .Peygamber'in ikta senedini gösterirler .Ömer b. Abdulaziz de yerlerin idareciye madenlerinde Bilal oğulları adına işletilmesini ve bunlardan zekat alınmasını emreder.³¹⁰ Atıl bırakasın diye vermedi.

H.z.Ömer 'in de halifeliği döneminde Bilal'e“Sen Hz.Peygamberden geniş bir araziye sana ikta etmesini istedin, O da ikta etti, zaten Resulullah kendisinden istenen bir şeyi reddetmezdi.Sen ise elindeki arazinin tamamını işletmiyorsun.Resullullah sana burayı atıl bırakasın diye vermedi. bildiğin kadarını elinde tut, geride kalanını bize geri ver ki Müslümanlar arasında paylaşalım.“ demiştir.”.Fakat Bilal'in“Vallahi hiç bir şey yapmam. Onu bana Resullullah verdi”Diye İtirar etmesi üzerine, H.z.Ömer “Vallahi mutlaka

³⁰⁸Makrizi ,İmta, IV,V.150 /a-b;Ebû Ubeyd ,a.g.e, s. 338;Kasani ,Bedayiu-s-Sana' i ,II,67.

³⁰⁹el-Maverdi, **el-Ahkamu-s-Sultaniyye**,187-188.

³¹⁰Ebû Ubeyde, **el-Emval**, Had no:866-868 , 432-433.

vereceksin. ‘Demiş ve Bilal ‘in işletmediği kısımları Müslümanlar arasında taksim etmiştir.³¹¹

Vergiye tabi olan madenler ve bu madenlerden alınacak vergi oranları hakkında değişik görüşler ortaya konmuştur.

b-Zekât’ın Ödenmesi

ba) Zekâtın Ödenme Zamanı

Fakihler şartları gerçekleşen malda zekâtın derhal (fevri) yani sene biter bitmez ödenmesi gerektiğinde görüş birliğine varmışlardır. Çünkü malda gerçekleşen zekat borcu, artık kul hakkıdır.Bu borcun ödenmesini-özürsüz olarak-geriye bırakmak caiz değildir.hanefi mezhebinde fetvaya esas olan görüş bu olduğu gibi, İmam Şafii,İmam Malik ve Ahmed b.Hanbel’in görüşü de bu yöndedir.

İslam’da prensip olarak ibadetler hemen yerine getirilmesi istenen bir husustur. Çünkü Cenab-ı Allah, “Hayırlar (işlemede) yarış yapınız”³¹² فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ buyurur. Bütün hayır işlerinde acele etmek övüldüğünde göre, malda gerçekleşen fakir hakkının bir an önce hak sahiplerine ödenmesi de övülmeye değer bir iştir.

Altın, gümüş ve parada, ticaret malları ve hayvanlarda zekat, bir kameri yılın tamamlanması ile farz olur ve bu mallardan zekat her senede bir defaya mahsuz olmak üzere ödenir.

Toprak ürünlerinden zekat, senede kaç kere ürün alınırsa o kadar verir. yani bir araziden bir senede iki kere mahsul alan kişi iki kere zekat verir.

Toprak ürünlerinde zekatin vucub vakti konusunda farklı görüşler bulunmakla birlikte ağırlıklı görüş, bunun hasat esnasında olduğu yönündedir. Bununla birlikte olunlaşmaya başladığı andan itibaren hesaplanıp verilebileceği gibi, hasattan kısa bir müddet sonra vermek de mümkündür. Toprak ürünleri hasattan sonra sahibinin kusuru olmaksızın helak olsa veya çalınsa zekatı düşer. Bu tarihleme meyveler için de geçerlidir.

Şafii, Maliki ve Hanbeliler madenlerde zekatin, nisab miktarı maden istihsal edilmesiyle,Hanefi ve Hanbeliler de balda zekatin, nisab miktarı bal elde edilmesiyle vacip

³¹¹Ebû Yusuf, **Kitabü'l-Harac**, Matabatü-s-Selefiyye, Kahire, 1976 ,62.

³¹²el-Maide, 5/48.

olacağı görüşündedir. Ancak toprak ürünlerinden zekat, ekinler sürülmeden, meyveler de toplanmadan alınmaz.

Görüldüğü gibi toprak ürünlerinden zekat tahsili güneş takvim sistemine göre “ hasat zamanı”; hububat harmanlanıp sapından çıkarılınca, meyveler toplanınca yapılmaktadır. Madenlerin de elde edilince zekatı ödenmektedir.³¹³

1)Zekât Vakit ile Alakası

Zekât sahasında üzerinde durulması gereken bir mesele de zekâtın ne zaman ödenmesi gerektiği meselesidir. Zekât hemen farz olduğu anda mı ödenecektir, yoksa ödenmesi tehir edilebilir mi?

Hanefilerde meşhur olan görüşe göre zekâtın hemen farz kılındığı anda ödenmesi şart değildir. Mal sahibi kendisinden istenmedikçe zekatını ödemeyi farz olduğu andan sonraya da bırakabilir. Zira emir, olarak zekatın ödenmesi hakkındadır. Farz olduğu ilk anda ödenebileceği gibi, daha sonra da ödenebilir.

Hanefilerden Kerhi'ye göre zekât, farz olduğu anda derhal yerine getirilmesi gereken bir vecibedir. Çünkü Kur'an-ı Kerim'deki “zekât Veriniz “ emri fevriliği gerektirir. İbn-ı Hümam'ın ifade ettiği gibi zekâtı fakirlere verme emrinde fevriliğe bir karine vardır. Zira zekât ihtiyaçları gidermek içindir. İhtiyaçları ise hemen giderilmek ister. Zekat fevri bir vecibe olmadığı zaman zekattan elde edilmek istenen gaye hasıl olmaz.³¹⁴

Malik, Şafii, Ahmed b.Hanbel ve İslam alimlerinin ekserisi bu görüştedir. İbn-i Kudame de emir fevriliği gerektirir, bu yüzden geri bırakan cezaya hak kazanır demektedir.

İyi olan her işte acele etmek İslamda övgü ile karşılanmıştır. Allah Teala “ hayırda yarışınız”³¹⁵ Allah'ın bağışlanmasına ve cennete koşunuz³¹⁶ buyurmaktadır. Zekat zekatı geri bırakmak fakirlerin ihtiyaçlarını bir an önce gidermelerine mani olduğu gibi, sonradan ortaya bazı manilerin çıkması veya maldan ayrılmanın insana zor gelmesi gibi sebeplerle zekatı ödemekte acele etmek hem kişinin bir an önce bu borçtan kurtulması, hem de zekatla ulaşılmak istenen hedeflere bir an önce varılması bakımından en salim yoldur.

³¹³İlmiihal, **İman ve İbadetler**, I, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006, 469.

³¹⁴Ali Özek, Hayreddin Karaman,M.Akif Aydın, Mehmet Erkal, **İbadet ve Müessese Olarak Zekat**, İstanbul 1984,s.173-174.

³¹⁵el-Bakara,2/148.

³¹⁶Al-İmran,3/133.

Hz.Peygamber bir hadis-i Şerifinde “ Zekat karıştığı her malı helak eder.”³¹⁷ buyurmuştur . zekat vermeyi geri bırakmak caiz olmadığına göre acaba zekatı vadesinden önce, mesela hasadan veya senenin dolmasından önce ödemek de caiz değil midir?

2)Zekât'ın Zamanından Önce Ödenmesi

Zekâta tabi mallar bu bakımından iki kısma ayrılır: 1) Üzerinden bir sene geçmesi şart olan mallar , nakit ve ticaret malları gibi 2) Bir sene geçmesi şart olmayan mallar, hububat ve meyveler gibi.

Hukukçuların ekserisi birincni gruba giren malların zekatının vucub sebebi bulunduğu anda- nisab miktarına ulaştığı anda- bir sene beklemeden verebileceği görüşündedirler. Hatta bir iki sene önceden de bir iki sene sonranın zekatı verilebilir. Elverir ki o anda da zekat da zekat nisabına ulaşan önceden zekat verilmez. Bu görüşte olan hukukçuları arasında Said b.Cübeyr, Evzaî, Ebu Hanife, Şafii, Ahmed b.Hanbel ve Ebu Ubeyd bulunmaktadır.

Zamanından önce ödenmez diyenler bu görüşlerine delil olarak demektedirler ki: bir senenin geçmesi de nisab gibi zekâtın şartlarından birisidir. Nisabı miktarı mala sahip olunmadan daha sonraki senelerin zekatı- ittifakla- ödenmeyeceği gibi, bu zaman şartının önüne geçmek de mümkün değildir. Nitekim zamanından önce namaz da kılınmaz.

Zekat edası gerekli olduğu andan önce de ödenir diyenler Ebu Davud'un Hz.Ali'den rivayet ettiği şu hadis-i şerife dayanmaktadırlar:”Abbas, Resulullah (s.a.)’a, zekatın edası gerekmeden önce ödenmesinin caiz olup olmadığını sordu da Hz.peygamber bu hususta ona izin verdi.”³¹⁸Yine başka bir hadis-i Şerifte Hz.peygamber Hz.Abbas hakkında şöyle demektedir: Biz ihtiyaç içerisinde idik de Abbas’dan iki senenin zekatını peşin ödenmesini istedik.

Hububat, meyveler, maden ve defineler gibi zekât için bir sene geçmesi gerekmeyen malların zerkatları önce ödenmez. Sadece bazı Şafiiler, oşrûn önceden ödenmesi caizdir demişlerse de tercih edilen görüş onun da caiz olmadığıdır. Hanefiler ve diğer önceden ödemeyi caiz görenlere bunun için bir sınır yoktur.kişi oşrûn hilafına dilediği kadar senenin zekatını önce verebilir.

³¹⁷Şevkanı Muhammed b.Ali, **Neylü'l-Evtar**, Kahire, 1952.

³¹⁸Ebû Davud, **Zekat**, 22;Tirmizi,**Zekat**,37;İbn-i Mace, **Zekat**, 7,22.

3)Zekât'ın Ödenmesinin Tehiri

Bir zarurete dayanarak zekâtın zamanından önce ödenmesini kabul ettiğimiz gibi, yine bir zarurte dayanarak, zekâtın zamanından sonra ödenmesini de kabul etmek gerekecektir. Bu zarurete o anda orada bulunmayan, fakat daha büyük bir ihtiyaç içerisinde olan bir kimseye (gaibe) zekatı vermek için geri bırakmak şeklinde de olabilir. Keza zekât verecek kimsenin tam o anda malı bir darlık içerisinde düşmesi de söz konusu olabilir.

Bazı malikiler zekatı eda zamanında derhal toptan ödemek gerekir. zekat mallarını yanında alıkoyup da bir sene boyunca, hak sahipleri geldikçe caiz değildir derler.

Ne var ki devlet reisi , veya zekat işiyle vazifeli kimseler yine bir kıtlık vb. bir. Zarurete dayanarak zekat toplama işini geri bırakabilirler. Bu hususta Hz.ömer'in şu tatbikatı delil olarak belirtmek gerekir.Hz.Ömer'in şu tatbikatını delil olarak belirtmek gerekir, Hz.Ömer zekat verecek kimselerin ihtiyaç içerisinde oldukları bir yıl, onlardan zekat toplamamış, o zekatı daha sonraki sene almıştır³¹⁹ Keza Ebu Ubeyd, İbn-i Zubab'dan rivayet etmektedir ki Hz.Ömer felaket senesinde- o yıl kıtlık yılı idi-zekat toplamısını geri bırakmıştı.Yağmur yağdığında beni (zekat toplamaya) göndererek şöyle dedi:"Onlardan iki senenin zekatını al! Birisini onlar arasında (ehillerine) dağıt, diğerine bana getir."³²⁰zekatın özürsüz olarak tehiri ise cazi değildir. Hanefilerde bir zaruret olmadan zekat vermeyi geri bırakan kimsenin şahadeti kabul edilemez ve bu tehir sebebiyle o kimse günahkar olur.

4)Zekât Malının Kaybolması

Bazen mal sahibi, zekât mallarını kendi malından ayırdıktan sonra, hırsızlık yangın v.s. sebeplerle bu mal zayı olabilir. Bu durumda ne olacaktır ? Mal sahibi tekrar verecek midir, yoksa zekât vermiş mi kabul edilecektir?

Bu hususta hukuçuları arasında “ zekat vermiş kabul edilir, tekrar vermez” diyenlere olduğu gibi, “ hayır sayılmaz tekarar vermesi gerekir” diyenler de vardır. Malikiler zekat malını, zekat vacib olduğu anda ayırmış, gecikmemişse artık o kimsenin tekrar vermesi gerekmez derler.Şafiiler ise eğer zamanında ayırmamışsa zekat ayırmış ise kalanın zekatını verir demektedirler.

³¹⁹Ebû Ubeyd Kasım b.Sellam, **el-Emval**, Mısır, 1968, 592.

³²⁰Ebû Ubeyd kasım b.Sellam,el-Emval, Mısır 1968, 374.

Hanefiler zekât malı, zekat vacib olduktan sonra ve sahibinin bir kusuru olmaksızın zayi olursa o kimsenin üzerinden zekat borcu düşer demektedirler.³²¹

Hz.peygamber konuyla ilgili hadislerinde maden, diğer yer altı zenginlikleri veya sadece yeraltına gömülü olan hazine ve benzeri şeyleri ifade etmek için,“Rikaz“terimini kullanmıştır.O,“Rikaz‘da“1 / 5 oranında vergi vardır.“³²²buyurmuştur.

Ayrıca Hz.Ömer’ in Medine dışında bulunan 1000 dinar(altın) paranın 200 dinarını(1/5 ini) vergi olarak aldığı,³²³ Hz.Ali’nin de madenlerin Rikaz olarak değerlendirip çıkarılan kıymetli madenlerden ve bulunan eski devirlere ait paralardan 1 / 5 oranında vergi aldığı bilgisi kaynaklarda yer almaktadır.³²⁴

Ancak Arap Yarımadası’nda İslam’in ilk yıllarında maden işletmeciliği ve ticareti pek gelişmediğinden maden vergi hukukuyla ilgili olarak uygulama örnekleri sınırlıdır.³²⁵ Bundan dolayı yukarıdaki hadisleri ve uygulamaları değerlendiren sonraki devir hukuçuları ve mezhep imamaları farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.

Hanefi Mezhebi dışındaki mezhepler vergiye tabi gördükleri madenlerden 1/40 oranında vergi alınması gerektiğini belirtirken, Hanefiler 1 /5 oranında vergi alınır görüşündedirler.³²⁶

Hanbeliler, toprak cinsinden olmayan her şeyi, maden olarak nitelendirir ve hiçbir ayırım yapmadan hepsini 1 /40 oranında Zekata tabi tutarlar .³²⁷

Madenlerden alınacak verginin oranı, üretim ve karlılık oranı arttıkça buna denk olarak vergi oranında artırılması, diğer bir deyişle artan oranlı vergi uygulamasının mümkün olabileceği tartışılabilir. Madenin tenörü, rezervi , cinsi yatağın üst yapı tesislerine uzaklığı, tabiat şartları ve iklim emek ve karılık bakımından çok farklılıklar bulunabilir .Bu sebeple Hz.Peygamberin uyguladığı veya uygulamak istediği vergi

³²¹Ali Özek,Hayreddin Karaman,M.Akif Aydın,Mehmet Erkal,**İbadet ve Müessese Olarak Zekat**,İstanbul 1984,177.

³²²el-Buhari,**Zekat**, 67,II,160;Ebû Ubeyde, **el-Emval**, Had no : 859 ,430.

³²³Ebû Ubeyde ,**el-Emval**, Had No:876 ,s.436.

³²⁴Ebû Ubeyde, **el-Emval**, Had:no:877,436.

³²⁵Kurul, **İbadet ve Müessese Olarak Zekat** ,s.91.

³²⁶es-Serahsî,**Kitabu’l-Mebsut**,Darü’l-Marife ,II , 211.

³²⁷İbn Kudame, **el-Muğni**, IV, 231-232 .

politikası ışığında, madenlerin değişen oranda bir vergilendirmeye tabi tutulabileceği kanaatindeyiz.³²⁸

Hz.Peygamberin bu şekilde ödenmek istenen verginin, ödenmesi gereken vergiyi tam olarak karşılayıp karşılayamacağını madenin işlenip tasfiye edilmeden önce bilenemeyeceğinden dolayı ve işlenmesi ve tasfiyesi için ayrıca masraf gerektirmesinden aynıyla ödenmesi mümkündür.³²⁹

Maden vergisinin ne zaman ödenmesi gerektiği konusunda ise Hz.Peygamberin uygulamasına rastlayamadık . Ancak Yüce Allah'ın bizim için yerden çıkardığı şeylerin kapsamına giren hububat vergisinin hasat günü ödenmesini emreder.³³⁰ ayeteki dikkate alınacak olursa maden vergilerinin madenler elde edildikçe ödenmesi gerektiği söylenebilir.

Ancak İmam Malik altın ve gümüş gibi madenlerin çıkarılıp tasfiye edildikten sonra vergilerinin ödenmesi gerektiğini savunmuştur. Ona göre madenden alınması gereken vergi miktarı ancak maden çıkarılıp tasfiye edildikten sonra belli olacaktır.³³¹

bb) Zekât'ın Ödenme Şekli

Zekât bir ibadet olduğu için, kural olarak doğrudan mükellef birey tarafından yerine getirilir. Fakat zekatın malı yönünün bulunması, giderek düzenli bir organizasyona ihtiyaç duyması ve kurumsallaşma, zaman içinde bu malı ibadetin büyük bir organizasyon (devlet aygıtı) tarafından yerine getirilmesini veya o aygıt tarafından denetlenmesini gerekli hale getirmiştir. Zekata “fakirin zengin bireylerin malındaki hakkı “gözüyle bakılması da zekat organizasyonuna devletin girmesinde bir etken olmuştur. Bu kurumun düzenli bir şekilde işleyişinin ancak devlet tarafından sağlanabileceği görüşü yaygınlık kazanmıştır.Bu bakımından İslam toplumlarında, zekat zengin bireylerden alıp hak sahiplerine dağıtım işini öteden beri devlet üstlenmiş ve böylece zekatın toplanması ve dağıtılması kamu hukukunun bir parçası olmuştur.Yine başka bir hadis-i şerifte Hz.peygamber Hz.Abbas

³²⁸Aktan, Hamza, **İslam'da Madenlerin Hukuki Statüsü** ,48.

³²⁹Aktan, Hamza, **İslam'da Madenlerin Hukuki Statüsü**, 51.

³³⁰el-En'am, 6/141.

³³¹Aktan, Hamza, **İslam'da Madenlerin Hukuki Statüsü**, 52.

hakkında şöyle demektedir: “Biz ihtiyaç içerisinde idik de Abbas’dan iki senenin zekatını peşin ödenmesini istedik.”³³²

Ayrıca Kur’an-ı Kerim’de, Hz.Peygamber’e zenginlerin mallarından zekât alması emredilmiş ³³³,bu işlerde görevli personele “ve’l amiline aleyha” (zekât işinde çalışanlar) ifadesi ile işaret edilmiş ve onlara bu görevlerine karşılık olmak üzere, zekat gelirlerinden pay ödenmesi gerektiği belirtilmiştir.³³⁴

Bu iki ayet, zekâtın toplanıp hak edenlere dağıtılması işinin devlet tarafından ele alınmasının gerekli bir görev olduğunu göstermektedir. Hz.Peygamber’ in “Onlara söyle, Allah mallarında zekat farz kıldı. Bu zekât zenginlerinden alınır ve fakirlerine verilir”.³³⁵Diyerek Muaz b.Cebel’i yemen’e zekat toplamak üzere göndermesi de bu anlamda değerlendirilebilir.

H.z.Peygamber’in söz ve uygulaması, Hulefa-yi Raşidin ve daha sonraki devirlerde izlenmiş, zekat tahsil ve dağıtım işi genellikle devlet memurları tarafından yapılmıştır. Ancak gerek Hz.Peygamber gerekse Hulefa-yi Raşidin devirlerinde mükelleflerin mallarının zekatlarını kendiliklerinden getirip devlet yetkililerine verdiği farklı iki yolu izlenmiştir.

Hanefiler, Hz.Osman dönemindeki uygulamayı esas alarak, açık mallardan alınacak zekâtın toplama ve dağıtım yetksinin devlete ait olduğu, gizli malların zekatının ise bizzat mükellef bireyler tarafından ödeneceği şeklinde bir yaklaşımı benimsemişlerdir.

Şafîiler, gizli mallarının zekâtının bizzat mükellef birey tarafından ödeneceği görüşünde Hanefiler’le birleşir. Fakat açık malların zekâtı konusunda biri bunun devlet tarafından toplanıp dağıtılabileceği, diğeri, gizli malda olduğu gibi, mükellef birey tarafından yerine getirileceği şeklinde iki görüş bulunmaktadır.

Malikî mezhebine göre ise, zekatın ilke ve amaçları doğrultusunda yapılmış düzenlemeler tam riayet şartıyla, zekat borçları doğrudan devlete ödenir. Hanbelîler ise bu konuda bir ayırım ve tercih yapmaksızın, zekat brçlarının devlete verebileceği gibi, doğrudan hak sahiplerine de ulaştırılabileceğini söylemişlerdir.

³³²el-Beyhakı, es-Sünnenü’l-Kübra, Haydarabad-Dekkan,1350, 41/111, Ali Özek, Hayreddin Karaman, **İbadet ve Müessese Olarak Zekat**, İstanbul 1984, 175.

³³³et-Tevbe 9/103.

³³⁴et-Tevbe 9/60.

³³⁵el-Buhari, **Zekat**, 1.

Fakihlerin çoğunluğuna göre devletin, zekata tabi olan bütün malların zekatlarının doğrudan kendisine verilmesine isteme yetkisi vardır. Devlet bu yetkiyi kullanarak ödemekten kaçınanlardan zekât borcunu zorla alır. Fakihlerin bu konudaki farklı görüşlerinde ve çekimsiz tavırlarında, dönemlerinde devlet eliyle toplanan zekâtın yerinde harcanıp harcamadığı yönündeki kanaatlerinin etkili olduğu açıktır.³³⁶

c. Zekâtın Adabı ve Yasakları

İbni Cuzeyy el-Maliki'ye göre zekatın yasakları üçtür:

1.)Zekatın başa kakma ve eziyet etmekle iptal edilmesi. Çünkü sadaka sebebiyle başa kakma olursa bu durum sadakasının sevabını yok eder. Çünkü Allah Teala bir ayette şöyle buyuruyor:” يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَبْطُلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْأَذَى Ey iman edenler!Sadakalarınızı başa kakma ve eziyet verme suretiyle iptal etmeyin.”³³⁷Bunun gibi, verdiği sadakayı büyük görmemek gerekir. Çünkü yaptığını büyük görmek amellerin sevabını yok eder.

2.) Kişinin verdiği sadakayı satın alması.

3.) Zekat memurunun zekat vereceği kişileri zekat mallarının başına toplaması da yasaktır.Zekatlar herkesin bulunduğu yere getirilmelidir.

İbni Cuzeyy el-Maliki zekatın adabının altı olduğunu ilave etmiştir:

1.)Zekâtı gönül hoşluğu içinde ayırıp vermek.

2-3)Kazancının en helalinden ve en hayırlısından vermek. Yani en helal olan, en iyisi, en çok sevdiği maldan vermek. Daha önce de açıkladığımız üzere, zekat memuru malın vasat olanını almalıdır.

4.)Verilen zekâtı insanlardan saklamak. Bu görüş de yine Hanefilerin görüşüdür. Zekâtı gizli olarak çıkarıp vermek daha faziletlidir.Çünkü bu durum gösterişten daha uzaktır, böylece fakiri küçük düşürmekten kaçınılmış olur.Şafi ve Hanbelilere göre zekatta en faziletli olan açıktan verilmesidir ki, başkaları da onu görsün ve onlar da zekat versinler.Nafile sadakaların gizli olarak verilmesi daha iyidir.Bunda ittifak vardır.

³³⁶İlmihal, İman ve İbadetler, I, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara 2006, 472-473.

³³⁷el-Bakara 2/264.

5.)Kendisine övgü yapılır korkusu ile zekâtı bir vekil aracılığı ile vermek

6.)Zekâtı verirken duada bulunup şöyle demek:”Allahım! Bu zekâtımı ganimet kıl, zarar ve ziyan kılma.”Alan kişi de şöyle dua eder:” Allah bu verdiğin sadaka sebebiyle sana ecir versin, geride bıraktıklarında bereket kılın, bu malı senin için temizleyici yapsın.”

Başka adaplar da ilave etmek mümkündür.

7.)Zekâtı verirken takva, ilim, fakirliğini gizleme, akraba olma gibi vasıfları olanı tercih etmek.

8.)Zekâtı vermekte acele etmek. Bunun sebebi Allah’ın emirlerini yerine getirmektir.

9.) Hanefilere göre fakirlere, kendileri ve aile fertlerinin bir günlük muhtaç olduğu şeyleri istemekten müstağni kılacak kadar zekat vermek menduptur.

10)Fakire verilen şeyin zekât olduğunu bildirmeye ihtiyaç yoktur.Nitekim bu husus daha önce de açıklanmıştır.³³⁸

d. Zekât-Vergi İlişkisi

Kur’an-ı Kerim ve Hz.Peygamber’in hadislerinde zekât daima namazla birlikte zikredilmiştir, mesela; وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ; namazı dosdoğru kılın zekât verin.³³⁹Namaz bedenî, zekatı ise malî bir ibadettir. İkisine hakim olan ruh Allah’a yaklaşmak ve O’nun rızasını kazanmaktır.

Zekât, sadece farz diye bilinen hükümlerinden biri olmayıp aynı zamanda üzerine İslam binasının inşa edildiği beş büyük sütundan biridir.

Zekât her şeyden önce bir ibadettir. Müslüman bu ibadeti Allah’ın emrine uyarak, O’nun rızasına kavuşmayı dileyerek gönül hoşnutluğu ve halis bir niyetle yerine getirmelidir. Çünkü ancak bu şekilde eda edilen zekât Allah katında kabul görebilir.

³³⁸Vehbe Zuhaylı, **İslam Fıkhi Ansiklopedisi**, III, Zaman Yayınları, İstanbul 1994.380-382.

³³⁹el-Bakara 2/110.

Müslüman zekâtını öncelikle yüce Allah'ın emri olduğu için öder, bu ve diğer ibadetleri O'na yakın olma, O'na şükretme amacıyla yerine getirir, böylece ahiret hayatının nimetlerine ve cennet Allah'a yakın olmaya ehil olur.

Zekât bu dini ve manevi hikmetleri yanı sıra toplumda sosyal adaleti sağlama, zenginliklerle fakirler arasında maddi ve hissi uçurumları kapatıp karşılıklı sevgi ve saygı tesis etme, sosyal amaçlı gider ve yatırım alanlarından bir kısmını karşılama gibi önemli yararlar taşıdığı da açıktır. Öte yandan Hz. Peygamber ve sahabe döneminden itibaren belli malların zekâtının devlet tarafından topladığı ve bu sosyal ve kamusal alanlara harcadığı da bilinmektedir.

Zekâtın bu ikinci grupta yer alan sosyal amaçları ve kamu hukukunu ilgilendiren yönleri, öteden beri İslam alimleri arasında zekâtın, aynı mal veya gelirden devlete verilen vergiden farklı olup olmadığı, vergi ile zekâtın aynı şeyin iki farklı isimlendirmesi mi, yoksa tamamıyla farklı şeyler mi olduğu tartışmasının da ana sebebini teşkil etmiştir.

Bilindiği üzere vergi, kamu giderlerini karşılamak üzere devletin tek taraflı olarak ve vergileme yetkisine dayanarak, kişilerin gelir ve mallarından aldığı ekonomik değerlerdir. Başka bir tarifte vergi, devletin kamu harcamalarını finanse etmek amacıyla fert ve işletmelerden, karşılıksız olarak ve kamu hukukunun kuralları çerçevesinde aldığı paralardır.

da) Zekâtın Vergiye Benzeyen Tarafları

- 1.) Zekât da vergi de toplumsal yaşamın gereklerinden olup icbarıdır.
- 2.) Zekâtı kaide olarak devlet tahsil eder ve ilgili yerlere sarfeder. Vergi tahsili de merkezi devlet idaresine veya onun yetki devrinde bulunduğu taşra kamu kurum ve kuruluşlarına aittir.
- 3.) Zekât mükellefi, bu farızayı yerine getirirken kendisi için özel bir menfaat gözetmez. Vergi mükellefi de vergisi karşılığında doğrudan kendisine bir menfaat beklemez.
- 4.) Hem zekâtın hem de verginin malı hedefleri yanında iktisadi, içtimai hedefleri de vardır.

Böyle olunca, zekât ile vergi arasında ontolojik ve aksiyolojik anlamda bir farkın bulunduğu, yani aralarında menşe ve değer hükmü bakımından fark olduğu söylenebilir. Amaçları aynı olsa bile zekât emri, ilahi kökenlidir, dolayısıyla manevî müeyyidedir; vergi ise dünyevî bir otoritenin emridir ve müeyyidesi maddidir. Fakat bu durum aralarında pratik ve dogmatik açıdan fark bulunduğu anlamına gelmez. Mesela, her ikisi de sosyal ve kamusal amaçlıdır. Zekâtın uygulaması manevî müeyyideye, verginin uygulaması ise kanunî müeyyideye bağlanmıştır ve müeyyideye bağlılık açısından aralarında fark yoktur. Kaldı ki devlet, zekât uygulamasını daha düzenli hale getirmek için kanunî düzenleme yapacak olsa, bu fark ortadan kalkar.

Çağımızda zekât -vergi benzerliği veya ayrılığı konusunda bu ve benzeri mülahazlardan hareket eden İslam alimlerinin neticede iki gruba ayrıldıkları görülür.

a.)Çoğunluğa göre zekât ve vergi ayrı ayrı mükellefiyetlerdir.Devlete verilen vergi, aynı maldan verilmesi gereken zekat borcunu düşürmez. Verginin zekat benzeyen bazı yönleri bulunsa da, vergiden doğan hukukî ilişki bir borç ilişkisidir. Vergi alacaklısı vergi koyma yetkisine sahip kamu kuruluşlarıdır.Vergi borçlu ise, vergi kanunlarına göre kendisine vergi borcu terettüp eden gerçek veya tüzel kişilerdir.

b.)Bazı İslam âlimleri ise, zekâtın sosyal amaçlarını ve kamu hukukunun bir parçası olarak devlet tarafından tahsil edilmekte oluşunu ölçülü olarak ve İslam'ın zekât emrini amacı ve işlevi doğrultusunda geniş yorumlayarak zekat ile verginin esasen aynı olması gerektiğini ifade ederler. Onlara göre zekât, müslüman bireyin içinde bulunduğunu toplumun kamu harcamalarına, sosyal adaleti kurmayı ve kamu hizmetlerinin en iyi şekilde ifasını hedef alan her türlü yatırım ve geride ibadet aşk ve heyecanını içinde katılmasıdır. Kur'an'da zekata tabi malların tek tek belirtmeyip sadece bir kısmına işaret edilmiş olması, zekatın nisabının ve nisbetinin belirtilmemiş bulunması bunun bir göstergesi sayılabilir. Zekatın sarf yerlerini bildiren ayet, toplumdaki ihtiyaç sahiplerinin ilk ve en canlı örneklerini vermeyi hedeflemiş olmalıdır.³⁴⁰

db) Zekâtın Vergiye Benzemeyen Tarafları

1.)Zekât Allah tarafından konulmuş, Kur'an'da yazılı kalıcı ve değişmez bir hüküm verginin ise kanunla konulup kaldırılan, açıkçası beşeri bir ötoriteye dayanan bir karar

³⁴⁰İlmihal, **İman ve İbadetler**, I, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara 2006, 495-497.

olduğu gündeme getirilir ve vergi kanunlarının yürürlüğü girmesi veya yürürlükten kaldırılması şeklinin diğer kanunlardan farkı bulunmadığı söylenir.

2.)Vergi kanunla konup kaldırıldığı gibi, onun miktar ve nispetleri de kanunla düzenlenir, gerektiğinde aynı usulle artırılır eksiltir.Zekatın nisabı ve nisbetleri Hz.peygamber tarafından belirlenmiştir.Bu nisab ve nisbetler Hulefa-yi Raşidin döneminde ve müteakip dönemlerde aynen korunmuş, tarih içinde hiç değiştirilmemiştir.

3.) Zekatın Sarf yerleri ayetle belirlenmiştir.Zekatı devlet de tahsil etse, hukukî bakımından onun durumu yetim malını elinde bulunduran vasının durumu gibidir.Devlet ancak koruma amacı ile elinde bulundurabilir.Dilediği mal ve hizmetlere harcayamaz, zikredilen ayette gösterilen zümrelere sarfetmekle yükümlüdür. Halbuki devlet vergi gelirlerini sosyal ve kamusal alanda istediği gibi harcayabilir.

Zekat vergiye benzemeyen tarafları dikkate alındığında ise onun ibadet yönü ağır bastığı ve vergiden farklı olduğu söylenebilir. Bu farklılık en çok hükmün kaynağı, zekata tabi mallarda nisab ve nisbetler ve zekatın sarf yerlerinde belirgin hale gelmektedir.³⁴¹

B-ZEKÂT'LA İLGİLİ SORUNLAR

1)Klasik Dönemle İlgili Sorunları

a)Fakirlik Problemi

Zekatın hedefi geçici yardımlarla fakirliğe çare bulmak değil, bu probleme devamlı bir çözüm getirerek fakirlerin sayısını azaltıp zenginliklerini çoğaltmaktır.İslam mal ve servetin ve bunların getirdiği nimetlerin sınırlı bir grubun tekelinde olmasına ve diğer insanların bundan mahrum kalmalarına razı olmaz. Allah Teala “ O Allah ki yeryüzünde olan şeylerin hepsini sizin için yarattı.”³⁴²buyurmaktadır. Bu ayet-i kerimeyi “ yeryüzünde yaratılan şeylerin hepsi, hepiniz içindir, sadece bir kısmınız için değil, şeklindeki anlamak da mümkündür. Bu yüzden İslam zekat, ganimet ve getirdiği diğer prensip ve müesseselerle cemiyetteki servetler ve sosyal tabakalar arasındaki farkları azaltmak ister. Allah'ın fethedilen ülkelere halkının mallarından Peygamberine verdiği ganimetler, Allah,

³⁴¹İlmihal, **İman ve İbadetler**,I, Diyanet İşeri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006,494-495.

³⁴²el-Bakara 2/29.

Peygamber, yakınları, yetimler, yoksullar ve yolda kalmışları içindir. Böylece o mallar içinizde yalnız zenginler arasında dolaşan bir devlet olmaz.”³⁴³

İslam, insanların kabiliyetlerinde, meleke, güç ve kuvvetlerinde bir farklılık mevcut olduğundan servet ve yaşayış olduğundan servet ve yaşayış bakımından da insanlar arasında bir farklılık bulunmasını tabii görür. Fakat bunun manası İslam, zengin ve fakirleri kendi haline terk eder, birisi zengin olup dilediğince yaşar, diğeri fakir u zaruret içinde sürünür demek değildir. Bilakis dini, hukukî hükümleri, getirdiği pratik çareleri, teşvik ve müeyyidleriyle fakirle zengin arasındaki uçurumu azaltmak ve fakiri zenginin seviyesine çıkarmak yollarını arar.

Zekat gelirlerinin çok büyük miktarlara ulaşacağı böyle bir cemiyette çok az bir yekun teşkil edecek olan fakirlere el uzatmak onların durumlarını iyileştirmek hiç de zor olmayacaktır.

Bir toplum için en kötü durum, bir tarafta zenginlerin servetleri çok büyük miktarlara ulaşırken, öte taraftan günlük yiyeceğini ve en zaruri ihtiyaçlarını sağlayamayan fakirlerin sayısının o nisbette çok olması.³⁴⁴

b) Dilencilik

İslam gönüllere istemekten nefret etmeyi yerleştirmek ister. Hz. Peygamber sahabe’yi kiramdan, İslamın temel prensipleri üzerine biat alırken, onlardan insanlardan bir şey istememek üzerine de biat almıştır. Ve sahabe’yi kiram da bu biattan sonra mali değer taşımayan şeyleri dahi istemekten çekinir olmuşlardır. Peygamberimizin azatlısı Sevban’-dan rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber: “Kim bana insanlardan hiçbir şey istememeyi taahhüd eder ki ben de ona cenneti tahaddüt edeyim buyurdu. Sevban:” Ben ey Allah’ın resulü” dedi. Hz. Peygamber:”İnsanlardan hiçbir şey isteme” buyurdu. O, (Sevban) insanlardan hiçbir şey istemezdi.³⁴⁵

Hz. Peygamber alan eli, alttaki el; veren eli üstteki el olarak ifade etmiştir. Ebu Said el-Hudri’den rivayet edilen bir başka hadis şöyledir: Ensardan bir grup insan gelerek Hz. Peygamber’den istediler. Hz. Peygamber de verdi. Sonra yine de istedikleri yinde de verdi. ta ki yanıda bitinceye kadar. Sonra şöyle dedi:”yanımda olan şeyi biriktirip sizden (

³⁴³el-Haşr, 59/7.

³⁴⁴Ali Özek, Hayreddin Karaman, M. Akif Aydın, Mehmet Erkal, **İbadet ve müessese olarak zekat**, İstanbul 1984, 196-197.

³⁴⁵ Ebû Davud, **Zekat**, 27; Tirmizi, **Zühd**, 61; Ahmed b. Hanbel, 5/275, 276.

gizlemem).Kim İffetli olmayı isterse Allah onu afif kılar. Kim müstağni olmayı isterse Allah onu gani kılar. Kim sabretmeyi isterse Allah onu sabırlı kılar. Kişiyi sabırdan daha geniş (imkanlar bahşeden) hiçbir şey verilmedi.”³⁴⁶

Hz.Peygamber ahabına islamın şu yüce iki prensipini öğretmiştir:

1.)Çalışmak kazanmanın esasıdır. Müslümana düşen yeryüzünün çeşitli yörelerine dağılarak Allah’ın fazl ve kereminden lütfettiklerini aramaktır.”Sizden birinizin sırtına bir ip alarak bir yük odun getirip onu satması ve onunla Allah’ın onun yüzünü örtemesi (ihtiyaçlarını giderip yüzünü dökmekten kurtulması) insanlardan istemesinden daha hayırlıdır; onlar da ya verir, ya vermezler”.³⁴⁷

2.)İstemek hususunda aslolan onun haram oluşudur. Bir müslümana çok mecbur kalmadıkça istemesi helal olmaz. Müslümanlara istemenin yüz kızartıcı, haysiyet kırıcı bir şey olduğunu öğreten çeşitli hadis-i şerifler vardır.”Biriniz istemeye devam ettikçe (o hale gelir ki) Allah’la karşılaşınca yüzünde bir et parçası bîel kalmaz.”³⁴⁸ Kim yanında onu müstağni kılacak kadar bir şey varken isterse, o ancak ateşi veya cehennemden korumasını çoğaltmış olur. Dediler ki nedir onu müstağni kılacak şey?Ey Allah’ın resulü? Hz.Peygamber: “Sabah akşam yediği şey buyurduğu”³⁴⁹Kim kendisini müstağni kılacak kadar malı olduğu halde isterse, kıyamet günü yüzü tırmanlanmış, soyulmuş ve yırtılmış olarak gelir. Dediler ki” müstağni olma nedir? Dedi ki “ Elli dirhem gümüş veya kıyametteki altındır.”³⁵⁰

İslam, bir taraftan istemeyi kınar, Müslümanları istemekten alıkoymak isterken diğer taraftan da getirdiği pratik tedbirlerle Müslümanları başkalarından istemeye mecbur eden durumdan kurtarmak istemiştir. İslam bu gaye ile başlıca şu iki tedbiri getirmiştir.

1.)Çalışmaya gücü yeten herkese iş imkanı sağlamak. Bu İslam devletinin vazifeleri arasındadır. İslam devleti iş bulamıyanlara iş bularak, zekat kaynaklarının devamlı işsizlere harcanmak suretiyle tükenmesini önlemiş, işsizleri de hazır paranın verdiği rahavet ve tembellikten kurtarmış olmaktadır.

³⁴⁶ el-Buhari, **Zekat**,18; Müslim, **zekat**, 124,Ebû Davud, **Zekat** , 28.

³⁴⁷el-Buhari, **zekat**, 5,53,Nesai, **Zekat**,85;İbn-i Mace, **Zekat**, 25.

³⁴⁸ el-Müslim,**Zekat**, 103,Ahmed b.Hanbel, 2/15,88.

³⁴⁹et-Tirmizi,**zekat**, 22; Darimi, **Zekat**, 15.

³⁵⁰ Ebû Davud, **Zekat**, 24;Ahmed b.Hanbel, 4/171.

Zekat gelirlerinin insanlara sadece geçimlerini temine yarayacak bir yardım olarak kullanılması dışında, gerekli çalışma imkanlarını, alet ve edevatın temin etme yolunda kullanılmasının, onları devamlı bir gelire kavuşturma noktasından daha yararlı olduğunu söylemek mümkündür.

2.)Kazanmaktan aciz kimseleri uygun bir meişet temin ve garanti etmek.Bu kazanmaktan acz iki sebeble olur.

a.)İhtiyarlık, hastalık ve sakatlık gibi bir sebeple bir kimsenin geçimini temin edememesi.

b.)İkinci sebep, iş yaramaya gücü yetenlerin çalışmak istemeleri ve devletin de iş bulma gayretlerine rağmen iş bulmaları. Bunlar da iş yapma kudreti olamayan birinci grup hükmündendirler. İş bulabilenlerin ise zekattan nasibi yoktur. Hz.Peygamber buyurur ki “ Zekat zenginin ve güçlü olup da kazanabilenin payı yoktur”.³⁵¹ Bu izahtan anlaşılmaktadır ki zekât İslamın emrettiği kimselerden toplanıp, islamın dağıtılmasını istediği kimselere dağıtılsa fakirlik problemini çözdüğü gibi, insanların dilemelerine ve dilenmeye ihtiyaç duyulacak bir zeminin meydana gelmesi de mani olmaktadır.

2)Modern Dönemle İlgili Sorunlar

a)Sosyal Çatışma Problemi

İslamın önemli hedeflerinden birisi toplumdaki bütün fertler arasında kardeşlik duygusunun hakim olmasıdır. Toplumda bu duygu hakim olduğu zaman küçük menfaatler büyük düşmanlıklar doğurmayacak, toplumda emniyet ve huzur olacaktır.bu kardeşlik duygusunun hakim olabilmesi için, fertlerin Allah’a ve ahiret gününe inanmaları, niçin yaratıldıklarının şuuruna varmalarıyla mümkündür. Böyle bir imana ve şuura varıldığında cemiyette nasıl bir kardeşliğin, nasıl bir ahengin olduğunu biz Medine’deki ilk İslam toplumundan biliyoruz. Bu ilk İslam toplumu iki ana gruptan, ensar ve muhacirlerden meydana geliyordu. Bir başka ifadeyle Arabın ardında ezeli bir rekabet olan iki kolundan, Kahtanilerle Adnanilerden meydana geliyordu.Ensar da birbirleriyle sürekli harbeden iki kabileden, Evs ve Hazrec’den meydana geliyordu.Bunların yanında ilk İslam toplumunda Bilalı Habeşî, Selmani Farisi gibi bir İranlı,Suheybi Rumı gibi Anadolu’dan gelmiş bir kimse, hulasa yabancılar da vardır.

³⁵¹ Ebû Davud , **Zekat**, 24; Nesai, Zekat ,91; Ahmed b.Hanbel, 4/224.

Bütün bunlara rağmen biz bu ilk İslam toplumunu İslama kuvvetli bağlılıklarıyla birbirlerine kenetlenmiş, kendisi açken yiyeceğini, susuzken içeceğini, din kardeşine veren, kaldığı evi onunla paylaşan ve böylece huzurlu bir İslam toplumunun ilk ve en güzel bir öğreneğini veren bir toplum olarak görüyoruz. Kur' an-ı Kerim'de bu insanlar şöyle anlatılır:”(O mallar) mühacirlerin fakirlerine mahsustur. Onlar yurtlarından sürülmüşler, mallarından uzak düşmüşler, ancak Allah'ın rızasını aramışlar, Allah'ın (dinine) ve Peygamberine yardım etmişlerdi. İşte sadık olanlar bunlardır. Bunlardan evvel (Medine'yi) yurt ve iman evi edinen kimseler kendi taraflarına hicret edenleri severler.Onlara verilen şeylerden dolayı kalplerinde ona karşı ihtiyaç duymazlar.Kendileri ihtiyaç içerisinde olsalar dahi onları öz canlarına üstün tutarlar.Herkes kendini öz nefsinin cimrliğinden kurtarırsa işte murada erenler bunlardır.³⁵²İşte islamın tatbiki olarak gözler önüne serdiği ideal topluluğu budur.

Ne var ki İslam realist bir dindir. O üstün ahlak ve fazilet sahibi, her türlü kötülüklerden kendini koruyabilen melek tabiatlı insanlar için gönderilmiş değildir. O,toplumu meydana getiren fertleri olduğu gibi kabul eder. Onların birer melek olmadığını, nefsanı arzu ve isteklerin onlara yön verdiğini, dünya hayatının parlaklığının onların gözlerini kamaştırdığını, çeşitli arzuların, ihtirasların onları birbirlerine hasım hale getirdiğini kabul eder.Bu realite, ilk insan toplumunun nüvesi olan Hz.Adem'in evlatları için de geçerlidir. Allah Teala Hz.Adem'in iki oğlu arasında geçen kanlı mücadeleyi Kur'an-ı Kerim'de naklederek imanın nurundan mahrum, beşeri ihtiyaçların zebunu olan kimselerin ne hallere düştüğünü göstermek istemiştir.” Onlara Adem'in iki oğlunun kıssasını da dosdoğru anlat. Hani onların ikisi de birer kurban sunmuşlardı da birinirki kabul olunmuş, ötekinkini kabul olunmamıştı. Öteki berikine”Seni öldürecekim” demiş, o da ‘Allah ancak doğruların, sakınanların kurabnını kabul eder, elini beni öldürmek için uzatırsan ben seni öldürmek için elimi uzatacak değilim. Ben bütün alemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım, dilerim ki sen benim günahımı da kendi günahını da yüklenip Cehennem ateşinin yaranından olasın. Zaten zalimlerin de cezası budur! (Cevabını vermişti.) (Kabil dinlimiyerek) nefesine uydu ve nefsi ona kardeşini öldürmeyi kolaylaştırdı. O da kardeşini öldürdü ve hüsrana uğrayanlardan oldu. Sonra Allah yeri eşen bir karga gönderdi ki, ona kardeşinin ölü cesedini nasıl örteceğini göstereyin.O da ‘ne yazık bana, bu

---

³⁵²el-Haşr,59/8-9.

karga gibi bile olmaktan aciz kaldım da kardeşimin cesdini örtmedim’ dedi ve pişman oldu”³⁵³.

Demek ki insan neslinin ilk devirlerinde bile, Allah’ın hidayetinden mahrum, ilahî bir programa uymayı kabul etmeyen kimseler kendi öz kardeşlerini öldürerek ihtiraslara zebun olmanın ilk örneklerini vermişlerdir. İslam, insanoğlunun geçmişinde var olan ve geleceğinde de devam eden bu düşmanlık ve husumet problemini nasıl çözmüştür?

Beşeri duyguların peşinde sürüklenmek ve bu duyguların esiri olup başkalarına kötülük yapmak insan tabiatında var olan gerçekse de bunun manası, “ insanı ve toplumu başıboş bırakmak gerekir, dileyen dilediği kadar kötülük yapar ve fitne ateşini körükler, demek değildir. Bilakis toplumun, insanların ihtirasları sonucu ortaya çıkan kötülüklerle, yanan fitne ateşlerini söndürmesi ve mensublarından bir kısmını mevcut olan bütün imkanlarla bu işe memur etmesi gerekmektedir. O halde toplum, kendisinde meydana gelen her türlü kötülükten, yangından sorumludur. Çünkü insanları birbirlerine düşüren bu düşmanlıklar, bu yangınlar onların sadece evlerini, yurtlarını, maddî varlıklarını değil, gönüllerini, sevgi ve iyilik duygularını yakmakta, yok etmektedir. O halde toplum gönülleri yakan, manevî duyguları, hasletleri yok eden bu yangını söndürmekle mükelleftir. Bu yüzden Hz.Peygamber:” İki kişinin arasının bozulması kökü kazıyandır; ben saçın kazınmasından bahsetmiyorum, dinin kökünün kazınmasından bahsediyorum” buyurmaktadır.³⁵⁴

b)Bekarlık Problemi

İslam cinsi ihtiyaç problemini realist bir görüşle ele almış, insanların ne hadsiz hesapsız bir şekilde nefsanî arzuların peşinden sürüklenmelerine göz yummuş ve ne de cinsi hayattan tamamen çekilerek ruhbanlığa kaymalarına izin vermiştir. Her iki yol da İslamın kabul ettiği hayat anlayışına uymaz. Hz.Peygamber, “Ben sizin Allah’ı en çok tanıyanınız ve ondan en çok çekinenizim. Buna rağmen ben (geceleri) namaz da kılar, uyurum da. Oruç da tutar iftar da ederim (nafil olarak oruç tutmadığım zaman da olur). Ve ben kadınlarla evlenirim. Kim benim sünetimden yüz çevirirse benden değildir.”³⁵⁵Buyurmuştur. Ve yine Hz. Peygamber gençlere hitaben “Ey gençler! Sizden evlenmeye gücü yeten evlensin. Çünkü o (evlilik), gözü (haramdan) daha iyi koruyucu,

³⁵³el-Maide, 5/27-32.

³⁵⁴Ebû Davud, **Edeb**, 50; Tirmizi, **Kıyame**, 56.

³⁵⁵el-Buhari, **İstıtabe**, 2; Müslim, **İmare**, 15; Ebû Davud, Hudud, 1.

uzuvları daha iyi muhafaza edicidir.”³⁵⁶buyurmuştur. Bu yüzden bir kısım İslam alimleri evlilik her müslümana gereklidir; gücü yeterken onu terk etmesi helal olmaz demektedirler.

İslam evlenmeyi bu şekilde teşvik ederken bir kısım Müslümanların geçim endişesiyle evlenmemelerini hoş görmez ve onları böyle bir endişeden uzak kalmaya çağırır.”İçinizden evli olmayanları, köle ve cariyelerinizden nikaha layık olanları evlendirin.Onlar fakir iselerHak Teala onları kereminden zengin kılar.Hak Teala'nın nimeti boldur. Her şeyi de hakkıyla bilir.”³⁵⁷Aynı şekilde Hz.Peygamber de buyurur ki “Üç zümre vardır ki onlara yardım Allah'a haktır: İffetli yaşamayı arzu ederek evlenen kimse.”³⁵⁸

İslam bir taraftan Müslümanları geçim endişesine kapılmamaya ve evlenmeye çağırırken, diğer taraftan da İslam cemiyetini böyle kimselerin yardımına koşmaya davet etmektedir. Bu yardımın en önemli kaynaklarından birisi zekattır. İslam cemiyeti evlenecek çağda olup da maddi imkansızlıkları yüzünden evlenmeyenlerin hem mehir ve hem de maişetlerine zekat fonundan yardım elini uzatarak cinsi ihtiyaç probleminin islamın arzu ettiği en güzel şekilde halledilmesine yardımcı olmakta ve böylece çok yönlü bir gayeyi gerçekleştirmeye yönelmektedir.³⁵⁹

II. NAFİLE OLAN İNFÂK

---

³⁵⁶el-Buhari,Savm,10;Nikah, 302.

³⁵⁷en-Nur,24/32.

³⁵⁸et-Tirmizi,**Fedailü'l-Cihad**,2;Nesai,**Cihad**, 12;İbn-iMace,Itk,3.

³⁵⁹Ali Özek,Hayreddin Karaman,M.Akif Aydın,Mehmet Erkal, **İbadet ve müessese olarak zekat**,İstanbul 1984,204-205.

A.) “SADAKA”

Tevbe suresinin 103. Ayetinde Yüce Allah, Hz.Peygamber (Sav)’e hitaben şöyle buyuruyor:” خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ”

“Müminlerin mallarından zekât al ki onları temizlesin, bereket versin. Onlara dua et, çünkü senin duan onlar için huzurdur.³⁶⁰

Zekât müminlerde huzuru iki şekilde sağlar:

1.) Sosyal güvenliği sağlayarak, fakirliği azaltarak hatta yok ederek, sevgiyi ve kaynaşmayı güçlendirerek,

2.)Hz.Peygamber (SAV)’in duasının bereketinden yararlandırarak.

İslam, dünya ve ahretle ilgili nimetlere nail olan bir Müslüman’ı, bu nimetlerden yoksun kalan başkalarını da yararlandırma konusunda görevlendiriyor. Dolayısıyla, maddi nimetlerle manevi değerlerin toplumda makul ölçüde paylaşılmasını hedefler. İslam’ın sosyal yönünü yansıtan en önemli faktörlerden biri de budur.

İslam’da kesinlikle bencillik yoktur, toplumsuluktur, paylaşmak vardır. Her hangi bir nimeti elde eden Müslüman, bu nimetten diğer Müslüman kardeşlerini ve gerekirse başka din mensuplarını da yararlandıracaktır. Zekat, Karz-ı hasen, sadakalar ve hayır yolundaki harcamalarla ilgili emirler bunu ifade eder. Manevi alanda bir iyilik ve güzellik elde eden mümin, yine bu iyiliği sadece kendine hasretmeyecek, toplumunun fertlerini de bunu ortak etmenin çabasını gösterecektir. İyiliği emretmenin anlamı da budur. Yine, herhangi bir kötülükten kendini kurtarmış bulunan Müslüman, diğer müslüman kardeşlerinin ve toplum fertlerinin de bu kötülükten sakındırmanın anlamı da bu olsa gerektir. Emr-i bil-maruf ve nehy-i anil-münker farz-ı kifaye ölçüsünde bir görev olarak bütün Müslümanlara yükletilmiştir.

İslam’da, bir kimsenin sadece kendini kötülüklerden kurtarması yeterli görülüyor, belki bu insan toplumunu da o kötülüklerden uzaklaştırmakla görevlendiriliyor.Toplumda iyilikleri yaymak, kötülükleri uzaklaştırmak noktasında, inanan herkes görevli kabul edilmektedir.Toplumun düzelmesi bu şekilde daha da kolaylaşmaktadır.Her mümin aynı

³⁶⁰et-Tevbe 9/103.

zamanda bir polis görevi ifa etmekte, sorumluluk yüklenmekte; toplumdaki bu ağır yük fertler arasında paylaşmaktadır. Bu şuur İslam'dan başka bir din yahut sistemde bulmak mümkün değildir.

İslam, ruhsal yapımıza hitap eden her bir ibadete karşılık, mali ve sosyal bir emir getirmiştir. Örneğin; namaza karşılık zekâtı emretmiş, oruca karşılık fitreyi teşri kılmış, hacca karşılık bayramda kurban kesmeyivacip kılmış; çeşitli zikir, tesbih ve tehlillere karşılık hayır yolunda harcamakla ilgili emir ve tavsiyeleri getirmiş; dolayısıyla sosyal güvenliği kelimenin tam anlamı ile tesis etmiştir.

İbadetleri iki kısım halinde incelersek: Namaz, oruç, zikir, tesbih ve dualar ruhsal yapımızı; zekat, fitre, kurban, karz-ı hasen ve infak emirleri de bedensel yapımızı güçlendirirler.

İslam, mal temizliği yanında ruh temizliğine de büyük bir önem vererek insanın bünyesindeki dengeyi sağlamıştır. İslam'ın koyduğu ibadet dengesinde malı temizlik olmaksızın ruhsal temizlik gerçekleşemez; toplumsal temizlik olmaksızın da ferdi temizlik olamaz. Müslüman, her iki temizliği de sağlamak zorundadır.

İslam, ruhu temizlerken bir yandan bedeni ve malı da temizlemeyi hedefliyor. Bedeninde hastalık olan kimsenin ruh sağlığının sağlam olması nasıl bir değer ifade etmiyorsa, ruh sağlığı bozuk olan kimsenin beden sağlığı da bir değer ifade etmez. Mutluluk her iki yapının sağlıklı olması ile gerçekleşir. İşte Kamil bir insan, kamil bir toplum oluşturmanın yolu bu dengeyi sağlamaktan geçer.

Zekât, kurban, fitre ve sadakalar da Müslüman'ın toplumun dertleri ile dertlenmesini, bulunduğu ortamda duyarlı yaşamsını ve yardıma muhtaç kimselerin yardımına koşmasına sağlar. Zekât ve benzeri mali ibadetler sosyal bütünleşmenin temelini güçlendirir ³⁶¹

Sadaka verilen kimsenin, sadaka verene teşekkür borcu yoktur. Hele aracı olan kimselere hiç yoktur. Bunun gibi, zekât verenlerin yahut onlar adına dağıtanların böyle bir teşekkür ya da minnet talep etemeye hakları yoktur. Esasen zenginlerin, zekatlarını kabul eden yoksullara teşekkür borcu vardır. Çünkü fakirler şayet zekat kabul etmeyecek olursa zenginler yardım etme ve zekâtı ehline teslim etme hazzını tadamazlardı.

³⁶¹Yunus Vehbi Yavuz, **İbadetlerin hikmetleri**, Feyiz Yayınları, İstanbul 2013, birinci baskı, 100-102.

Dünyada sistemler çöküyor rejimler yıkılıyor.Hıristiyanlar inançta ve amelde zaman geçtikçe İslam'a yaklaşıyorlar. Çökmeyen, yok olmayan İslam'ın getirdiği ilkeler, koyduğu sosyal güvenlik emirleri, özellikle bu çerçevede zekattır.

Zekatın güvenlik cephesi şuradan da anlaşılmalıdır. Yoksulluğa düşen bir Müslüman bilir ki, ben koruma altındayım, benim toplumum, benim dinim beni güvence altına almıştır. Böylece kişi toplumuna, devletine güvenir, dinine daha sıkı bir şekilde bağlanır,Müslüman kardeşlerini daha çok sever.

İslam ile kapitalizmin arasındaki fark şudur: İslam, gerektiğinde müslüman'a, sahip olduğu ekmeğin yarısını, aç olan komşusuna vermeyi emreder. Oysa kapitalizmin, bir kişinin fazla olan yemeğini aç olan o komşusuna değil de aç olan köpeğine vermesini emreder.peki, bunların hangisi daha insanı?

Özellikle, Ramazan'da malvarlığımızın zekatını inceden inceye hesap eksiksiz olarak ödemeyi asla ihmal etmemeliyiz. Bunu yapınca, mallar daha çok taşıyor, depolar daha çok dolup taşıyor.

İslam devletinde, halk üzerinde hakim olacak bir sınıf yoktur. Fakat diğer sistemlerde vardır. Kapitalizmde sermaye sahipleri, komünizmde devlet adamları baskı yapar. Her ikisi de halk ezer.İslam ise halkın seviyesini yükselterek ve ona güç vererek bu baskıyı kaldırır.

İlahi kanunlar, kainatta verenlerin, harcayanların, yatırım yapanların kak kat kazanacaklarını ortaya koymuştur. Mesela; tarla sürülüp oraya tohum ekilirse, harcananın belki 10 belki de yüz misli kazanç sağlanır.İnsan topluluklarının yaşamasına medar olan bütün alanlarda, durumun böyle olduğu inkar kabul etmez bir gerçektir. Hatta canlılardaki inkar kabul etmez bir gerçektir. Hatta canlılardaki cinsi faaliyetler de buna dahil edilebilir.³⁶²

B). “HİBE”

وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ رَبِّا لِيَزُوَا فِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَزُوَا عِنْدَ اللَّهِ وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ زَكْوَةٍ تُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ فَأُولَئِكَ هُمُ

الْمُضْعِفُونَ

³⁶² Yunus Vehbi yavuz, **İbadetlerin hikmetleri**, İstanbul 2013, Feyiz yayımları, birinci baskı,103-106.

39.İnsanların malları arasında artış göstereceğini diye verdiğiniz herhangi bir faiz ,Allah katında artmaz. Fakat Allah'ın rızasını arayarak verdiğiniz zekata gelince; işte onlar kat kat arttıranlardır.

Yüce Allah'ın : “ İnsanların malları arasında artış göstereceğini diye verdiğiniz herhangi bir faiz , Allah katında artmaz“ buyruğuna dair açıklamalarımızı dört başka halinde sunacağız:

Bu Ayet-i Kerimede sözü edilen Faiz ile Yasak kılınan Faiz :

Yüce Allah , kendi rızası için yapılanlar ve karşılığında mükafat verdiği harcamaları sözkonusu ettikten sonra, bu şekilde olmayan ve bununla birlikte Allah' ın rızası da aranan bir husustan söz etmektedir.

Bu buyrukta geçen “ **verdiğiniz**“ anlamındaki buyruğu Cumhur ;(Ateytum) diye med ile okumuşlardır ki, “verdiğiniz “ demektir. İbn Kesir, Mücahid ve Humeyd ise bunu medsiz olarak ; artsın diye işlediğiniz herhangi bir riba, anlamına gelecek şekilde okumuşlardır. Bu da: “(Eteytu Svaben ve eteytu Hatee) “: Doğru iş yaptım, yanlış iş yaptım“demek gibidir. Bununla birlikte yer alan; “(Ateytum)buyruğuna icma ile meldi okumuşlardır.

İkrime dedi ki: Yüce Allah'ın:“İnsanların malları arasında artış göstereceğini diye verdiğiniz herhangi bir faiz(riba)“buyruğu hakkında dedi ki :Riba (faiz) iki türdür.Birisi helal ,birisi haramdır.Helal olan kendisinden daha iyisi verilir maksadıyla hediye vermektir.

Ed-Dahhak'tan da bu ayet-i kerime hakkında şöyle dediği nakledilmektedir: Bundan kasıt kendisinden daha üstünü karşılık olarak verilsin diye hediye olarak verilen helal ribadır. Böyle bir maksatla hediye vermenin ne kişinin lehine olan bir tarafı vardır,ne de aleyhine. Bundan dolayı kişi ecir de almaz, günah ta kazanmaz .

İbn Abbas da böyle demiştir: “ verdiğiniz herhangi bir faiz ” Buyruğu ile adamın kendisinden daha fazlası karşılık verilir ümidiyle bir şeyi hediye vermesini kastetmektedir. İşte Allah katında artış göstermeyen ve sahibine ecir de verilmeyen budur.Ancak bundan dolayı onun için günah da yoktur .İşte ayet-i kerime buna dair nazil olmuştur.

İbn Abbas , İbn Cübeyr, Tavus ve Mücahid dediler ki:Bu ayet-i kerime hibetu's-sevab(karşılık istenerek yapılan hibe)hakkında inmiştir.

İbn Atiyye dedi ki: İnsanın kendisine mükafat verilmesi -selam ve benzer yaptığı işler de gibidir Böyle bir kimse bu gibi halde kazanmasa dahi ,bundan dolayı ecir almaz ve Allah nezdinde ona fazla bir mükafat da verilmez. Kadı EbuBekr b. El-Arabı de bu görüşü ifade etmiştir.

Nesa' nin, Sünen' inde Abdurrahman b.Alkame'nin şöyle dediği kaydedilmektedir: Sakiflilerden bir heyet Rasulullah (sav)'ın huzuruna geldiler.Berberlerinde de bir hediye vardı.Peygamber:"Bu bir hediye midir,yoksa bir sadaka mıdır? Eğer bu bir hediye ise bununla sadece Rasulullah (sav)'ın hoşnutluğu ve ihtiyacın(ın) görülmesi kastedilmiştir. Eğer bu bir sadaka ise bununla ancak yüce Allah'ın rızası aranır."Onlar:Hayır,bu bir hediyedir,dediler Peygamber (sav)onların hediyelerini kabul etti. Onlarla birlikte oturup, O onlara soru sordu, onlar da ona soru sordular.

Yine İbn Abbas ve İbrahim en-Nehai de şöyle demişlerdir: Bu ayet-i kerime, akrabalarına ve kardeşlerine onlara faydalı olmak,onları mal sahibi yapmak ve onlara lütufta bulunmak gayesi ve bununla birlikte de kendilerine menfaat sağlayıp kendi mallarını arttırmak kastı ile veren bir topluluk hakkında nazil olmuştur.

Eş-Şa'bi dedi ki :Ayetin anlamı şudur:İnsan bir başkasına bir hizmette bulunur ve onun yanına çabukça koşup giderse,bundan da dünyasında faydalanmak maksadını güderse, yaptığı o hizmet karşılığında sağladığı bu menfaat dolayısıyla bu hizmeti Allah nezdinde artmaz .

Bir açıklamaya göre:ayet-i kerimede kastedilen haram kılınan faizdir. Buna göre:"Allah katında artmaz" buyruğunun anlamı: Bu faiz onu alanındır, diye hüküm verilmez, aksine o kendisinden alınana aittir. Es-Süddi dedi ki:Bu ayet-i kerime Sakiflilerin faizi hakkında nazil olmuştur.Çünkü onlar kendi aralarında faizli muameleler yaptıkları gibi ,Kureyş'in kendileri de aralarında faizli muamelelerde bulunurlardı.

Daha Fazlasıyla Mükafat Ümidiyle Hibe Vermek:

Kadı Ebubekir b. El-Arabı dedi ki: Ayet-i kerimenin açık ifadesi mükafat bakımından insanların mallarından daha fazlasını talep ederek hibede bulunan kimse hakkındadır.El-Muhelleb dedi ki:Karşılığını isteyerek hibede bulunan ve:Ben bunun karşılığını almak istemişim ,diye kimsenin durumu hakkında ilim adamlarının farklı görüşleri vardır. Malik dedi ki:Böylesinin durumuna bakılır, eğer onun benzerleri kendisine hibe edilen kimseden karşılığını isteyen tipten ise,bunu istemek hakkı vardır.Fakirin zengine ,hizmetçinin sahibine,kişinin emirine ya da kendisinden yukarıdaki kimselere hibede bulunması gibi. Şafii' nin iki görüşünden birisi de budur :

Ebu Hanife dedi ki:Şart koşmadığı takdirde onun karşılık alma hakkı yoktur Şafii'nin diğer bir görüşü de budur. O der ki: Karşılık almak maksadı ile yapılan hibe(hibetu's-sevab) batıldır, hibe yapana faydası yoktur. Çünkü bu bedeli meçhul bir satıştır.El-Kufi buna delil olarak şunu göstermektedir:Hibe konusu teberrudur. Eğer bizler bu hususta karşılık vermeyi öngöreceğ olursak, bu takdirde teberru manası ortadan kalkar ve bu sefer hibe,ivazlı akitler durumuna geçer.Araplar ise alış-veriş(bey')lafzı ile hibe lafzı arasında ayırım gözetmiş,alış-verişi karşılığında bedele hak kazanılan,hibeyi ise böyle olmayan muameleler için tahsis etmişlerdir.

Bizim yakın bir rivayet de Ali (r.a)'dan gelmiştir.O şöyle demiştir:Hibeler üç türdür. Birisi Allah rızası istenerek yapılan hibe,birisi insanların hoşnutluğu gözetilerek yapılan hibe, diğeri de karşılığı beklenerek yapılan hibedir.Karşılığı beklenerek yapılan hibeyi, sahibi kendisine karşılık verilmeyecek olursa geri alır.

Buhari de Allah'ın rahmeti üzerine olsun "hibede mükafat babı" diye bir başlık açıktan sonra Aişe (r.anha)'nın şu hadisini zikretmektedir: Aişe dedi ki:Rasulullah (sav.)hediye kabul eder ve ona karşılık verirdi. O,sağmal bir dişi deve (hediye edilmesine)karşılık vermiş ve bunun karşılığını isteyen deve sahibine tepki göstermemişti. Onun tepki göstermesi sadece adamın verilen karşılığı beğenmemesi idi. Halbuki bu karşılık kıyametin üstünde idi.Bu hadisi Tirmizi de rivayet etmiştir.

Hibenin kısımları

Ali(r.a.)'ın hibeyle dair anlattıkları ve onu kısımları ayırması doğrudur.Çünkü hibede bulunan bir kişinin bu hibesi hakkında şu üç halden biri söz konusudur.

1.) O hibesi ile yüce Allah'ın rızasını arar ve bu hibenin karşılığındaki sevabı ondan bekler.

2.)Hibesiyle insanlar bundan dolayı kendisini övsünler ve bu sebeble de ondan övgüyle sözetsinler diye insanlar için hibede bulunması.

3.)Verdiği hibenin, hibe verdiği şahıstan karşılığını bekleyerek vermesi. Buna dair açıklama daha önceden geçmiş bulunmaktadır. Peygamber(sav)da: “Ameller niyetlere göredir. Her kişiye ancak niyet ettiği ne ise o vardır “ diye buyurmuştur.

Eğer yaptığı hibe ile yüce Allah'ın rızasını gözetmiş ve karşılığında Allah'tan Sevap almayı istemiş ise, bunun karşılığını Allah lütuf ve rahmetiyle verir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır:“Fakat Allah'ın rızasını arayarak verdiğiniz zekata gelince,işte onlar kat kat arttıranlardır.“

Aynı şekilde zengin olsun, ihtiyaçtan kurtulsun, başkalarını yük teşkil etmesin diye akrabalarının hakkını gözetenin durumu da böyledir.Bu hususta da niyete bakılır.Şayet bununla dünyevi bir gösteriş maksadını gözetiyor ise, bu Allah rızası için değil demektedir. Eğer üzerindeki akrabalık hakkı ve aralarındaki bağ dolayısıyla bunu yapıyorsa, bu da Allah için demektir.

Hibesi ile riyakarlık yaparak bundan dolayı insanlar kendisini övsünler ve bundan ötürü kendisinden iyilikle sözetsinler maksadını güderek insanların hoşnutluğunu arayan kimseye gelince, böylesinin hibeden eline geçecek hiçbir fayda yoktur.Ne dünyada bunun sevabını alır,ne de ahirette ecir alır.Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır:“Ey imanedenler! Malını sırf insanlara gösteriş olsun diye infak eden kimse gibi sadakalarınızı başa kakmakla ve eziyet etmekle boşa çıkarmayın“(el-Bakara,2/ 264)

Verdiği hibe ile hibe verdiği kimseden karşılık görmek isteyen gelince,o kimse hibesi karşılığında istediğini alabilir ve İbnu-l- Kasım'ın görüşüne göre hibesinin değeri ile kendisine karşılık verilmeyecek olursa, hibesinden geri döner. Ömer ve Ali(r.a.)'ın sözlerinin zahirlerine göre de hibesinin kıymetinden daha fazla verilerek razı kılınmadığı sürece geri dönebilir. Aynı zamanda bu Mutarri'ın el-Vadiha'daki görüşüdür.Hibe,bizzat mevcut ise ;eğer artmış yahut eksilmiş ise hibe yapan kimse geri dönebilir.Kendisine hibe verilen kişi, o hibenin daha fazla değeri ile karşılık vermiş olsa dahi böyledir.

Şöyle de denilmiştir:Eğer hibe bizzat mevcut bulunuyor ve değişikliğe uğramamış ise,o dilediğini alabilir.Yine bir görüşe göre (kendisine hibe edilen kişinin)tefviz nihahında olduğu gibi,kıyamet ödemesi gerekir. şayet hibe telef olmuş ise ittifakla onun kıyametinden başkasını almak hakkı yoktur. Bunu da İbnu'l-Arabi söylemiştir.

Allah Rızası İçin ve Başka Maksatla Amelde Bulunmak:

Yüce Allah'ın:“(Liyerbu):Artış göstereceğini diye“buyruğunu yedi kıraat aliminin çoğunluğu fiili“riba(faiz)“ya da isnad ederek “ya“ile okumuşlardır.Yalnızca Nafi bunu“te“ile ve “vav“ ıda muhatab kişi için olmak üzere sakın okumuştur.“Fazlalık alarınız diye “demek olur. Aynı zamanda bu İbn Abbas, el-Hasen,Katade ve eş-Şa'bi'nin de kıraatidir. Ebu Hatim dedi ki:Bu bizim kıraatimizdir. Ebu Malik ise,“ (Liyerbuha):Onun arttırarınız diye“şeklinde te'nis zamiri ile okumuştur.

“Allah katında artmaz“Yani bu temizlenmez ve Allah bunun karşılığında sevap vermez. Zira o ancak kendi rızası için ve yalnız kendisi için ihlasla yapılan ameli kabul eder. Buna dair açıklamalar daha önce en-Nisa Suresi'nde (4/134. Ayetin tefsirinde) geçmiş bulunmaktadır.

“Fakat Allah'ın rızasını arayarak verdiğiniz zekata“ İbn Abbas dedi ki:Herhangi bir sadakaya“gelince,işte onlar kat kat arttıranlardır .”Yani yüce Allah'ın kabul edip on kat fazlası ya da daha fazla katlarıyla mükafatlandıracağı budur.

Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır:“Allah'a güzel bir ödünç verecek olan kimdir ?Allah da o verdiğini ona kat kat arttırır.”(El-Bakara, 2/245);“Allah'ın rızasını arayarak ve nefislerinden bir sebat ile mallarını infak edenlerin durumu da yüksek bir tepenin üstünde bulunan bir bahçeye benzer” (el-Bakara,2 / 265) işte burada da:“işte onlar kat kat arttıranlardır“ diye buyurmakta, sizlere kat kat arttıranlarıdır,diye buyurmamaktadır.Çünkü burada ifade edilen hitabtan gaibe dönmüştür.

Yüce Allah'ın:“Hatta siz gemilerde bulunduğunuz zaman onlar da içindekileri güzel bir rüzgar ile götürüp”(Yunus,10 / 22)buyruğuna benzemektedir.

“ **Kat Kat arttıranlar** “ ın anlamı hakkında da iki görüş vardır .Birincisine göre belirttiğimiz gibi, böylelerine iyilikleri kat kat verilir.Diğerine göre, hayır ve nimetler onlara kat kat verilmiştir. Yani bunlar kat kat mükafatların sahibidirler. Nitekim güçlü develeri yahut ta güçlü arkadaşları bulunan kimse hakkında;(Fulanun mukvin):Fulan kişi güç sahibidir“ denilir. Develeri temiz ise; (mudifun) denilir. Peygamber (sav)'ın şu duası da bu kabildendir: “ Habis ve Habis edici koğulmuş şeytandan Sana sığınırım Allah'ım . “

Habis edici (muhbis) ise kendisine habislik (pislik)isabet etmiş olandır.

Mesela; (Fulanun Redyu) denilirken bizatihi o aşağılık ve bayağı bir kimsedir, demektir (merdyu)ise; arkadaşları aşağılık kimselerdir, demektir³⁶³

---

³⁶³el-Kurtubi, **el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an**, Buruc Yayınları, XIII,İstanbul 2002, birinci baskı,488-494; er-Razi, **Meftihu'l-Ėayb**, Huzur Yayınevi İstanbul 2002,XVIII,119-120.

SONUÇ

Bilindiği gibi dinin üzerine titrediği beş temel değeri vardır: Din, Can, Akıl, İffet ve Mal. Bu değerlerin ilk dördü, insanın biyo-psikolojik varlık bütünlüğünü korumayı amaçlayan “lizatihî” değerlerdir; sonucusu ise bu temel değerlerle bağlantısı dolaylı olduğu için “li ğayri zâtihi” bir değerdir. İşte “zekât” da, kişinin “mal” değerinin korunmasıyla ilgili bir dînî emirdir; çünkü maldan çıkarılan “ zekât”, bir eksilme görüntüsünün aksine, maldan fakirin hakkının çıkarılması suretiyle onun tezkiye edilmesi, her türlü zarar ve ziyana karşı sigortalanması, doğal gelişimiyle de artması, çoğalması anlamına gelir.

“Mal” kavramı büyükbaş ve küçükbaş hayvanlar, taşınır taşınmaz mallar, kıymetli taş ve madenler gibi çeşitli alt türleri kapsayan genel bir kavramdır. Kur’ân, bu mallara sahip olan zenginin, içinde yaşadığı toplumda, bu mallara sahip olmayan fakire yardım ve destek için belli bir harcama yapması gerektiği ilkesini de “İnfâk, zekât, sadaka, vasiyye” gibi kavramlar aracılığıyla işler. Bunlardan “ zekât” , belli kişilerin belli kişilere belli miktarda ve belli şekilde yapacağı yardımı belirleyen bir terimdir. “Zekât”, temel ihtiyaçlarından fazlasına sahip olan, üzerinden bir yıl geçmiş mala sahip olan zengin müslümanın, toplumundaki sekiz sınıfa, fakirler/ yoksullar, miskinler/düşkünler, zekât toplamakla görevli kişiler, kalpleri İslam’a ısındırılacak olanlar, köleler, borçlular, Allah yolunda cihat edenler ve yolda kalmış olanlara yapacağı 1/40 (%2,5) nispetindeki yardımı tayin eden, nassların kullandığı bir dînî terimdir.

Zekât, her şeyden önce bir kulluk eylemidir. Kur’ân ve Sünnet’in açık ifadelerinden anlaşıldığı üzere, Rabbin varlıklı kuluna bir emri, bu emir de dinin beş temel esasından biridir. Zekât, verdiği mal ve servete karşılık, kulun Allah’a sunduğu bir teşekkürdür. Kul, sahip olduğu malın zekâtını vermekle, bu nimetin asıl sahibine karşı şükür borcunu ödemiş olur.

Zekât, fertleri mala karşı düşkünlük ve cimrilik hastalığından koruyup cömertlik erdemine kavuşturur; kulun gönlünü manevi kirlerden, servetini de ihtiyaç sahiplerinin haklarından arındırır. Varlıklı kişi zekât vermekle sadece gönül dünyasını olgunlaştırmakla kalmaz; aynı zamanda mal, mülk, makam ve servet sevgisinin gönlünü işgal etmesinden ve

maddenin tahakkümünden de kurtulmasını, dünya ve ahiret hayatlarını dengelemesini sağlamış olur.

Zekât, sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı sağlayan bir vasıtaadır. İnfak ruhuna ve paylaşım ahlakına sahip olan müminler, sadece kendileri için yaşamaz, başkaları için fedakarlıkta bulunurlar. Sahip oldukları mal varlığını gerek zorunlu olan zekâtla, gerekse sadaka şeklindeki diğer gönüllü yardımlarla ihtiyaç sahibi kardeşleriyle paylaşır, onlarla aralarında merhamet, muhabbet ve güven bağları kurarlar. Zira Müslüman, “Ben tok olayım, başkasının açlığı beni ilgilendirmez “ diyemez.

En yakınından başlamak üzere halkalar halinde genişleyen bir ilgi ile toplumun her kesiminde aç kalanların ıstırabını yüreğinde hisseder. Zekât sayesinde, İslam toplumunun varlıklı kesiminden yoksul kesimine doğru bir mal ve gelir transferi olduğu gibi, aynı zamanda bir sevgi ve saygı akışı sağlanır; alan ile veren arasında gönül köprüleri kurulur ve kalıcı dostukları inşa edilir.

Bir toplumda, zekât, fitre ve sadaka ve vakıf gibi müesseseler işletilerek, o toplumdaki açlık, yoksulluk ve fakirlik problemine büyük oranda çözüm bulunabilir; gelir dağılımındaki dengesizlikler törpülenebilir, nisbî bir adâlet ve eşitlik sağlanabilir. Böylelikle farklı toplum kesimleri arasındaki nefret, kin, hırs, haset ve düşmanlık gibi olumsuz ve düşüncelerin yerine, karşılıklı anlayış, sevgi, saygı, toplumsal huzur ve barış gerçekleştirilebilir. Cinayet, yağmalama, hırsızlık, dilencilik gibi insan onurunu rencide eden birçok olumsuz tutum ve davranışın önüne geçilebilir. Mala ve cana karşı işlenen suçlar azalır. Böylece zekât yoluyla toplumda can, mal, nesil ve servet korunmuş olur.

Zekât; malı arındırıp bereketlendirir, serveti sadece zenginlerin elindeki bir güç olmaktan çıkarıp, onu fakir ve muhtaçların da istifade edebileceği bir araç haline getirerek ihtiyaç sahiplerini sevindireceği gibi, onların alım güçlerini artırmak suretiyle ekonomik hayata da bir dinamizm getirebilir. Bu yolla mal ve hizmet üretimini teşvik ederek olumlu katkı sağlar. Piyasadan çekilmiş olan mal ve serveti yeniden ekonomiye kazandırır.

İslam’ da veren el alan elden daha hayırlıdır. Daha hayırlı bir konuma yükselmek isteyen her mümin, zekât bilinci sayesinde helalinden çalışıp kazanmaya ve üretken olmaya gayret eder. Bu bakımından zekât, toplumdaki fakir ve yoksulları hazır yiyciliğe ve tembelliğe sevk etmez; bilakis, çalışıp çabalamaya, kazanıp infak etmeye ve insanlık için faydalı birer mümin olmaya teşvik eder.

Bedenimiz nasıl Allah'a ait ise, sahip olduğumuz mal ve servetimiz de O'na aittir. O, verdiği nimetleri kendi yolunda harcamamızı, helalinden çalışıp kazanmamızı, israf ve gösteriş amaçlı tüketimden sakınmamızı ve ihtiyaç sahiplerine yardım etmemizi emretmektedir.

Zekât, kişinin dünyada çalışarak helâl yoldan elde ettiği malın belli bir miktarını Allah yolunda sarf etmesini sağlarken bir yandan hak, hakkâniyet, adâlet, eşitlik, kardeşlik gibi temel insânî/dînî değerlerin oluşmasına ve gelişmesine, bu değerler yardımıyla da temel insânî değerlerin korunmasına, toplumsal dayanışma, huzur ve barışın tesisine yardım eden bir dînî emir olduğu kadar, bu emri yerine getiren müminin ahiret hayatındaki huzur ve emniyetini de temin eden kârlî bir yatırım özelliği de taşır. İşte belki, asıl kazanç da budur!

BİBLİYOGRAFYA

- ABDULBÂKÎ, Muhammed Fuâd, **el-Mu'cemu'l-müfehres li Elfazi'l-Kur'âni'l-Kerîm**, Dâru'd-Da've, İstanbul 1987.
- AKTAN, Hamza, **İslam'da Madenlerin Hukuki Statüsü**, Erzurum 1986.
- ASIM EFENDİ, Ebû'l-Kemâl Ahmed (ö.1235/1819), **el-Ukyânûsu'l-basît fi tercemeti'l-Kâmûsi'l-muhît**, I-IV, Asitane, İstanbul 1304.
- EL-BEYDAVÎ (v.) Ebu Said, Kadi Nasıruddin, Abdullah b.Ömer b.Muhammed eş-Şirazi el-Beydavi, **Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil**, I-V, Kahraman Yayınları, İstanbul 2011.
- BİLMEN (v.1971) Ömer Nasuhi, **Kur'an Kerim Meali Âlisi ve Tefsiri**, I-VIII Birleşik Yayıncılık ts.
- EL-BUHÂRÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail (ö.256/870), **el-Camiu-s-Sahîh**, I-VIII, İstanbul, t.y.
- CEZİRÎ Abdur-Rahman, **Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı**, Çev. Mehmet Keskin, İstanbul 2008.
- DİHLEVÎ Şah Veliyullah (1176/1762), **Hüccetullahi'l-Baliğa**, I-II, Trc. Mehmet Erdoğan, İstanbul 2003.
- EBÛ DÂVÛD, Süleyman b. El-Ezdi Es-Sicistani (ö.275/888), **Es-Sünen**, Daru İhyau's-Sünen, Beyrut, t.y..
- EBU UBEYD Kasım b. Selam (ö 224/839), **el-Emval**, Beyrut 1989.
- EBU YUSUF Ya'kub b. İbrahim, **Kitabu'l-Harac**, Kahire 1976.
- EL-CEVHERÎ Ebu Nasır İsmail b. Hammad (ö. 400), **Es-Sıhah Tacü'l-Lüğa ve Sıhahü-l-Arabiyye**, I -VI, tah. Ahmed Abdülgafur Attar, Darü'l-İlmi li'l-Melayin, Beyrut 1979.

- EL-KURTUBÎ Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed El-Ensari (ö.671/1237), **el-Cami'li Ahkami'l-Kur'an**, I-XX, 3.bs, Daru'l-Kalem, Kahire 1966-1967.
- EL-MAVERDÎ Ebu Hasen Ali b. Muhammed b. Habib (ö. 450/1058), **en-Nük'etü ve'l-Uyun Tefsiru'l-Maverdi**, Ahkami'l-Sultaniye, I-IV, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1992.
- EL-MEKKÎ Ebu Talib, **Kutu'l- Kulub**, I-III, İstanbul 2011.
- ERKAL Mehmet "**Zekât**", Diyanet İslam Ansiklopedisi, C. 44, s.197-207, İstanbul 2013.
- ERKAL Muhammed, **99 Soruda Zekât**, Nun Yayıncılık, İstanbul 1998.
- ER-RAZÎ Ebu Abdillâh Fahrüddin Mahmud b. Ömer b. Hüseyin et-Taberistani (ö.606/1210), **Mefatihü'l-Gayb**, I-XXXII, Matb'atü'l-Behiyye, Kahire, ts.
- Es-SABUNÎ (d.1930), Muhammed Ali, **Safvetü't-Tefasir**, I-VII, Ensar Neşriyat Beyrut 1981.
- ES-SERAHSÎ Ebu Bekr Muhammed b. Ebi Selh (ö.1009/1090), **Kitabu'l-Mebcut**, I-XXXI, 2.bs., Daru'l-Mearif, Beyrut ts.
- Et-TABERÎ (ö.923) Ebu Cafer Muhammed bin Cerir, **Taberi Tefsiri**, trc. Mehmet Keskin, Ümit Yayınları, I-VIII, İstanbul 2000.
- ET-TAHANEVÎ Eşref Ali, **Hadislerle Hanefî Fıkhı**, ter. Nedim Yılmaz, I-XIV, İstanbul 2009.
- ET-TAHANEVÎ Muhammed Ali b. Ali b. Muhammed El-Hanefî (Ö.1158/1745), **Keşşafu Istılahati'l-Fünün**, I-IV, tah. Ahmed Hasen, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1418/1998.
- EZ-ZAVİ Et-Tahir Ahmed, **Tertibu'l-Misbahi'l-Münir ve Esasi'l-Belağa**, I-IV, 2.bs., İse'l-Babil-Halebi, y.y., 1971.
- EZ-ZEBÎDÎ Es-Seyid Muhammed Murteza (Ö.893 / 1487), **Tacu'l-Arus**, I-X, Daru Sadır, Beyrut 1306 h.
- EZ-ZEMAŞERÎ Carullah Ebi Kasım Muhammed b. Ömer el- Havarizmi (Ö. 538/1143), **Esasü-l-Belağa**, I-II, 2.bs., Matbaatü Daru'l-Kütüb, y.y., 1972.

- GAZZALÎ Ebu Hamit Muhammed (505/1111), **İhyau Ulumi'd-Din**, I-V, (Trc. Ahmet Serdaroğlu) Bedir Yayınevi, İstanbul 1989.
- HAVVA Sait, **el-İslam**, I-V, İkbal Yayınları, Trc. Sait Şimşek, Ankara.
- İBN FARİS Ebu'l-Hüseyn Ahmed b. Zekeriyya b. Muhammed er-Razi el-Kazvını el-Hamedanı (ö. 395/1819), **el'Mu'cemu Mekayisi-l-Luğa**, I-XV, Thk. Abdusselam Muhammed Harun, Daru'l-Cil, Beyrut 1392/1972.
- İBN HABİB Muhammed b. Habib El-Haşimi (ö.245/859), **El-Munnekkam fi Ahbari Kureys**, Nşr. Hurşid Ahmed, Beyrut 1985.
- İBN KUDAME Ebu Muhammed Abdullah b. Ahmed (630/1233), **el-Muğni, Daru'l-Fikr**, Beyrut 1984.
- İBN MANZUR Ebu'l-Fadl Cemaluddin Muhammed b. Mükerrrem el-İfrıkı (ö.711/1311), **Lisanu'l-Arab**, I-XV, Daru Sadır, Beyrut ts.
- İLMİHAL I, **İman ve İbadetleri**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006.
- İSLAM'A GİRİŞ GENÇLİĞİN İSLAM BİLGİSİ, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006.
- JEFFERY Arthur, **The Foreign Vocabulary of the Qur'an**, Gaekwad's Oriental Series, No. LXXIX, Leiden 2007.
- KARDAVÎ Yusuf, **Fıkhu-z-Zekât**, I-II, El-Mektebetü Vehbe, Kahire 2003.
- KASÂNÎ, Alauddin Ebi Bekr b. Mes'ud (587/1191), **Bediu's-Senai fi Tertibi'Ş-Şerai**, I-VII, Daru'l-Kürübü'l-İlmiyye, Beyrut, t.y.
- KUTUP, Seyyid, **Fi Zilali'l-Kur'an**, Hikmet Yayınları, I-XVI, İstanbul 1972.
- SEYYİD Sabik, **Fıkhu's-Sünne Ayet ve Hadislerle İslam Hukuku**, Pınar Yayınları, ter. Ahmed Sarıoğlu ve Tayyar Tekin, İstanbul 2003.
- SMITH J.Payne, **A Compendious Syriac Dictionary**, Oxford 1903.
- TUĞ Salih, **İslam Vergi Hukukunun Ortaya Çıkışı**, M.Ü.İ.F. Vakfı Yay. İstanbul 1982.
- YAVUZ Yunus Vehbi, **İslam'da Zekat Müessesesi**, Bursa 2008.

Yazır (v.1942) Muhammed Hamdi Elmalı, **Hak Dini Kur'an Dili**, I-X, İstanbul 1960.

YENİÇERİ Celal, **İslam'da Devlet Bütçesi**, Şamil Yay., İstanbul 1984.

ZUHAYLI Vehbe, **El-Fıhu'l-İslami ve Edilletühü**, Daru'l-Fıkr, Dımeşk, 1989. I-X.

ZUHAYLI Vehbe, **İslam Fıkıh Ansiklopedisi** I-X, ter. Yunus Vehbi Yavuz ve Nurettin Yıldız, İstanbul 1994.

ÖZGEÇMİŞ

Adı, Soyadı	Muhammed Zutic		
Doğum Yeri ve Yılı	V.Kladusa 1987		01.02.1987
Bildiği Yabancı Diller	ARAPÇA		
ve Düzeyi	ORTA		
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı	Kurum Adı	
Lise	2002	2006	Medresa Dzamaluddin Çauseviç Cazin Bosna Hersek
Lisans	2008	2012	ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
Yüksek Lisans	2012	2015	ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
Doktora			
Çalıştığı Kurum (lar)	Başlama - Ayrılma Yılı	Çalışılan Kurumun Adı	
1.			
2.			
3.			
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar			
Katıldığı Proje ve Toplantılar			
Yayımlar:			
Diğer:			
İletişim (e-posta):	muhammed_z87		
	Tarih İmza Adı Soyadı	13.08.2015	